



Høgskolen i **Hedmark**

Avdeling for lærerutdanning og naturvitenskap

Guro Hagen

Masteroppgave

Ytringsfrihet og den visuelle ytring – bilder med slagkraft

Freedom of speech and the visual expression
– images with a punch

Master i digital kommunikasjon og kultur

2016

Samtykker til utlån hos høgskolebiblioteket

JA NEI

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage

JA NEI

Innhold

INNHold	3
NORSK SAMMENDRAG	5
ENGLISH SUMMARY	7
FORORD	9
1. INNLEDNING	11
2. TEORI	17
2.1. MENNESKERETTIGHETER OG YTRINGSFRIHET	18
2.1.1. MENNESKERETTIGHETENES FILOSOFI, JUSS OG FUNDAMENT	18
2.1.2. YTRINGSFRIHET SOM BEGREP OG SOM MENNESKERETTIGHET	21
2.1.3. AKTUELLE PROBLEMSTILLINGER	23
2.1.4. PARTENE I YTRINGSFRIHETEN	28
2.2. NYHETSKRITERIENE	30
2.3. KULTURELLE FAKTORER	34
2.3.1. IDEEN OM EN NASJONAL IDENTITET	34
2.3.2. GLOBALISERING I ET KULTURPERSPEKTIV	37
2.4. VISUELL KULTUR	40
2.4.1. RETORIKK OG SEMIOTIKK	40
2.4.2. HVA VIL EGENTLIG BILDER?	42
2.4.3. DET UNEVNELIGE OG DET UTENKELIGE	44
3. METODE	47
3.1. BEGRUNNELSE FOR VALG AV CASE	47
3.2. KVALITATIV METODE	48
3.3. VISUELL OG DIGITAL METODE – SÆRTREKK OG UTFORDRINGER?	49
3.4. PRAKTISK GJENNOMFØRING	50
3.4.1. SYSTEMATISERING	50
3.4.2. FORUTSETNINGER OG AVGRENSNINGER	51
3.4.3. TIDSRAMME	52
3.4.4. NETTAVISER	53
4. PRESENTASJON AV EMPIRI	55
4.1. DAGBLADET	56
4.2. LIBÉRATION	59
4.3. POLITIKEN	66
4.4. LE DEVOIR	70
4.5. THE NEW YORK TIMES	75
4.6. OPPSUMMERING	77
5. ANALYSE OG DRØFTING	79
5.1. Å VÆRE SEG SELV NÆRMEST	79
5.2. SPRÅK OG KULTUR GÅR HÅND I HÅND	82
5.3. Å PUBLISERE ELLER IKKE PUBLISERE – ER DET SPØRSMÅLET?	86
5.3.1. DE VONDE BILDENE	86
5.3.2. KARIKATURER PÅ GRENSEN	87
5.3.3. HØFLIGHET, FORSIKTIGHET ELLER FEIGHET I PUBLISERING AV TABUBELAGTE BILDER	90
5.4. YTRINGSFRIHET, KULTUR OG TERROR	94

6. AVSLUTNING.....	99
6.1. FORVALTNING AV YTRINGSFRIHET I NETTAVISER	99
6.2. DEN VISUELLE YTRINGEN.....	101
6.3. UTFORDRINGER OG AKTUALITET	102
LITTERATUR	107
VEDLEGG.....	113
<i>Tabell 1: Dagbladet</i>	<i>115</i>
<i>Tabell 2: Libération.....</i>	<i>117</i>
<i>Tabell 3: Politiken</i>	<i>119</i>
<i>Tabell 4: Le Devoir</i>	<i>121</i>
<i>Tabell 5: The New York Times.....</i>	<i>123</i>

Norsk sammendrag

Denne oppgaven handler om ytringsfrihet og den visuelle ytringen. Spørsmålet var hvordan vestlige nettaviser forvalter det visuelle med tanke på ytringsfriheten, og hvordan bilder og tegninger kan tenkes å ha en særstilling i denne sammenhengen. Jeg gjorde et utvalg på fem nettaviser fra fem forskjellige vestlige land, og samlet inn alle sakene de publiserte i forbindelse med ettårs-markeringen for angrepet mot Charlie Hebdo og de påfølgende drapene i Paris i januar 2015. Alle bilder kunne bli med, mens artikler uten bilder måtte handle eksplisitt om ytringsfrihet og menneskerettigheter.

Hovedfunnet var at den franske avisa Libération, hadde mest materiale både med tanke på kvantitet og bredde i utvalget av bilder. De fulgte de mange minnesmarkeringene tett, og med direkte dekning. De var ikke tilbakeholdne med tabubelagte karikaturer, men de publiserte ingen bilder av terrorister. Fokuset lå på ofre og pårørende, og på veien videre. Et annet interessant funn var hvordan den amerikanske avisa var tilbakeholden med alle slags bilder, og at selv om de tydelig var opptatt av omstridte tegninger, valgte de å ikke publisere dem. Det ser ut som at de fleste avisene har tatt bevisste valg i sin utvelgelse av bilder. De fleste av avisene valgte å trykke i alle fall enkelte av tegningene som ligger til grunn for karikaturstriden, men The New York Times utpekte seg ved ikke å gjøre det. Hvis dette er et mønster som er gyldig ut over mitt innsamlede materiale, er det grunn til å finne ut hvorfor de er såpass forsiktige med disse mulige krenkende tegningene. Ytringsfriheten kan altså være under press hvis egensensur får et for sterkt grep om journalister og tegnere.

Selv om visuelle uttrykk har visse spesielle egenskaper, er de ikke de eneste kunstneriske uttrykk som har fått kjenne ekstremisters vrede på kroppen. Likevel er et bildes ferd gjennom verdensveven forskjellig fra en teksts reise. Dette har vist seg skjebnesvangert, selv om det mest sannsynlig er en del av en mye større og kompleks sak.

English summary

This thesis is about freedom of speech and the visual statement. The questions asked are how western online newspapers cope with the visual concerning freedom of speech, and how images and drawings may have a special position in this occasion. I selected five online newspapers from five different western countries and all the articles they published about the one-year anniversary for the terrorist attacks against Charlie Hebdo and the following killings in Paris in January 2015. The criteria for articles and images to be a part of the selection was that they had to be about Charlie Hebdo and freedom of speech. All images were gathered in the selection, while articles without images explicitly had to concern freedom of speech and human rights.

The main findings were that the French newspaper Libération, had the most material, both in terms of quantity and in variation of images. They followed the ceremonies in Paris closely and directly. They did not hold back on taboo caricatures, but they did not publish any images of terrorists. The victims, their families and the future, was the main area of attention. Another interesting finding was how the American newspaper held back on all sorts of images, and that even though they were concerned about the controversial drawings, they chose not to publish them. It seems like most of the newspapers of my collection made conscious decisions on what pictures to publish or not publish. Only The New York Times did not print any of the caricatures from the original caricature dispute or any of the Charlie Hebdo drawings. If this pattern applies also outside of my selection, there are grounds for more investigation on why they are so careful with these kind of images. Freedom of speech may be under pressure if self-censorship gets a too strong grip on journalists and caricaturists.

The visual is not the only artistic form that has been subject to the extremist's wrath, even though it has some special qualities. Nevertheless, images travel differently from texts. This has shown to be fatal, and I am sure this is a part of a much greater and multifaceted issue.

Forord

Siden jeg startet med fransk i første klasse på videregående skole, har jeg vært betatt av landet og språket. For meg var det en selvfølge å fortsette med fransk, og med bachelor i fransk fagoversetting. Til sammen har jeg bodd over fem år i landet, både som student og som arbeidstaker, og jeg har venner og svigerfamilie der. Frankrike er mitt andre hjem, og terroren mot Charlie Hebdo traff meg derfor litt ekstra hardt. Det falt derfor naturlig for meg å bruke masterstudiene for å forsøke å forstå hva som faktisk skjedde.

Takk til familien for god støtte, og tid til å lese og skrive. Og takk til kolleger og arbeidsgiver for akkurat det samme. Tusen takk til min fantastiske, franske Frédéric for «korrekturlesing», gode innspill, og førstehåndskunnskap om fransk humor. Takk til fabelaktige studentkolleger og gode og inspirerende lærere gjennom disse tre årene, så mange fine mennesker jeg har fått blitt kjent med!

Takk til Charlie Hebdo, både de som lever, og de som ikke lever mer, takk for at dere tør og at dere ikke lar dere skremme. Takk til de som krangler med Charlie, som ikke er enige, og som bruker stemmer, tastatur og penn til å ta debatten.

Sist, men overhodet ikke minst, tusen, tusen takk til min veileder Mona Pedersen, som ofte visste bedre enn meg selv hvor jeg egentlig ville, og som kyndig geleidet meg på riktig vei.

Guro Hagen

Hamar, mai, 2016

1. Innledning

«Ytringsfriheten er truet.» Utsagnet får i ordrett form omtrent 26 100 treff på Google. Jeg lurer derfor på om dette er synsing, eller om det har en rot i virkeligheten. Ytringsfriheten er godt forankret i konvensjoner og lover, som absolutt rettighet og frihet, men også med enkelte begrensninger. Det vil alltid være rom for tolkning ut fra eget ståsted, og ytringsfrihetens vilkår varierer sterkt rundt om i verden. Mitt fokus i denne oppgaven er å forsøke å finne ut om det er en helhetlig tankegang rundt ytringsfrihet i vestlige medier, eller om det er kulturelle, nasjonale eller kontinentale forskjeller. Jeg ønsker å finne ut om ytringsfriheten er den samme for bilder og for ord, eller om det er slik at egensensuren trår sterkere til når det gjelder det visuelle. Det vil være interessant å finne ut om det er store forskjeller på hvordan mediene forvalter en ytringsfrihet som historisk, juridisk og prinsipielt stort sett er lik i den vestlige verden, og hva disse forskjellene eventuelt kommer av. Jeg ønsker å finne ut av om den såkalte karikaturstriden kan belyse hvordan ytringsfriheten tolkes ulikt i forskjellige land i vesten, og om det visuelle kan tenkes å stå i en særstilling. Dette er av betydning fordi vi har sett at konsekvensene er så store, både internasjonalt, nasjonalt og personlig.

Min problemstilling blir derfor slik:

Hvordan forvaltes den visuelle ytringsfriheten, og kan det være slik at bilder og illustrasjoner står i en særstilling når det gjelder ytringsfrihet?

Som case skal jeg bruke markering av 1-årsdagen for terrorangrepet mot Charlie Hebdo, og se på hvordan nettaviser i flere vestlige land velger å dekke denne hendelsen visuelt. Jeg skal se på likheter og forskjeller, og forsøke å finne mulige forklaringer gjennom bruk av teori knyttet til ytringsfrihet, retorikk og kultur. Ved å se på hvordan ytringsfriheten har blitt en menneskerettighet, og gå litt tilbake i historien, kan jeg også finne ut litt av hva som står på spill når eller hvis denne rettigheten faktisk er truet, og også følge debatten rundt dette. Retorikk er med som teori for å se på hva bilder egentlig sier, hvordan de virker og hvordan de fortolkes. Hvordan bilder, og her mer spesifikt tegninger, tolkes, har åpenbart noen kulturelle bakenforliggende elementer, og derfor har jeg med teori fra antropologiens verden. For å forsøke å forstå nettavisenes valg i sine publiseringer, har jeg også tatt med et avsnitt om nyhetsfaktorer.

Karikaturstriden startet i 2005 da Jyllands-Posten (en dansk, nasjonal dagsavis) publiserte tolv karikaturer av profeten Muhammed. Bakgrunnen for publiseringen av disse tegningene var at

de hadde vanskeligheter med å få tak i illustratører til en barnebok som omhandlet Profeten Muhammed, og de ønsket å ta tak i problematikken rundt denne egensensuren. Det er som kjent et forbud i Koranen mot å avbilde Allah, og det advares der mot idolatri eller bildedyrkelse. Profeten er ikke spesifikt nevnt, men det finnes mange tolkninger innad i islam rundt dette. Jyllands-posten skrev derfor i 2005 at «De [muslimene] gjør krav på en særstilling når de insisterer på at man skal ta særlig hensyn til deres egne religiøse følelser. Dette er uforenelig med et verdslig demokrati og ytringsfrihet (...)» (Flåm og Knutsen, 2006, s. 394). Dette utsagnet tydeliggjør en kløft mellom tradisjoner og religioner, og siden vi nå lever side om side i mer og mer flerkulturelle samfunn, er det en viktig prinsipiell debatt å ta. Konflikten eskalerte og flyttet seg både internasjonalt og over fra journalistikk til politikk. Det var demonstrasjoner både for og imot, ambassader ble angrepet og det ble innført handelsboikotter. Andre medier i den vestlige verden måtte nå også ta stilling til om de skulle publisere tegningene som lå til grunn for konflikten, eller om de skulle la det være.

Charlie Hebdo var utenfor Frankrike et mer eller mindre ukjent satiremagasin fram til karikaturstriden i 2005-2006, men ble da internasjonalt kjent fordi de valgte å trykke de tolv danske tegningene som hadde vekket så stor oppsikt. I tillegg laget de sine egne, og i 2011 laget de en spesialutgave av avisa som de kalte Charia Hebdo. De ble like etterpå angrepet av en bensinbombe, og måtte flytte redaksjonen til avisa Libérations lokaler. Karikaturstriden fikk en helt ny dimensjon da Charlie Hebdo 7. januar 2015 ble angrepet av to terrorister. Tolv mennesker ble drept i dette angrepet, hvorav åtte arbeidet i magasinet. Aksjonen mot Charlie Hebdo ble etterfulgt av en intens jakt på terroristene, og et terrorangrep mot et jødisk supermarked to dager senere. Dette angrepet gjorde at Frankrike toppet statistikken over antall drepte journalister per land i 2015. Paris ble på nytt rammet av terror 13. november 2015, der et ukjent antall terrorister angrep mer eller mindre samtidig på seks ulike lokasjoner, og 130 mennesker ble drept.

Charlie Hebdo er i Frankrike kjent for å sparke i alle retninger, og da helst oppover, og for eksempel den katolske kirke og nasjonalistpartiet Front National har fått mye pepper fra Charlie Hebdos redaksjon, tegnere og kronikører. Prosentvis har de faktisk skrevet lite om islam, men de er klare motstandere av islamisme, som de ser på som en totalitær tankegang, på samme måte som nazismen og fascismen. De beskriver seg selv som ikke-voldelige, anti-rasistiske og sekulære, og ligger godt til venstre i det politiske landskapet.

De vestlige mediene hadde ulike tilnærminger til det å publisere eller ikke publisere tegningene som ligger i karikaturstridens kjerne, eller i alle fall tilsynelatende er stridens kjerne. Personlig er jeg noe usikker på om det virkelig er stridens kjerne, eller om det mer er et retorisk virkemiddel i en mye større og svært kompleks konflikt. Men la oss ta det som utgangspunkt, betegnelsen karikaturstriden kom heller ikke fra intet. Tegningene kan tolkes både i verste og beste mening, men de har også ofte mange lag med mening. De er ikke alltid ment å være morsomme, men mer som et slag i trynet, ifølge Charlie Hebdo selv, først får du et lite sjokk, før du begynner å ta inn over deg den egentlige meningen. Noen valgte å publisere tegningene som var problematiske, noen valgte å beskrive dem detaljert, og noen var mer generelle i sine beskrivelser av tegningene av profeten. Hva ligger så bak de ulike avisenes valg, hvordan begrunnes de (om de begrunnes i det hele tatt) og hvordan kommer de til uttrykk visuelt?

Det som jeg synes er interessant med Charlie Hebdo er at de er selv et medium, at de har vært med på debatten, og at de har tatt et klart standpunkt i debatten rundt ytringsfrihet og ekstremisme til alle kanter. De har fått kjenne på kroppen den frykten for livet som svært mange journalister rundt omkring i verden lever med til daglig, og de står slik sett i en spesiell stilling i den vestlige medie verdenen. Som en viktig bestanddel av min case i denne oppgaven, har jeg derfor funnet det riktig å her gi plass til magasinetts egen stemme i debatten rundt ytringsfrihet og hva de mener er lov å tegne, karikere og harselere med.

Charlie Hebdos sjefsredaktør Gerard Biard, besøkte i august 2015 Arendalsuka, et årlig arrangement som skal være en møteplass innenfor politikk, samfunns- og næringsliv i Norge. Der holdt han en lang tale der han redegjorde for sitt magasins tanker og holdninger om ytringsfrihet, religion og terror. Talen ble i sin helhet overført på video, og den ble oversatt og gjengitt i Aftenposten (Henriksen, 2015). Her får han muligheten til å utdype nærmere hvordan de tenker i redaksjonen til Charlie Hebdo, hvordan de tenkte før angrepet, og hvordan de tenker om de samme problemstillingene nå.

Biard forklarer i sin innledning at Charlie Hebdo er et lite magasin som fram til angrepet i januar 2015, hadde som største bekymring å skaffe finansiering og gi svar til alle som anklaget dem for å være farlige provokatører og forferdelige rasister. I virkeligheten har de alltid bekjempet alle former for rasisme, homofobi og sexisme. De er et satirisk blad, og deres rolle er ikke å være et symbol, de ønsker ikke denne jobben som symbol for universelle verdier, men de ønsker at alle verdens borgere står opp for disse verdiene. Derimot forbeholder de seg retten til å harselere og lage satire om hva som helst, og det å snakke om respekt for religiøs tro når det

gjelder Mohamed-karikaturene, er en stor feil, sier Biard. Grunnen til dette er at Koranen brukes av det muslimske brorskap som et politisk program, og brukes som et instrument for politisk og sosial kontroll. Han argumenterer videre for at i et demokrati er ingen politiske programmer hellige, men skal og bør kritiseres, diskuteres og gjøres narr av. Hellige skrifter slutter å være hellige når de plasseres i en politisk arena, og da kan de bli utsatt for både sårende bemerkninger og kraftig satire.

Biard forklarer videre forskjellen på fransk og anglosaksisk verdslighet, og hvordan han ser på verdsligheten som et fundament i demokratiet. Den franske staten er ateistisk, lar ikke religionen blande seg inn i statlige affærer, og republikken verken anerkjenner, lønner eller støtter noen tro. Det ligger i demokratiets natur at enhver lov skal kunne diskuteres, dette er umulig i en stat tuftet på en guddommelig lov. Om blasfemi sier Biard at den er både universell og nødvendig for friheten. Han sier at: «Det er ikke mulig å tro på Gud uten blasfemi. Egentlig er det bare de troende som benytter seg av blasfemi: for å fornærme noen eller noe, eller gjøre narr, må man være overbevist om at de eksisterer. Ateister tyr ikke til blasfemi. De sier «helvetes dritt» akkurat som de sier «kjævlige dritt», nesten automatisk. (...) Blasfemi er ikke noe annet enn å bestride maktposisjoner.» (Henriksen, 2015).

Videre sier han at mange fornuftige mennesker sier at man ikke må såre troende, og han er også åpen for debatt. «Men for at debatten skal finne sted må først enkelte troende, eller de som later at de [som] er det, slutte å såre, bokstavelig talt, og å drepe de som ikke har samme overbevisning som dem. Og slutte å besvare en blyant og en penn med kniv, kalasjnikov og belte med sprengstoff.» (Henriksen, 2015). Det blir også svært vanskelig å drive meningsjournalistikk hvis de til enhver tid skal måtte tenke på hvem som eventuelt kunne bli krenket over det de skriver, og i intervjuet etter talen utdyper Biard at Charlie Hebdo ikke er ute etter den enkelte borger, eller den enkelte troende. Det er dogmene, statslederne, styrelederne i store multinasjonale selskaper som de er ute etter.

Han er heller ikke helt tilfreds med å få stempel som provoserende når man ser hva religiøse fundamentalister kommer «unna» med uten å få samme stempel, som de som driver med steining av kvinner, de som lenker seg sammen utenfor abortklinikker, de som tenner på kinoer og teatersaler.

Hvorfor skulle religioner være mer respektable enn menneskerettigheter og lover? Fra det øyeblikk de vil at deres regler skal gjelde for hele samfunnet, slutter religionen å være en tro for å bli et politisk parti – oftest ekstreme høyre. Da er symbolene ikke lenger religiøse men politiske symboler, som alle i et demokrati har rett til å kommentere, kritisere, henge ut og parodierte. Å representere Muhammed eller

kline til ansiktet til Jesus med sjokoladepålegg er ikke «provokasjon», men å benytte sin politiske ytringsfrihet innenfor rammen av demokratiske lover.

Her har vi kjernen av det Charlie Hebdo driver med, og det er ikke tilfeldig eller lite gjennomtenkt. At de blir forsøkt kneblet med vold, har ikke endret noe i denne tankegangen for de som jobber i Charlie Hebdo, og sjefsredaktøren beskriver den volden de har blitt utsatt for som en totalitær utpressing. Han vet ikke hva svaret på dette er, men han vet at løsningen ikke er å gi etter for terror, da vil terroristene tro at deres metoder virker, og da kan viktige verdier gå tapt.

Charlie Hebdo fikk som nevnt over massiv støtte etter terroraksjonen mot dem, og ble, riktignok uønsket, et symbol på ytringsfrihet og pressefrihet. Millioner ytret #JeSuisCharlie på sosiale medier, men likevel har de følt seg alene i den store kampen om hva det er lov til å harselere med. Mot-slagordet #JeSuisPasCharlie dukket også relativt raskt opp blant de som mener at Charlie Hebdo går for langt i sin satire. De har fått mye kritikk for tegninger som kan oppleves som grusomme og krenkende, og denne debatten er de gjerne med på. Deres lange tradisjon med bitende satire er blitt tatt ut av kontekst, og ut av Frankrike, der disse uttrykksformene ikke tolereres like godt, kanskje rett og slett fordi dette er uvanlig i andre kulturer.

I denne oppgaven skal jeg først gjøre rede for min utvalgte teori. Den følges av metodekapittelet, og i neste rekke en presentasjon av min empiri, med både bilder og utfyllende beskrivelser. Mot slutten skal jeg samle trådene i kapittelet med analyse og drøfting, før jeg konkluderer og oppsummerer med mulige svar på min problemstilling. Til slutt ligger tabeller med oversikt over det innsamlede materiale, med lenker til de forskjellige oppslagene der det lot seg gjøre.

2. Teori

Dagens situasjon er kompleks, og derfor har jeg valgt forskjellige teorier for å belyse min oppgave. Jeg er klar over at det er mye teori for en masteroppgave, og kanskje ambisiøst med så mye ulik teori. Likevel mener jeg at alle disse aspektene er viktige bidragsytere hver på sin måte, i det å forsøke å forstå situasjonen og mekanismene som ligger bak utvelgelse av bilder som kan forårsake både smerte og krenkelse. For å balansere de mange ulike teoriene, har jeg forsøkt å begrense antall teoretikere innenfor hvert område.

Ytringsfriheten er et hovedmoment i oppgaven, og jeg har ansett det som viktig å gå tilbake til røttene og til menneskerettighetene for å sette den inn i dagens kontekst. Et historisk og teoretisk perspektiv kan vise seg å være nyttig for ikke å blande for mange ulike fagområder inn i min analyse, og holde fokus på hovedsaken, nemlig ytringsfrihet og det visuelle. Både menneskerettighetenes historie og eldre og nyere tanker omkring ytringsfriheten skal presenteres. Videre skal jeg presentere nyhetskriteriene, eller nyhetsfaktorer og hvordan disse virker inn på den visuelle kommunikasjonen. Dette blir viktige betraktninger i den komparative analysen av de ulike avisenes redaksjonelle valg.

Det er heller ikke til å komme utenom at kulturelle faktorer vil være av betydning i måten de ulike mediene uttrykker seg visuelt, selv innenfor en felles vestlig kultur. I den forbindelse skal jeg se på sosialantropologisk teori knyttet til kulturforskjeller, nasjonal identitet og globalisering av kultur, da nærmere bestemt teoretikerne Benedict Anderson og Arjun Appadurai. Hvordan bilder leses og forstås, er både historisk, kulturelt og språklig betinget. Siden det visuelle er en så stor del av denne oppgaven og essensielt i bakgrunnen for hendelsene jeg studerer, er det nødvendig både med kulturteori og retorikkteori. Til slutt, for å undersøke de retoriske kvalitetene i bilder og tegninger som publiseres, skal jeg benytte visuell retorikk og semiotikk. Analyser av ulike bilder og bildekategorier kan være viktige bidrag i den videre diskusjonen og drøftingen, og kan brukes for å forklare de ulike avisenes valg av bildebruk. Mitchell er en anerkjent teoretiker innen faget visuell kultur, og har skrevet om hva bilder egentlig vil, og om ord og bilder i terrors tid, og han setter i disse artiklene lingvistikken i sammenheng med aktuelle hendelser.

2.1. Menneskerettigheter og ytringsfrihet

Ethvert menneske har kun i kraft av å være menneske, en rekke rettigheter. Disse er universelle, og gjelder absolutt alle. Gjennom hele menneskehetens historie, så langt tilbake som det finnes skriftlige kilder, har det eksistert tenkning rundt disse rettighetene, og de har vært, og er fremdeles, i stadig utvikling. I dette underkapittelet skal jeg først gi en kort beskrivelse av fremveksten av menneskerettighetene slik vi kjenner dem i dag, før jeg går mer spesifikt inn på den menneskerettigheten som står i fokus i denne oppgaven, nemlig ytringsfriheten, og en gjennomgang av dens begrensninger. Helt til slutt vil jeg se på noen artikler om aktuelle problemstillinger når det gjelder ytringsfriheten, og hvorvidt denne fundamentale rettigheten er truet.

2.1.1. Menneskerettighetenes filosofi, juss og fundament

Den teoretiske tenkningen rundt menneskers rettigheter og plikter går langt tilbake i tid. Både i det gamle Hellas hos Aristoteles og Platon, og i Østen med Konfutsius, finner vi nedtegnede teorier om menneskerettigheter slik som likhet for loven (Store Norske Leksikon [SNL], 2015). Jeg skal i korte trekk gjøre rede for noen grunnleggende filosofiske tanker rundt ytringsfriheten, og konsentrere meg om tre europeiske filosofer, Voltaire, Kant og Mill, som har vært bidragsyttere i utviklingen av ytringsfrihet som en menneskerettighet i landene som jeg skal studere i denne oppgaven.

Under opplysningstiden i England og Frankrike på 1700-tallet, vokste det fram tanker om at fornuften bør settes opp mot tradisjon, og at mennesket er et myndig vesen som skal kunne klare seg godt uten autoriteter og teologisk formynderskap (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 263). Voltaire (1694-1778) var en av de toneangivende filosofene i opplysningstiden, og han kritiserte kirkens makt i samfunnet. Han gikk ut mot overtro og fanatisme, og i forsvar for opplysning, toleranse og ytringsfrihet, særlig retten til å kritisere religiøse, sosiale og politiske forhold. Han skal også ha sagt «jeg er uenig i det du sier, men jeg vil gå i døden for å forsvare din rett til å si det» (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 268). Videre hadde Voltaire stor tro på framskritt basert på vitenskapelig framgang og offentlig meningsdanning. Etter opplysningstiden kunne fastsatte holdninger og tanker nå imøtegås i en åpen og offentlig debatt i mye større grad enn tidligere. Ifølge opplysningsfilosofene må samfunnsborgere i et moderne, liberalt samfunn «(1) lære seg å leve med fremmede religioner og livssyn, (2) akseptere vitenskapens særlige autoritet i kunnskapsspørsmål og (3) innse at verdslige grunner har forrang i politikk og rettsvesen» (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 268). Dette er tanker som det er verdt å ta med seg inn i dagens

debatt rundt ytringsfrihet, og minne om at dette er forutsetninger for et samfunn for å skape en selvforståelse. Dette er kanskje selvfølgelig ideer i vår eksplisitt demokratiske, vestlige verden, men de er en viktig del av vårt samfunn og vårt verdigrunnlag som fortjener en påminnelse med jevne mellomrom.

Den andre filosofen jeg kort skal presentere, er Kant (1724-1804). Kants filosofiske tanker og verker er omfattende, og her er det basisen i hans politiske teorier som skal få prioritet. Kant anser at individet har en egenverdi, og at denne egenverdien er transcendentalt grunnet i individets frihet, og individets evne til å gi seg selv moralske lover og også følge disse lovene (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 311). I prinsippet er derfor alle individer likestilt, og politiske og juridiske institusjoner skal verne om denne grunnleggende friheten. Dette forutsetter i neste rekke at alle mennesker er i stand til å lage sitt eget moralske kompass, at mennesket er moralsk autonomt. Denne autonomien er sammen med menneskets rasjonelle dømmekraft forutsetninger for at ytrings- og informasjonsfrihet kan finne sted (SNL, 2016). Videre sier Kant at handlingsfriheten til en person kan true handlingsfriheten til en annen person. Derfor må den enkeltes uavgrensede handlingsfrihet avpasses slik at denne friheten kan forenes med friheten til alle andre, ifølge en allmenn lov. Alles handlingsfrihet er dermed avgrenset på samme måte, og gjør det mulig at mennesker lever i fredelig sameksistens selv med ulike og motstridende målsetninger (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 313). Trykke- og talefrihet er i samsvar med dette konsensusbaserte rettsprinsippet, sier Kant, i motsetning til for eksempel adelige privilegier og tortur (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 314).

John Stuart Mill (1806-1873) var en britisk samfunnsøkonom og filosof, og han setter ytringsfriheten som en forutsetning for rasjonalitet. Han mener at fordommer og feil kan korrigeres, så fremt det finnes en åpen og fri diskusjon (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 286). Videre betyr dette at man ikke kan vite hva man selv mener før man har hørt motargumenter. Selv om diskusjonen ikke kommer fram til en sannhet, vil de ulike standpunktene bli forbedret gjennom den frie diskusjonen, både motstandere og tilhengere av et standpunkt vil ha nytte av at det kommer klarere fram. Derfor, sier Mill, er tale- og ytringsfrihet et nødvendig vilkår for å sikre en slik åpen diskusjon. I *Om friheten* (1947) skriver han (Mill, 1947, s.46-48):

Mennesket er i stand til å rette på sine feiltagelser, gjennom diskusjon og erfaring. Ikke bare gjennom erfaring. Diskusjon er også nødvendig, for å vise hvorledes erfaringen skal tolkes. Falske meninger og uriktig handlemåte må etterhvert vike overfor fakta og argumenter; men skal fakta og argumenter virke på menneskesinnet, må det først stilles ansikt til ansikt med dem. Meget få fakta kan fortelle sin egen historie, de må forklares for å få noen mening. Den menneskelige dømmekraft, styrke og verdi beror på denne evne til å beriktige sine egne feiltagelser. (...) Den ufravikelige vane å korrigere og komplettere sin egen opfatning ved å sammenligne den med andres, skaper så langt fra tvil og usikkerhet når man skal

handle. Den er tvert imot det eneste solide grunnlag som kan rettferdiggjøre tillit til ens egen dømmekraft og handlemåte; når du kjenner alt som med noen rett kan innvendes mot dig og har tatt standpunkt til det, når du vet at du har søkt etter innvendinger og motargumenter istedenfor å undgå dem og ikke utelukket noe som kunde kaste lys over spørsmålet – har du rett til å gå ut fra at din dom er riktigere enn den som kan felles av enhver som ikke har gjennomgått en lignende prosess.

Slik jeg oppfatter dette, fordrer dermed ytringsfriheten at man også lytter til andre. Alle skal kunne ytre seg for å sikre en fri og åpen diskusjon, og sannheten er ikke alltid universell. Men du må også lytte til hva andre sier og ha et åpent sinn for at du faktisk kan ta feil, eller at det finnes flere «sannheter».

Disse tre filosofene markerer på hver sin måte ulike sider ved ytringsfriheten; Voltaire tar til orde for en total frihet, Kant mener at med ytringsfrihet kommer også ansvar, og at den slik sett begrenser seg selv, mens Mill går i bresjen for ytringsfrihet som forutsetning for å akseptere at det finnes mer enn én sannhet.

Den amerikanske uavhengighetserklæringen fra 1776 går for å være den første systematiske sammenfatningen av menneskerettigheter (SNL, 2015). Den franske grunnlovgivende forsamlings rettighetserklæring fra 1789 har også spilt en stor rolle i menneskerettighetenes historie, og fungert som forbilde i mange staters utforming av sine respektive grunnlover, også den norske grunnloven (SNL, 2015).

FN ble som kjent opprettet etter andre verdenskrig, og vedtok i desember 1948 Verdenserklæringen om menneskerettighetene, og den første artikkelen slår fast at *«Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd.»* (FN-sambandet, 2015). Til sammen er det 30 artikler i erklæringen, og den omhandler sivile og politiske rettigheter, som for eksempel retten til liv, retten til ytringsfrihet og retten til religionsfrihet, men også økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Den siste kategorien går blant annet på retten til arbeid og retten til undervisning. På verdensbasis er dette det grunnleggende dokumentet når det gjelder menneskerettigheter. Dokumentet er ikke rettslig bindende for medlemsstatene, men ni konvensjoner som FN har laget i tillegg, gjør at de landene som har forpliktet seg til å følge de enkelte konvensjonene, er rettslig bundet til å følge og følge opp disse rettighetene. For denne oppgaven er FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter (SP) den mest relevante. Den ble vedtatt i 1966, og det er der både ytringsfrihet og religionsfrihet omhandles (FN-sambandet, 2015).

Når det gjelder statenes håndhevelse av disse rettighetene, er det for Europa sin del Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK), vedtatt av Europarådet i 1955, som har overordnet myndighet. I Norge er det også lovfestet at EMK har forrang over det nasjonale lovverket. EMK er i stor grad er tuftet på FNs verdenserklæring fra 1948, og personer eller grupper kan ta saker til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Denne domstolen har avsagt omkring 18 000 dommer siden den ble opprettet i 1959, hvorav 591 dreide seg om ytringsfrihet (Overview 1959-2014, ECHR, 2014, s. 7). FN har også et organ for å sikre gjennomføringen av SP-konvensjonen, FNs menneskerettighetskomité (HRC), og de skal jevnlig evaluere situasjonen i medlemslandene.

2.1.2. Ytringsfrihet som begrep og som menneskerettighet

Ytringsfrihet er et ord som er sammensatt av to ord, og bør defineres. En *ytring* er en uttalelse, eller det å uttale seg. Dette kan skje ved hjelp av ulike uttryksmidler, muntlig, skriftlig eller kunstnerisk. Verbet *å ytre* betyr å si, uttale, vise seg, og er beslektet med substantivet *ytre*, som betyr noe som er utenpå, en fasade, holdning, eller utseende. Frihet har ifølge Bokmålsordboka hele fem betydninger: 1. suverenitet, selvstyre, demokrati, 2. ikke fangenskap, 3. rett, mulighet til noe (uten tvang), 4. privilegier (i flertall) og 5. fritak (i sammensetninger). Alle de tre første definisjonene kan benyttes når man så setter disse to orden sammen til ytringsfrihet. Mest vanlig er sannsynligvis likevel nummer 3, retten, eller muligheten til å kunne ytre seg, utøve religion osv., uten tvang eller frykt. Slår man opp begrepet i Bokmålsordboka står dette: «rett til å uttale seg fritt, men ikke injurierende, om forhold av offentlig interesse». Det er etter min mening en snever definisjon, både i sin begrensning av frihet og med betingelsen om at det må gjelde forhold av offentlig interesse, i alle fall sett opp mot hvordan denne rettigheten formuleres i FNs verdenserklæring om menneskerettighetene og SP-konvensjonen. Den norske loven legger både EMK og flere av FNs konvensjoner om menneskerettigheter til grunn, jamfør loven om menneskeretter, vedtatt i 1999.

Artikkel 19 i Verdenserklæringen om menneskerettighetene sier følgende:

Enhver har rett til menings- og ytringsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å hevde meninger uten innblanding og til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrensener.

Dette er en generell definisjon av hva ytringsfriheten dreier seg om, her finnes ingen begrensninger eller ansvar knyttet til det å benytte ytringsfriheten. Det er heller ikke noe krav om respekt for andres rettigheter, ingen presisjon av ytringskanaler og ingen beskyttelse av nasjonal sikkerhet slik vi finner i SP-konvensjonen.

Artikkel 19 i FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter lyder:

1. Enhver skal ha rett til meningsfrihet uten inngrep.
2. Enhver skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett omfatter frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, uten hensyn til landegrenser, enten i muntlig, skriftlig eller trykt form, eller ved kunstneriske eller andre uttrykksmidler etter eget valg.
3. Utøvelsen av de rettigheter som er fastsatt i denne artikkels paragraf 2 medfører særlige forpliktelser og et særlig ansvar. Den kan derfor gjøres til gjenstand for visse begrensninger, som dog må være fastsatt ved lov, og være nødvendige av hensyn til:
 - a) Respekten for andres rettigheter eller omdømme.
 - b) Beskyttelsen av den nasjonale sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden (*ordre public*), eller den offentlige helse eller moral.

Konvensjonen har her presisert nærmere enn verdenserklæringen hva og hvordan ytringsfriheten skal gjelde. Mye av ordlyden er beholdt, men det er lagt til forklaringer og begrensninger. Begrensningene er også begrenset med to forutsetninger; de må være fastsatt ved lov, og de må være nødvendige.

EMK skriver i sin artikkel nummer 10:

Art 10. Ytringsfrihet

1. Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser. Denne artikkel skal ikke hindre stater fra å kreve lisensiering av kringkasting, fjernsyn eller kinoforetak.
2. Fordi utøvelsen av disse friheter medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet, eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet.

Mye av essensen fra SP-konvensjonen er beholdt i EMKs artikkel om ytringsfriheten, men jeg synes det er interessant å se hvordan lisens av kringkasting har sneket seg inn i denne artikkelens første paragraf, og arbeidsretten har kommet inn i andre paragraf. Det er her EMK som går mest i detalj i å definere mulige avgrensninger i ytringsfriheten, og begrensninger i ytringsfriheten er noe som jeg skal skrive mer om i påfølgende avsnitt.

Som vi har sett i SP-konvensjonen og EMK ligger det nedfelt i menneskerettighetene at ytringsfriheten ikke er helt uten begrensninger. Disse må i alle tilfeller være nedfelt i hvert enkelt lands lovverk, og de må være nødvendige for å ivareta for eksempel nasjonal sikkerhet og andres fundamentale rettigheter og/eller omdømme. Det presiseres at ved å utøve denne rettigheten, ligger også et særlig ansvar og særlige forpliktelser. SP-konvensjonens artikkel 20 fastsetter ytterlige begrensninger ved å si at:

1. Enhver krigspropaganda skal forbys ved lov.

2. Enhver form for fremme av nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold, skal forbys ved lov.

Dette gir selvsagt rom for tolkninger, og når noe krysser grensene kommer helt an på hver og en, spesielt paragraf to i denne artikkelen. Dette kan være noe av årsaken til at debatten rundt ytringsfriheten er såpass vanskelig. Et eksempel på at synspunkter endrer seg ut fra hvor en selv står politisk og geografisk, er menneskets evne til å tenke selvtjenende. Pål Kraft beskriver i sin artikkel «Terrorens psykologi» (Rasch (red.), 2005), et forsøk der israelere, palestinere og arabere bosatt i Israel fikk se akkurat de samme eksemplene på terroraksjoner der det var ulike ofre og gjerningspersoner. Uten unntak beskrev israelerne og palestinerne sine motstandere som terrorister, mens de legitimerte «sine egne» voldshandlinger. Araberne som var bosatt i Israel anså alle aksjonene som terroraksjoner. Kraft sier at når denne selvtjenende oppfatningen blir gjeldende på gruppenivå, kalles det etnosentrisk, eller gruppetjenende. På samme måte kan en ytring bli tolket i verste mening og beskyldes for å være brudd på ytringsfrihetens begrensninger, den kan tolkes som nøytral, eller den kan tolkes som klart innenfor ytringsfrihetens rammer, og dette kan gjelde både på individnivå og på gruppenivå. I journalistikken må man også ta dette i betraktning. I Norge har vi Vær Varsom-plakaten som skal gjelde alle redaksjonelle beslutninger i mediene, og andre land har tilsvarende ordninger.

2.1.3. Aktuelle problemstillinger

På grunn av terrorisme og religiøs ekstremisme de senere årene, kan det hevdes at ytringsfriheten er under press, og det er flere årsaker til dette. Starten på et skifte i debatten omkring ytringsfrihet og toleranse skjedde ved utstedelsen av fatwaen mot Salman Rushdie 14. februar 1989 (Rønning, 2009, s. 9). Dette henger sammen med islamistisk frammarsj, og med hvordan universelle menneskerettigheter ble satt på prøve sett i lys av multikulturalisme. Begrepet *multikulturalisme* går igjen i flere av artiklene som knyttes til hvordan ytringsfriheten settes på prøve, og en definisjon er derfor på sin plass. Multikulturalisme er et begrep innenfor sosialantropologien som er både beskrivende og normativt, der mangfold både anerkjennes og verdsettes (SNL, 2015). Både i vesten og i USA kan en si at samfunnet nå ikke lenger er kulturelt ensartet, men at samfunnet er sammensatt av kulturelt ulike grupper. I den normative betydningen settes vestens oppfatning av seg selv som dominerende i verdensutviklingen på prøve, og mangfold fremmes som modell for menneskelig liv. Den politiske multikulturalismen springer ut fra afroamerikanernes kamp for sine rettigheter i USA på 1960-tallet, og støtter identitetspolitikk. Dette kritiseres nå både av venstre- og høyresiden (av ulike årsaker som jeg ikke behøver å komme nærmere inn på her).

Den andre hendelsen som symboliserer innskrenkninger i menneskerettighetene er terrorangrepene 11. september, og den påfølgende «war on terror». Av hensynet til rikets sikkerhet, ble det innført en rekke begrensninger på individuelle friheter, sensur og overvåkning av kommunikasjon på internett (Rønning, 2009, s. 9). Både de som ønsker mindre kulturelt mangfold og de som fokuserer på sikkerhet, ønsker innskrenkninger i ytringsfriheten velkommen, og sammen med at religiøse ekstremister er på framgang på verdensbasis, gjør dette at ytringsfriheten slik vi kjenner den er under press. Rushdie-saken, 11. september-terroren og angrepet mot Charlie Hebdo henger nøye sammen med nye utfordringer for ytringsfriheten og de universelle menneskerettighetene.

Et punkt som spiller inn i denne sammenhengen er de nye kommunikasjonsteknologiene, og sensur. Internett er både et demokratisk sted for å ytre seg, men også et perfekt verktøy for overvåkning (Rønning, 2009, s. 10). Et annet punkt er spørsmålet om menneskerettighetene er et særskilt vestlig konsept. I flere konflikter i ikke-vestlige land, har vestlige stater under påskudd av å beskytte befolkningen og deres menneskerettigheter, grepet inn, med ulike utfall. Statene dette gjelder har etter denne innblandingen gitt uttrykk for at menneskerettighetene er vestlig basert, og at vesten ikke forstår eller anerkjenner disse statenes suverenitet. Dette henger igjen sammen med ulike kulturelle verdier, og problemer som oppstår når man for eksempel setter ytringsfriheten opp mot religionsfriheten. Rønning sier det vil være en fare for demokratiet, og at ytringsfriheten er en forutsetning for religionsfriheten. Videre sier Rønning at det å begrense ytringsfriheten i en religions navn, vil være det samme som å angripe religiøs toleranse og respekt (Rønning, 2009, s. 13).

Medienes funksjon når det gjelder ytringsfriheten, er både en utvidelse av den individuelle rettigheten som ytringsfriheten er, gjennom bredere kommunikasjonskanaler, og å være en formidler av informasjon og ideer som kan legge grunnlaget for nye individuelle tanker og ytringer som former samfunnet (Kierulf, 2009, s. 53). Slik blir de frie mediene en forutsetning for et levedyktig demokrati.

Flere argumenter har blitt brukt for å forsvare ytringsfrihetens begrensninger i sammenheng med karikaturstriden. Frederik Stjernfelt (professor fra Senter for semiotikk ved Universitetet i Århus) beskriver i sin artikkel «Pressure on Press Freedom. The Current Religious War on Freedom of Expression» (Stjernfelt, 2009) fire argumenter som er blitt brukt i hovedsak av den politiske venstresiden i denne debatten, og argumenterer i neste omgang imot disse. Det første argumentet er at «*Ytringsfrihet er kun for angrep på de mektige*». Et stort problem med dette

argumentet er definisjonen på hvem som er mektig og hvem som ikke er det, og hvem har rett til å definere hvem som er hvem? Et annet falsk premiss her, er antagelsen av at de svake ikke er i stand til å misbruke makt. Enkelte grupper vil med dette bli for effektivt beskyttet; vil det for eksempel si at sittende regjering ikke kan kritisere opposisjonen? Ytringsfriheten ville i dette tilfellet bli så begrenset at en åpen debatt ville blitt veldig vanskelig, og noe av hensikten med ytringsfriheten er nettopp å sikre at enhver har rett til å ytre seg. Det er også gjennom åpen debatt man eventuelt ville kunne identifisere de mektige og de svake (Stjernfelt, 2009, s. 133).

Det andre argumentet som Stjernfelt angriper er at «*Ytringsfrihet er bare for de på innsiden*» (Stjernfelt, 2009, s. 133). Her nevner han eksempler på hvordan enkelte personer har blitt kritisert for å mene noe om noe som de ikke er en del av, at for eksempel bare muslimer skal ha «rett» til å kritisere islam. Du skal altså ha inngående kjennskap til, og være i enighet med det du har rett til å kritisere. Dette blir et paradoks, og hvis en skulle følge dette kriteriet ville det bli vanskelig å utvikle nye tanker og teorier. Hvis man setter denne teorien inn i andre sammenhenger, skulle bare bønder få kritisere bønder, bare nazister kritisere nazisme, og så videre.

Argument nummer tre er at «*Ytringsfriheten er ikke truet hvis staten ikke vurderer å stramme inn på ytringsfrihetslovverket*». I den danske karikaturstriden ble det hevdet (feilaktig, ifølge Stjernfelt) at ingen viktige stemmer oppfordret til en lovmessig gjennomgang av ytringsfriheten (Stjernfelt, 2009, s. 134). Men både imamer og en teologiprofessor i Danmark tok til orde for restriksjoner på ytringsfriheten, i tillegg til flere internasjonale stemmer, som for eksempel Tyrkias president Erdogan, som ønsket en endring i EUs lovverk om ytringsfriheten. Ytringsfriheten er en restriksjon som stater legger på sin egen evne til å utøve makt over sine borgere, sier Stjernfelt, siden staten er en mektig aktør og derfor må legge bånd på seg for å beskytte borgerne mot tilfeldig maktmisbruk. Staten er ikke allmechtig, og før den kan lage lover, må den skaffe seg suverenitet over landområdet sitt ved bruk av militær- og politimakt. Staten må også tåle å bli utfordret både innenfra og utenfra, det er dette staters sikkerhet handler om. I det danske tilfellet ble denne suvereniteten utfordret av sterke, alternative stemmer. Selv om ingen danske politikere ønsket å endre lovene om ytringsfriheten, så kunne ytringsfriheten vært i fare hvis alternative kilder til suverenitet på dansk jord var sterke nok til å true danske borgere til ikke å benytte seg av ytringsfriheten. Stjernfelt konkluderer dermed med at nettopp derfor ble presset på ytringsfriheten en av de sentrale spørsmålene i karikaturstriden (Stjernfelt, 2009, s. 135).

Det fjerde og siste argumentet som Stjernfelt omtaler er at «*Ytringsfrihet må begrenses av hensyn til toleranse og respekt*» (Stjernfelt, 2009, s. 135). Dette utsagnet krever definisjoner av begrepene toleranse og respekt. Stjernfelt sier at toleranse handler om hvordan du håndterer det du ikke liker, uten å forby det. Det krever derfor at de som blir utsatt for en fornærmende ytring, behersker seg for ikke å angripe eller forby slike ytringer, men de kan like fullt mislike den, og de må verken akseptere eller respektere den samme ytringen. Dette gjelder selvfølgelig begge parter i en uenighet. Respekt på den andre siden, involverer en positiv holdning til en gruppe eller en person som på en eller annen måte er verdig, det være seg på grunn av sin status, sine oppnåelser eller sin oppførsel. Toleranse innebærer å ikke gjøre noe, mens respekt krever kunnskap og en positiv holdning til objektet eller subjektet. Det er derfor umulig å kreve respekt for ideologier, mens det er fullt mulig å kreve toleranse. Ytringer kan og bør tolereres, men det er ingen krav om at de må respekteres, hevder Stjernfelt (2009). Toleranse er derfor fruktbart for ytringsfriheten, mens tvunget respekt er diametralt motsatt. Disse to begrepene går mye over i hverandre i dagligtalen, og det er derfor på sin plass å minne om disse nyanseforskjellene som både gir mening og er viktige bestanddeler i en konstruktiv, offentlig debatt.

Stjernfelt (2009) avslutter sin artikkel med å hevde at kulturalismen forsøker å knytte individer til sin kultur på samme måte som rasismen knytter individer til sin hudfarge. Det kan være enten i form av multikulturalisme eller nasjonalisme, og begge setter en folkeånd over både individer og politiske institusjoner (Stjernfelt, 2009, s. 136). Det religiøse presset på ytringsfriheten kommer derfor fra mange sider, og fra begge de politiske ytterkantene. Problemet ligger ikke i at det eksisterer mange ulike personer, ideer og synspunkter, men i at enkelte grupper krever en rett til å bli beskyttet fra ytringsfriheten.

I artikkelen «*Lessons of Being Drawn In. On Global Free Speech, Communication Theory and the Mohammed Cartoons*» skriver en finsk professor i journalistikk, Risto Kunelius, om hva vi har lært av karikaturstriden (Kunelius, 2009, s. 139). Han setter fokus på at avisene selv ble midtpunktet i en global media event, en internasjonal hendelse der ytringsfrihetens abstrakte tankesett ble gjenstand for høyst konkret retorikk og handlinger. Han finner tegn på nasjonal solidaritet mellom medier, men også tegn på at den transnasjonale hendelsen ble tatt ned på nasjonsnivå, enten fordi debatten satte fart på en velkjent debatt om multikulturalisme og religion, eller fordi lokale hendelser lokket politikere ut i rampelyset. Dette kaller han domestikasjon (Kunelius, 2009, s. 140), og fenomenet tok forskjellig form ut fra hvilket land det var snakk om. Det vi kan lære av dette, sier Kunelius, er at ytringsfrihet som abstrakte spørsmål og ideologier, aldri bare handler om globale og universale prinsipper, men at det har

behov for lokale aktører og historiske referanser for å få spalteplass. Det er viktig å huske på at journalistikken befinner seg i et overfylt landskap med dagens medieteknologi, så når det gjelder avisenes mer eller mindre interne debatter om å publisere eller ikke publisere Muhammed-karikaturer, er det for det meste et uttrykk for hvordan avisa ønsker posisjonere seg i forhold til hverandre, og slik sett blir det en politisk ytring i en bestemt situasjon. Karikaturene er uansett bare et tastetrykk unna for de som ønsker å se dem (Kunelius, 2009, s. 145). Han sier videre at de derfor ikke kan anses å være nøytrale mediehandlinger, men må bedømmes ut fra et normativt grunnlag.

Videre skal jeg nå si litt om hvordan begrepet totalitarisme kan knyttes til ytringsfriheten og eventuelle trusler mot den. En totalitær stat er en stat hvor menneskerettigheten er tilnærmet ikke-eksisterende, og spesielt ytringsfriheten. Et par aktuelle totalitære stat er Nord-Korea og Kina. Selv om Kina har åpnet seg mye mot vesten de siste 20-30 årene, så har landet med sin sensur og internett-regulering enkelte trekk av en totalitær stat. Et eksempel på hvorfor dette er relevant i denne sammenhengen er at det er blitt sagt at «ytringsfriheten er det første som faller når et samfunn er på vei ut i det uakseptable» (Goffeng, 2016). I verste fall kan en tenke seg opprettelse av nye totalitære stater, noe det er mulig å tenke seg at Den islamske stat (IS) kjemper for. I litt mindre skala kan man tenke seg utstrakt overvåkning av innbyggere i demokratiske land, dette er en gråsone som bør drøftes i lys av ytringsfriheten.

Hannah Arendt (1906-1975) er å regne som en av de mest fremtredende tenkere rundt totalitarismer, hun var blant annet en av de første som brukte samlebetegnelsen totalitarisme på nazismen og stalinismen. Disse regimene var annerledes enn de tradisjonelle diktaturene fordi de forsøkte å «produsere» et nytt menneske og en ny politisk orden. De baserte seg på en total ideologi der massene ble mobilisert, befolkningen systematisk manipulert og indoktrinert og regimet hadde en gjennomført teknokratisk oppfatning av politikken (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 472). De drev med systematiske masseutryddelse av deler av befolkningen som ikke «passet inn». Så hvordan kunne dette skje? Det at regimene kunne behandle mennesker akkurat slik de ville for å oppnå et mål, forteller litt om levekårene i datidens Europa, og for Arendt handlet dette om at under totalitære forhold er mennesket fratatt muligheten til å handle. Individuelle handlinger ville bli oppfattet som en trussel mot regimet, og borgerne må derfor kontrolleres. Ytringsfriheten var ikke-eksisterende. En forutsetning for å få dette til, er framveksten av isolerte og atomiserte individer, som ikke evner å handle autentisk. Hvis innbyggerne ikke kan tenke høyt og diskutere fritt, vil de bli handlingslammet. Hun sier videre at det moderne massemennesket derfor er et korrelat til de nye politiske diktaturene, og at modernitetens

differensiering av rasjonalisering frambringer rotløse og identitetsløse mennesker som føler seg overflødige og derfor tiltrekkes av førere som kan gi dem et nytt mål og en ny identitet (Skirbekk og Gilje, 2007, s. 474). Det kan her trekkes linjer til ekstreme islamistiske miljøer og islamistisk terrorisme, selv om det ikke er nasjonalstatlige diktaturer det er snakk om.

Arendts tanker om hvorvidt den menneskelige ondskapen kanskje ikke er radikal, men banal, gjorde at hun ble sterkt kritisert av sine «egne». Hun dekket rettssaken i Israel mot Adolf Eichmann, en tysk byråkrat som hadde bidratt til at mange jøder mistet livet, og hun hevdet der at hans største feil hadde vært å utføre sine arbeidsoppgaver uten å tenke eller forsøke å sette sine oppgaver inn i en større sammenheng. Hun hevdet at han i seg selv ikke nødvendigvis var en ond mann, men at han var en del av et ondt system, og at han var en ekstremt lovlydig person som gjorde det han fikk beskjed om. Dette fikk mange jødiske personer til å si at Arendt var en «selvhatende jøde», og det at hun sammenlignet enkelte jødiske ledere med nazistiske ledere, gjorde ikke saken bedre. Hun mente at mennesker oftere er feige enn direkte onde, de søker minste motstands vei, og ønsker heller fordeler for seg selv og egen person, enn å stå opp imot et system som ikke kjennes riktig.

2.1.4. Partene i ytringsfriheten

Debatten rundt hvorvidt ytringsfriheten er truet, dukket opp i kjølvannet av karikaturstriden som startet i 2005. Med ujevne mellomrom har den blusset opp igjen, og det har i denne debatten vært fokus på kunstneriske, visuelle uttrykk. Etter terrorangrepene i Paris og København i januar, februar og november 2015, er det grunn til å hevde at ytringsfriheten til dels er truet av terrorisme. Det kan i den forbindelse være nyttig å tenke teoretisk rundt dette, og se på maktbalansen mellom partene som befatter seg med en ytring. Jeg kommer til å benytte disse begrepene i analyser av bilder og tegninger senere i oppgaven. I forskningsrapporten «Ytringsfrihet i mediasamfunnet» av Asle Rolland fra 2002, angir forfatteren tre parter som har et maktforhold til ytringsfriheten (Rolland, 2002, s. 22):

- Den som ytrer seg
- Den som har makt til å hindre ytringen
- Det *publikum* som ytringen gjøres tilgjengelig overfor, det vil si opinionen eller den aktuelle offentlighet.

Også en fjerde part kan være involvert:

- Gjenstanden for ytringen

Rolland setter dette inn i et medieeierskapsperspektiv, men det kan også benyttes i analyse av hvordan en i utgangspunktet ufarlig tegning kan skape såpass store kontroverser som vi har sett i det jeg vil kalle en utvidet karikaturstrid.

Den som ytrer seg sett i lys av karikaturstriden, er først og fremst journalister og karikaturtegnere. I neste rekke er det politiske kommentatorer. Deres makt er stor, siden de har muligheten til å sette søkelys på de områder de ønsker, og slik sette en dagsorden. Den bunner som regel i dagsaktuelle temaer, men kan også bunne i gravende undersøkelsesjournalistikk.

Den som har makt til å hindre ytringen kan være staten, for eksempel Nord-Korea, enkeltpersoner, arbeidsplasser (jf. avisredaktører eller taushetsplikt) eller institusjoner. Det finnes juridiske og menneskerettslige begrensninger, og redaktører kan overstyre journalister og tegnere. Enkelte ytringer får konsekvenser, som politianmeldelser eller oppsigelser, for eksempel i januar 2016, ble oppsigelsen av en polititjenestemann i Hedmark politidistrikt opprettholdt av det sentrale ansettelsesrådet på grunn av ytringer som var uforenelige med tjenesten i politiet (Hagen, 2016). De utløsende ytringene ble i utgangspunktet ikke hindret, men kan hindre andre polititjenestemenn i å ytre tilsvarende holdninger offentlig. Denne parten i maktbalansen kan sies å være en trussel for innskrenkninger i ytringsfriheten. Terrorister ønsker å skremme journalister og tegnere til taushet, og har til nå delvis lyktes i det, for eksempel forklarer karikaturtegneren Finn Graff at han ikke kommer til å tegne profeten Mohamed fordi han frykter for livet (Wikipedia, 2016). Samtidig er de gitte begrensningene der av en grunn, for eksempel i polititjenestemann-saken er det hensynet til politiets tillit i befolkningen som veier tyngst.

Det publikum som ytringen gjøres tilgjengelig for, er også av betydning. Ytringsfriheten er total i den private sfære, men begrenset i det offentlige rom. Det offentlige rom er både konkret og metaforisk, og hva som betegnes som det offentlige rom er i endring med de sosiale mediene. En lukket Facebook-profil anses for eksempel som offentlig hvis flere enn 30-40 personer kan få tilgang til det som skrives (Fredriksen, 2015). Privatpersoner som skriver på sine lukkede profiler og i lukkede fora, kan derfor likevel kunne stilles til ansvar for ytringer som går ut over ytringsfrihetens begrensninger. Jeg tenker også at det publikum etterspør kan være av relevans her, det vil si det som gjør at aviser og blader selger. Mer spesifikt tenker jeg her på paparazzi-virksomhet, og hvordan publikum her er en faktor i ytringsfrihetsproblematikken.

Den fjerde parten i denne sammenhengen, er gjenstanden for ytringen. Dette punktet gjør seg særlig gjeldende hvis ytringen går ut over noe eller noen. Rolland hevder at «[med] mindre gjenstanden for ytringen også har makt til å hindre den, vil denne parten imidlertid stå i et *avmaktforhold* til den som ytrer seg, og i et *avhengighetsforhold* til den som kan hindre ytringen eller sanksjonere at den har falt» (Rolland, 2002, s. 22). Et bilde på dette kan være utstrakt paparazzi-virksomhet, med død som ytterste konsekvens, for eksempel prinsesse Diana i Paris.

Man kan dermed spørre om det er selve ytringen som er farlig. En ytring i seg selv, uten publikum eller uten kontekst, kan vanskelig anses å kunne gjøre noe som helst alene. En ytring som ingen ser eller hører, vil ikke få noen konsekvenser. I det øyeblikk den får et publikum, stort eller lite, vil en prosess starte. Da er selve ytringen av betydning for hva som skjer videre, sammen med publikummet, det være seg det publikum som ytringen var ment for, eller et større publikum som den kanskje ikke var ment for. Ytringen kan så leve sitt eget liv, den kan forsvinne eller spres, være uviktig eller svært viktig, og den kan bli en katalysator for noe annet. Den kan brukes og kastes, utnyttes eller glemmes. Enhver med en eller annen agenda kan ta ytringer ut av kontekst, og dermed skape problemer for den som ytret seg eller for gjenstanden for ytringen. Men vi kan ikke la være å uttrykke oss av den grunn, for som vi har sett i det filosofiske bakteppet for ytringsfriheten, så er diskusjon og dialog viktige forutsetninger for menneskerettigheter og demokrati. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i drøftingsdelen av oppgaven.

2.2. Nyhetskriteriene

For å få overblikk over nyhetskriteriene, har jeg tatt i bruk et kapittel fra boka *Frå brevduer til satelittar: ei innføring i nyheitsformidling* (1992) av Øystein Sande. Han går først igjennom andre teoretikers nyhetskriterier, før han lister opp det han anser som viktige og relevante faktorer i utvelgelse av nyheter. Disse faktorene kan være med på å forklare hvorfor de utvalgte avisene i min oppgave velger forskjellig vinkling på samme hendelse, enkelte av faktorene vil være mer aktuelle for min case enn andre, og av og til vil de flyte over i hverandre, og derfor går jeg gjennom alle Sandes ni nyhetsfaktorer nedenfor.

Den første faktoren er at det som skal dekkes, har *aktualitet*. Det vil si at hendelsen må være innenfor et tidsrom som tillater mediet å dekke nyheten, normalt sett er dette innen ett døgn for

aviser (Sande, 1992, s. 101). I 2016 og for nettaviser, gjelder det å være enda raskere ute, og helst først av alle.

Nyheter må i neste rekke være *vesentlige* og ha *informasjonsverdi*. Spørsmålene blir da, vesentlig for hvem, og hvilken informasjon om hva? For at en sak skal få spalteplass, må den oppta mange, og ha relevans, enten for den enkelte leser eller for allmennheten. Store spørsmål som overlevelse og velferd anses som relevant for allmennheten, mens en lokal flom er vesentlig for de som bor der og deres omgangskrets. Hva som saken kan bringe av konsekvenser er også viktig, gjerne med tanke på framtida. Det er ikke tilfeldig at vi ser mange overskrifter og forsider av typer «Dette betyr den nye skatteloven for deg». Mediene velger gjerne sine prioriterte saksområder, enten generelt i samfunnet, ut fra områder som dominerende samfunnsgrupper setter høyt, eller ut fra bestemte lesergrupper (Sande, 1992, s. 102). En kristen avis vil ikke velge de samme hovedsakene som en venstreradikal avis. Sande skriver også at mange forfattere ser på medienes søkelys som en slags sirkel, hvis du virkelig er noe, vil du få medienes oppmerksomhet, og hvis du får sendetid på Dagsrevyen, da er du virkelig noe (Sande, 1992, s. 102).

Det *sensasjonelle* er en viktig bestanddel av mediene, hvis det ikke er nytt og spennende, er det ikke en nyhet. Det som er ordinært, er ikke verdt å dekke, og mediene ville i så fall oversvømmes. Da er det best å gå ut fra at alt det normale går som det skal, men når noe går utenom det normale, da kan det få spalteplass. Sande trekker paralleller til persepsjonspsykologien, der det som beveger på seg automatisk får mer oppmerksomhet enn det som står stille (Sande, 1992, s. 105). Sande nevner to typer sensasjoner, den ene er det kuriøse, for eksempel babyer som overlever med organer på utsiden av kroppen, den andre typen er avviket fra det normale; at flyene letter og lander slik som de skal er ingen nyhet, men hvis et fly styrter eller kapres, da er det noe helt annet. Samtidig kan det være nyttig for aviser å fortelle om det som faktisk er normalen når noe sensasjonelt oppstår, for på den måten søke å forklare eller analysere et fenomen, og sette det sensasjonelle inn i en sammenheng.

Den neste faktoren består av tre deler: *nærhet*, *personifisering* og *identifikasjon*. Mennesker er opptatt av mennesker, og det er de nære menneskene vi er mest opptatt av. Familie, venner og sambygdinger er mer interessante enn mennesker som lever på den andre siden av jorda. Samtidig er den psykologiske nærheten svært viktig, vi er mer opptatt av en nær venn som befinner seg i en annen verdensdel, enn av en person som tilfeldigvis setter seg ved siden av deg på bussen. En nyhetssak blir automatisk en bedre sak om vi har en personlig historie å

fortelle, vitnefortellinger er derfor viktige. Som vi så under terrorangrepet i Brussel 21. mars 2016, var de norske mediene raskt ute med å finne norske vitner til angrepene som kunne fortelle om hva de hadde opplevd. Vi ser at mediene er mest opptatt av de nære sakene, både lokalaviser og nasjonale aviser har mest stoff fra egen egn. Når mediene dekker saker fra utlandet, gjelder det mest land og kulturer som står nær vår egen, og det kulturelle er viktigere enn det rent geografiske (Sande, 1992, s. 104). Nyheter som skal kunne tråkke over disse tersklene, må ha stor sensasjonsverdi eller være svært vesentlige.

Konflikt på alle slags nivåer er i seg selv interessante for mediene, både krig og internasjonale konflikter, men også andre typer mindre viktige feider, konflikter og forhandlinger. Demonstrasjoner kan også komme inn under denne paraplyen. Mediene kan ofte forenkle konflikter for å skape bedre saker, og polarisering i konflikter er en velkjent strategi (jf. Gro og Kåre i norsk politikk på 80-tallet). Sport er en slags konflikt satt i system, som alltid får et stort publikum, og mediene er mer enn gjerne med på å nøre opp under trivielle konflikter som for eksempel rivaliseringen mellom Petter Northug og Marcus Hellner.

Tradisjonelt og fortsatt får *elitepersoner* og *ledende nasjoner* mye plass i mediene, de politiske lederne har sin plass i mediene ofte fordi de demokratisk er valgt til ledende posisjoner og tar avgjørelser som er viktige for alle, og som kan få konsekvenser for mange, mens andre har innflytelse enten økonomisk eller på organisasjonsnivå. En amerikansk presidents utsagn vil også være mer interessante enn en tsjekkisk president på grunn av nasjonens status i verdensbildet. Det som er viktig, er også å se på hvordan disse lederne kommer til orde, er journalisten eller avisa et talerør, eller stiller de kritiske spørsmål til elitepersonen (Sande, 1992, s. 107)? Kjendiser, det være seg fra sportsverdenen, kulturverdenen eller bloggeverdenen, er interessante for publikum på grunn av personifisering, og dermed for mediene fordi de selger aviser, eller, siden 2000-tallet, klikk.

Et viktig begrep i nyhetsfaktorene er *konsonans*, det betyr at nyhetene må samsvare med publikums eksisterende forestillinger. Hvis ei avis plutselig bryter med forventningene publikum har til verden, vil den risikere å miste sine lesere. Det er et lite paradoks i det at mediene skal presentere det som er nytt, men de må passe på å følge de rådende forestillingene. For eksempel var det ikke samklang mellom kommunistiske budskap og den amerikanske befolkningen på 1980-tallet (Sande, 1992, s. 107). Denne samklingen kan være språklig, men den kan også være kulturell og innholdsmessig. Sande sier videre at denne konsonansen har to aspekter ved seg, nemlig forventning og forenkling. Ulykker skjer, med nye mennesker og steder, men de følger

et velkjent mønster. Sammen med personifisering og elitepersoner skaper også mediene forenklinger av hendelser ved å skrape vekk «unødvendige» nyanser, og bidrar slik sett ofte til å bekrefte lesernes verdensoppfatning og til og med fordommer (Sande, 1992, s. 108).

Nyhetskonteksten er også viktig for om en sak slipper til eller ikke, hvis det er en stor internasjonal hendelse på gang, vil andre «mindre viktige» saker vanskelig slippe til, selv om de i en mer normal tilstand kunne vært førstesideoppslag, og saker med samme viktighetsgrad vil kunne konkurrere om spalteplass. De fleste medier følger en mal på de ulike typer saker de skal dekke, som hovedregel skal det både være plass til alvorlige hendelser, både nasjonalt og internasjonalt for landsdekkende eller regionale medier, men også til sport, enkelte trivielle saker, og noe kultur (Sande, 1992, s. 108). Denne sammensetningen av nyhetsdekningen vil spille inn i hva som publiseres eller ikke, og på samme måte vil saker som allerede er blitt satt på dagsorden, lettere få oppfølgingssaker om samme tema. Dette skaper kontinuitet i mediebildet (Sande, 1992, s. 108).

Den siste faktoren er i grunnen summen av de åtte omtalte kriteriene ovenfor, nemlig *omfang*. En sak står sterkere og sterkere som nyhetssak ettersom flere og flere av faktorene oppfylles.

Det er fristende å legge til en faktor, nemlig den visuelle faktoren. Det er svært viktig i våre dager at saker kan formidles sammen med bilder. Gode saker kan risikere å bli forkastet av enkelte medier hvis det ikke finnes bilder eller videoer, å vise arkivbilder vil for eksempel ikke gi den samme følelse av aktualitet. I våre dager er vi ikke en gang avhengig av at det er journalister til stede ved en viktig hendelse, «alle» har et kamera på sin mobil, og mediene oppfordrer stadig publikum til å sende inn sine bilder og videoer hvis de har vært vitne til en alvorlig eller sensasjonell sak. Derfor får vi også nå stadig sterkere og mer direkte bilder enn noensinne tidligere, flere terroraksjoner de siste 15-20 årene har fått mer eller mindre direkte bildedekning, noe som teknologisk ikke var mulig før.

På hvilken måte kan vi bruke disse nyhetsfaktorene? Hver for seg vil de ikke kunne påvise stort, men de rommer mange usagte årsakssammenhenger, og når vi setter årsaker sammen med faktorer, vil vi kunne bruke dette i analyse av nyhetssaker. Vi har to årsaksfaktorer, sier Sande (Sande, 1992, s. 109); nemlig de produksjonsrelaterte og de mottakerrelaterte. De produksjonsrelaterte faktorene omhandler alt som står mellom en sak og dens vei til publisering, det kan for eksempel være økonomi, teknologi, sensur, og språkproblemer. Dette blir spesielt viktig for aktualitetsfaktoren, men blir også gjeldende for elitepersoner (tilgjengelige eller ikke for

mediene) og nærhetsfaktoren; det er lettere å komme i kontakt med nære kilder enn fjerne, selv om teknologien har gjort dette mye lettere siden 1992, så gjelder fremdeles at det er lettere å forstå en person som er språklig og kulturelt nærme enn en som både geografisk og kulturelt er fjern fra oss selv. De mottakerrelaterte faktorene er vanskeligere å få omgrep med, men de er like fullt viktige vurderinger som redaksjonene gjør og som kan forklare de fleste av nyhetsfaktorene. Her gjelder ikke bare kommersielle hensyn, men også hensynet til at leseren vil ha nær og relevant informasjon, leseren vil la seg underholde og leseren ønsker forståelig og konsonant informasjon (Sande, 1992, s. 110).

2.3. Kulturelle faktorer

Det kulturelle landskapet i verden i dag er uoversiktlig, for å si det mildt. Likevel er det teoretisert innen eksempelvis antropologi, noe som vil være nyttig i denne oppgaven. Teorier om kulturglobalisering og forestilte fellesskap, kan være mulige elementer i det å forklare ulike mediers valg av visuell strategi. I dette underkapittelet skal jeg derfor presentere noen begreper knyttet til nasjonal identitet og globalisering av kultur. Jeg vil til slutt si litt om nyhetskriterier og betydningen av tidsmessig, geografisk og kulturell nærhet til hendelser, noe som er helt avgjørende redaksjonelle vurderinger i mediene.

2.3.1. Ideen om en nasjonal identitet

Hva ligger til grunn for følelsen av å være en del av en nasjon, et dypt, forestilt fellesskap? Benedict Anderson har skrevet om dette i boka *Forestilte fellesskap (...)* fra 1983, som innen sosialantropologien regnes som en klassiker. Hans definisjon av en nasjon er et «forestilt fellesskap», og viser til en sosial gruppering det ikke er mulig å oppleve, men som man må forestille seg. I løpet av livet vil jeg, som nordmann, bare treffe en svært liten andel av det totale antall nordmenn, men likevel blir de gjeldende i mitt liv, som stabile og samtidige med meg selv, og som lever sine liv parallelt med mitt. Det er denne stabiliteten og samtidigheten som gjør at vi kan identifisere oss med en såpass stor menneskemasse (Anderson, 1996, s. 258). Han gransker i denne boken hvordan nasjonen som fellesskap oppstod, og hvilke mekanismer som ligger bak.

Anderson sier at nasjonene oppstod på det tidspunkt der de tidligere hovedmekanismene for kulturelle fellesskap gradvis opphørte (Anderson, 1996). Han snakker her om tre faktorer, nemlig ideen om at ett bestemt skriftspråk ledet til full ontologisk sannhet, ideen om et naturlig

hierarkisk sentrum og ideen om at verdens og menneskenes opprinnelse er identisk. Den første faktoren la grunnlaget for de store transkontinentale brorskap basert på enten kristendommen, islam eller andre religioner. Den andre faktoren dreide seg om et sterkt sentrum, gjerne monarker som var hevet over «vanlige» mennesker, og som styrte med en slags guddommelig dispensasjon. Den tredje faktoren var av tidsmessig betydning. Anderson mener at disse tre faktorene til sammen ga menneskene en oppfattelse om et skjebnebestemt hverdagsliv, men at denne skjebnetroen på grunn av blant annet vitenskapelige oppdagelser og økonomiske endringer, sakte og ujevnt mistet grepet, først i Vest-Europa, og senere andre steder, og menneskene kunne begynne å tenke på helt andre måter enn tidligere (Anderson, 1996, s. 46). Boktrykkerkunsten var en av de aller viktigste tekniske framskrittene som bidro til disse fundamentalt nye tenkemåtene. Sammen med reformasjonen og endringer i språkbruk (fra latin til lokale språk), bidro den til at det oppstod et nytt og stort lesende publikum, og var med på å skape de første statene i Europa som verken var dynastiske eller bystater, nemlig Den nederlandske republikken og Den engelske republikken (Anderson, 1996, s. 50).

Anderson hevder videre at framveksten av de nye, forestilte nasjonale fellesskapene i store trekk handler om et samspill mellom kapitalisme, trykkekunst og menneskenes tilfeldige språkgrenser. Kapitalismen som bidragsyter i denne sammenhengen kommer av de teknologiske og mekaniske framskrittene, og bidro til tanken om at mange mer eller mindre like folkespråk kunne samles i færre skriftspråk, slik sett kunne de mekanisk reproduerbare skriftspråkene lettere spres for et større publikum (Anderson, 1996, s. 53). Skriftspråkene la på sin side til rette for en nasjonal bevissthet gjennom det språklige fellesskapet. I tillegg gjorde boktrykkerkunsten skriftspråkene mer standhaftige, og vanskeligere å endre, og de nye maktspråkene var annerledes enn de tidligere administrasjonsspråkene. Dette førte til en ubevisst prosess der enkelte dialekter fikk høyere status enn andre, basert på hvor nærme de lå skriftspråket. De språkene som lå lenger unna, ble assimilert inn i skriftspråket eller mistet status. Disse mekanismene er i mer moderne tid tatt i bruk i politiske strategier av enkelte lands myndigheter, for eksempel i Tyrkia. For å motarbeide den islamske identifikasjonen, gjennomførte Atatürk en romanisering for å styrke tyrkisk-Tyrkias nasjonale bevissthet (Anderson, 1996, s. 55). Selv om så å si alle nasjonalstater har nasjonale skriftspråk, er ikke nødvendigvis grensene tilsvarende. Mange nasjoner har samme språk, for eksempel spansk eller engelsk, mye på grunn av koloniseringen, og opprettelsen av mange nye politiske enheter mellom 1776 og 1838 (Anderson, 1996, s. 56).

Etter å ha forklart hvordan det er mulig å forestille seg en nasjon, og hvordan det deretter er mulig å modellere, tilpasse og forandre denne ideen, ønsker Anderson å kunne forklare den følelsesmessige tilknytningen folkegrupper har til sine forestillingers opprinnelse (Anderson, 1996, s. 138). Han går derfor inn på begreper som patriotisme og rasisme, og hvordan nasjonalisme i Europa ofte framheves som noe sykkelig, basert på frykt og motsetninger mellom oss og de andre. Når man ser på nasjonalistiske kulturelle uttrykksformer som malerier, poesi og musikk, er det derimot kjærligheten til det forestilte fellesskapet som framheves, og svært sjelden man finner tilsvarende kulturuttrykk som maner til frykt og forakt. Ord er viktige, og patriotisme bruker begreper som knytter kjærlighet til nasjonen enten til familiære relasjoner, slik som fedreland, eller til hjemsteder, slik som frasen *tanach air* som betyr jord og vann og brukes om Indonesias øyverden (Anderson, 1996, s. 139). Dermed blir nasjonalitet noe naturlig og noe som ikke er valgt, og kan sidestilles med blant annet kjønn, foreldre og fødested. Nasjonen oppfattes som uselvisk, og nettopp derfor kan den be om offer for eksempel i krigstid. Å dø for sitt fedreland gir en klang av oppofrelse og storhet, mens det å gå til samme skritt for et politisk parti ikke vil gi samme gjenklang (Anderson, 1996, s. 139).

Anderson bruker også mye tid og plass på tidens betydning for det forestilte fellesskapet. Det at man lever på samme tid, og deler den samme oppfatningen av tid og historie, er med på å bygge fellesskapsfølelsen. Med skriftspråkene får man også mulighet til å forestille seg at andre kan leve parallelle tilværelser på andre steder, på en måte som ikke er mulig i samfunn der det kun finnes en muntlig tradisjon. For eksempel gjorde klokken, som teknisk nyvinning, det mulig å synkronisere tiden, dagsavisene er også viktige i dette tidsmessige perspektivet, og representerer en urban sivilisasjon. Disse eksemplene viser hvordan en felles oppfatning av tid, kan skape en opplevelse av et helhetlig, felles, verdslig og sekvensielt syn på sosiale sammenhenger (Anderson, 1996, s. 184). I etterordet til Andersons bok *Forestilte fellesskap (...)*, skriver sosialantropolog Anders Johansen om hva den nye medieteknologien kan ha å si for denne samtidighetsfølelsen. Utviklingen har gått, gradvis og med rekordfart, fra den tiden da koloniene fikk aviser «hjemmefra» som hadde reist over havet, via telegrafene der redaksjonene måtte skrive ut de nakne fakta de fikk presentert, til dagens teknologi med nyhetsdekning i uendelig mange kanaler og i absolutt samtid. Titanics forlis var en pioner i nyhetsdekningen fordi telegrammer ble sendt ut samtidig som redningsarbeidet foregikk, og dette ga leserne og lytterne en helt ny og sensasjonell opplevelse av å følge med på begivenhetene direkte. Det var, sier Johansen «en helt avgjørende endring i nåtidserfaringen» som innbefatter en samtidighet av mange, og fjerne (Anderson, 1996, s. 266). Her kan vi også

trekke paralleller til for eksempel månelandingen i 1969 eller terrorangrepet i USA 9. september 2001, spesielt angrepet på tvillingtårnene i New York. Det var et ikke bare nasjonsospennende, men verdensospennende øyeblikk, og direkteoverføringer underbygger en følelse av umiddelbart nærvær. Johansen kaller dette fjernsynets *liveness*, som bidrar til å innlemme seere i et omfattende forestilt fellesskap (Anderson, 1996, s. 268), men dette er ikke det eneste bidraget til følelsen av felles gjennomlevd tid, der spiller også mange andre kulturelle referanser inn. Andre kulturelle referanser vil skille *oss* fra *dem*, skille nordmenn fra svensker, eldre fra yngre, en familie fra en annen. *Vi* vet noe som *de andre* ikke vet, og denne fornemmelsen av fellesskap oppstår som følge av at vi ser og lytter sammen med andre. Fjernsynet har her en betydelig rolle, det som ikke dekkes på fjernsyn, er det nesten ikke verdt å snakke om. Dette gir i neste rekke motivasjon til mennesker om å følge med, og selv de mest isolerte av oss vil kunne få følelsen av å delta i samfunnet ved å følge med på fjernsynet, og (selvfølgelig) internett særlig etter 2000-tallet. Fjernsynet er imidlertid med sine faste sendeprogram og innarbeidede fraser mer forutsigbart og pålitelig enn det overveldende og desynkroniserte internettet. Den nye mediehverdagen med konkrete *verdensøyeblikk*, knytter menneskeheten tettere sammen, på tvers av geografien, og som Johansen konkluderer, kan det forestilte fellesskapet ikke lenger avgrenses nasjonalt, men går langt utover nasjonalstatens grenser (Anderson, 1996, s. 272).

2.3.2. Globalisering i et kulturperspektiv

Den indiske sosialantropologen Arjun Appadurai har globalisering i et kulturperspektiv som spesialfelt, og er spesielt kjent for fem begreper som handler om hvordan den nye og globale økonomiske kulturen flyter, om enn usammenhengende, og forholdene mellom disse begrepene, nemlig *ethnoscapes*, *mediascapes*, *technoscapes*, *financescapes* og *ideoscapes* (Appadurai, 1996). Han har tatt utgangspunkt i Benedict Andersons forestilte fellesskap, og ser på de ulike (land)skapenes byggesteiner. Disse begrepene har han laget med ordet «landscape» som utgangspunkt, hvor suffikset *-scapes* viser til de flytende og uregelmessige kvalitetene som beskriver internasjonal kapital, samtidig som det viser at de ikke er gitt objektivt, men vil se annerledes ut, ut fra hvilken vinkel de ses fra. Tvert imot er de konstruert og påvirket av historiske, lingvistiske og politiske ståsted av ulike grupper, så som nasjonalstater, diasporasamfunn eller multinasjonale selskaper.

Ethnoscapes viser til det personlandskapet som er skapt av den skiftende verden vi lever i. Turister, immigranter, flyktninger og andre grupper flytter på seg, og skaper slik politiske

utfordringer, både nasjonalt og internasjonalt. Dette skjer i økende grad, men det betyr ikke at det ikke finnes stabile folkegrupper eller nettverk. Imidlertid kan man se at menneskene beveger mer på seg, og på lengre avstander, enten det kommer av et nødvendig onde eller av en drøm om å flytte. Uansett årsak vil mennesker på flyttefot ha med seg noen forventninger, og noen fantasier om hvordan det nye livet vil bli (Appadurai, 1996, s. 33).

Technoscapes handler om den globale teknologiske konfigurasjonen, og det at teknologi på alle nivåer nå reiser over alle slags tenkelige og utenkelige grenser. De mange multinasjonale store selskapene tar teknologien med seg over landegrenser, over geografiske hindringer, ulike teknologier kan komme fra mange forskjellige land og involvere mange lands interesser. De store selskapene samler denne teknologien, og denne umake distribusjonen av teknologi er drevet av komplekse forhold mellom pengeflyt, politiske muligheter og tilgangen på både ufaglært og faglært arbeidskraft (Appadurai, 1996, s. 34). Appadurai sier videre at selv om de nasjonale, økonomiske parameterne fremdeles kan gi mye nyttig informasjon, er de ikke tilstrekkelige for å sammenligne lønn i for eksempel Japan og USA, man må også ta høyde for en rekke andre komplekse faktorer som spiller inn, og som linker økonomier sammen i et globalt nett av valutaspekulasjoner og transaksjoner (Appadurai, 1996, s. 34).

Dette bringer oss videre til *financescapes*. Det økonomiske landskapet er nå et mer mystisk, raskt skiftende og vanskelig landskap å følge med på; valutamarkeder, aksjemegling på nasjonalt og internasjonalt nivå og andre spekulasjoner flytter store mengder kapital i lynets hastighet med store konsekvenser og av og til minimal profitt. Det kritiske punktet er imidlertid, sier Appadurai, at forholdet mellom *ethnoscapes*, *technoscapes* og *financescapes* er oppløst og uforutsigbart, fordi de på den ene siden spiller etter sine egne regler, mens de på den andre siden utgjør restriksjoner og måleparameter for bevegelse. Derfor må selv den mest elementære modell for global, økonomisk politikk ta høyde for disse oppløste forholdene mellom menneskelige forflytninger, teknologisk flyt og finansielle transaksjoner (Appadurai, 1996, s. 35).

Appadurai kaller videre *mediascapes* og *ideoscapes* nært beslektet med landskap av bilder. *Mediascapes* refererer både til distribusjon av de elektroniske mulighetene som finnes for å produsere og spre informasjon (aviser, blader, fjernsynskanaler), og til den bildeverdenen som de samme mediene har skapt (Appadurai, 1996, s. 35). Disse bildene kan bøyes og knekkes på mange måter; hva de skal brukes til (dokumentar eller underholdning), hvilket format de er i (elektronisk eller pre-elektronisk), hvilket publikum de er ment for (lokalt, nasjonalt eller

transnasjonalt), og interessene til de som eier og kontrollerer bildene (Appadurai, 1996, s. 35). Det viktigste er imidlertid at disse *mediascapes* utgjør et enormt repertoar av bilder, fortellinger og *ethnoscapes* til tilskuere verden rundt, og her blir handelsvarer, nyheter og politikk sauset sammen til en ugjenkjennelig blanding. Det fører igjen til at publikum anser mediene som en komplisert og sammenvevd konstruksjon, der det ikke alltid er like lett å se hvor fiksjon starter og realiteten stanser. Linjene er uklare, og jo lengre vekk publikum er fra det opprinnelig tenkte publikum eller produksjonssted for bildene, jo større sannsynlighet er det for at disse seerne vil skape sine egne forestilte verdener (Appadurai, 1996, s. 35). Videre sier Appadurai at enten *mediascapes* er laget på grunnlag av private eller statlige interesser, så er de ofte bildefokuserte og fortellende glimt av virkeligheten, og de bidrar til å forme forestillinger og drømmer for de som ser dem. Dette fører i neste rekke til større og mer komplekse metaforer for mennesker, og de blir til fortellinger om «de andre», og de mulige liv som finnes «der ute», og starten på et ønske om ervervelse og forflytning.

Sist, men ikke minst, kommer *ideoscapes*. Dette er også en kjede av bilder, men de er mer koblet til politikk og statsideologier og deres mot-ideologier som direkte forsøker å få tak i den samme statsmakten. Her finner vi en rekke med elementer og begreper fra opplysningstiden, slik som frihet, velferd, rettigheter, og selve mesterbegrepet *demokrati*. Disse begrepene ble opprettet innenfor en intern logikk, og fordret en viss bakgrunnskunnskap. Men begrepene og bildene på disse begrepene vandrer nå rundt i verden på egen hånd, og har på ferden mistet litt av den opprinnelige logikken som lå bak. Både rent semantisk og pragmatisk skaper de problemer, og krever forsiktighet og kontekstuelle betraktninger i oversettelsen. På samme tid er de med på å bestemme hvilken verdi som settes på de ulike sjangrene, og hva slags pragmatisk sjangerkonvensjon som skal være rådende for ulike typer tekst. Forholdet mellom det å lese, høre og se varierer slik at det kan bestemme selve morfologien av forskjellige *ideoscapes* som dermed formes i ulike nasjonale og transnasjonale kontekster (Appadurai, 1996, s. 36). Termen demokrati skaper således kraftige ekko verden rundt, men den sitter sentrert i ulike *ideoscapes*, bestående av omtrentlige oversettelser av det grunnleggende vokabularet i opplysningstiden. Denne flyten av *ideoscapes* blir mest komplisert i økende diaspora-samfunn (frivillige og ikke-frivillige) med intellektuelle som stadig gir ny mening til demokrati-diskursen i forskjellige deler av verden (Appadurai, 1996, s. 37).

Disse fem begrepene forsøker å beskrive hvordan den globale kulturelle flyten opptrer. Mennesker, maskiner, penger, bilder og ideer har alltid vært i bevegelse, men aldri i et slikt tempo som vi ser i dag. Derfor må vi se på hvordan disse forholder seg til hverandre, og også

hvordan de ikke forholder seg til hverandre, sier Appadurai. Når mennesker flytter, svekkes samsvaret mellom deres kultur og stedet de bor på. Dette brytningspunktet skaper en kraft i den moderne verden fordi for eksempel fremmedarbeidere eller flyktninger kommer inn i de lavere klassene i relativt rike samfunn, og dette kan av og til skape overdrevne og intense følelser enten av kritikk av moderlandet, eller motsatt, sterke bånd til politikken i hjemlandet (Appadurai, 1996, s. 37). Appadurai sier:

It is in the fertile ground of deterritorialization, in which money, commodities, and persons are involved in ceaselessly chasing each other around the world, that the mediascapes and ideoscapes of the modern world find their fractured and fragmented counterpart. For the ideas and images produced by mass media often are only partial guides to the goods and experiences that deterritorialized populations transfer to one another.

Det nye livet levde kanskje ikke opp til forventningene, så de jager nye steder, nye fantasier. De følger etter mediascapes eller ideoscapes, bare for å finne ut at de tilsynelatende var ført bak lyset. Denne skuffelsen, eller denne kraften, kan like gjerne bidra til fundamentalisme som til nye markeder for både filmselskaper og reisebyråer.

2.4. Visuell kultur

Utgangspunktet for denne oppgaven er å finne ut om det visuelle oppfattes på samme måte som det skrevne ord når det kommer til ytringsfrihet. Det blir derfor en viktig del av teorien som må ligge til grunn. Visuell kultur har utviklet seg til å bli et eget fag, og det drar nytte av mange ulike faglige retninger slik som historie, psykologi, antropologi, filosofi og sosiologi for å nevne noen. Når det gjelder karikaturer, som er utgangspunktet for min utvalgte case, gir det mening å snakke om retorikk for å finne ut av hvilke retoriske egenskaper som kommer til uttrykk i bilder og karikaturer, og på hvilken måte disse skiller seg fra ytringer som blir uttrykt gjennom tekst eller tale. Det skal jeg skrive om i første del, før jeg så skal skrive om to artikler av W.T. Mitchell. Den første handler om hva bilder egentlig vil, og den andre handler om ord og bilder i en tid der terror er framtrødende.

2.4.1. Retorikk og semiotikk

Visuell retorikk er en egen kategori innen retorikken, og ved hjelp av professor i retorikk, Jens E. Kjeldsen, skal jeg i korte trekk redegjøre for hva det består av. Dette er teori som jeg skal benytte i analyse av bilder og karikaturer, eventuelt mangelen på bilder og karikaturer, og vil forhåpentligvis gi meg noen retoriske svar på min problemstilling.

Retorikk er kjent som overtalelsens kunst og går helt tilbake til det gamle Hellas og Aristoteles. Det kan også brukes som et verktøy til å forstå hvordan forskjellige ytringer kan tolkes, og øyet som ser er også av betydning. Dagens kommunikasjonsteori er opptatt av at kommunikasjonen ikke nødvendigvis er lineær, med avsender, budskap og mottaker, men at det foregår en evig forhandling mellom disse.

Det hevdes innen kognitiv semantikk at vi forstår verden gjennom metaforer (Kjeldsen, 2006, s. 256). Språket består av så mye mer enn ord som skal formidle en sannhet, slik som metaforer og bilder. Språk og ord er symbolske handlinger (Kjeldsen, 2006, s. 230). Både kunst, litteratur og dramatikk er innflytelsesrike på våre beslutninger, både politisk og privat, derfor kan ikke-verbale elementer også kalles retorikk. Retorikk er dermed både symbolbruk generelt, og kommunikasjon i bred forstand. Det å finne likehetstrekk, eller det å kunne identifisere seg med den som ytrer, og vice versa at den som ytrer seg antar at mottakeren deler visse trekk, er viktig å tenke på som et retorisk virkemiddel. Vi kan kun mestre overtalelsens kunst så lenge det finnes fellestrekk, i større eller mindre grad. I minste fall vil det å være menneske utgjøre et minste fellestrekk som gir grunnlag for kommunikasjon.

Innen retorikken snakker vi om troper og figurer, det vil si måter å uttrykke seg på som ikke bare bryter med den vanlige måten å si noe på, men som også makter å bevege mottakerens følelser og tilføre vekt til en sak. Her kommer vi kanskje inn til kjernen av karikaturtegningers retoriske kvaliteter, siden de framfører et budskap ved hjelp av flere retoriske og visuelle virkemidler på samme tid.

Semiotikk er læren om tegn, eller om hvordan vi kommuniserer og forstår verden gjennom tegn. Innen visuell retorikk og semiotikk finnes det tre typer tegn; ikoniske, symbolske og indeksikalske tegn (Kjeldsen, 2006, s. 265). Den siste typen har en direkte årsaksforbindelse mellom tegnet og uttrykket, for eksempel fingeravtrykk eller fotspor, og er ikke særlig relevant for denne oppgaven. *Ikoniske* tegn kjennetegnes ved at de faktisk forestiller noe eller noen, de er derfor ikke vilkårlige, men motiverte. Fotografier og karikaturtegninger er eksempler på ikoniske tegn, og vi sier at de har en emosjonell funksjon, og gir en følelse av at vi faktisk ser det som er representert på bildet eller tegningen. *Symbolske* tegn skaper mening gjennom konvensjon, det vil si at det er en arbitrær forbindelse mellom tegn og objekt, dette gjelder for eksempel enkle symboler som må læres for å kunne forstås, religiøse symboler og flagg er eksempler på dette.

Kjeldsen snakker også om retoriske kvaliteter i bilder, og da snakker han særlig om resonansprinsippet, noe som beskrives som en sanselig umiddelbarhet, noe vekker gjenklang (resonans) (Kjeldsen, 2006, s. 277). Disse kvalitetene deler han så inn i fire kategorier; retorisk *nærvær* (jo nærmere noe føles, og jo viktigere det er, jo sterkere vil det oppleves, og dette er et svært viktig punkt innen journalistikken), retorisk *realisme* (opplevelse av virkelighet), retorisk *umiddelbarhet* (bilder leses og avkodes mer eller mindre ubevisst helt umiddelbart, og gir oss mening som vi ikke nødvendigvis er oss bevisste med det samme) og retorisk *fortetning* (all informasjon og følelse som ligger latent i et bilde).

Ved å peke på de forskjellige retoriske kvalitetene i de bildene som blir utvalgt fra mitt materiale, og bruke det som et verktøy, vil jeg se om bildene gjenspeiler det avisene ellers skriver, eller om avisene trekker ytringsfrihetens grenser ulikt når det gjelder bilder og tekst.

2.4.2. Hva vil egentlig bilder?

Den tradisjonelle tenkning rundt bilder har vært fortolkende og retorisk, sier W.T. Mitchell i sin artikkel «What Do Pictures *Really* Want?» fra 1996. Dette gir viktige bidrag inn i analyse av bilder, og det skal vi ikke gå bort fra, men Mitchell forsøker i denne artikkelen å få enda flere svar på hvordan bilder påvirker oss. Dette gjør han ved å skifte synsvinkel fra hva kunstneren eller beskueren av et bilde tenker, til å se på hva bildet selv ønsker å fortelle. Dette kan virke som fetisjisme eller totemisme, sier Mitchell, det er noe irrasjonelt ved å tillegge bilder menneskelige egenskaper selv om vi strengt tatt vet at det bare er fargegjengivelser på et materiale. Når det er sagt, vil likevel de fleste av oss ha vanskeligheter med å ødelegge bilder for eksempel av personer som står oss nær. Enhver reklamerådgiver vil også gå med på at enkelte bilder har egne «ben», og gjør at en kampanje kan være ekstra virkningsfull, og ta sine egne veier, uten at det var tiltenkt fra skaperens side (Mitchell, 1996, s. 73). Mitchell hevder videre at det er på tide å legge mindre vekt på retorikken om bildets makt.

Bilder er på ingen måte maktesløse, men de kan tenkes å være langt mindre mektige enn vi tror, og det er derfor han ønsker å skifte fokus fra hva bilder *gjør* til hva de *vil*. Skiftet går dermed fra makt til ønske, fra en modell der den dominerende makt blir motsagt, til en modell der den underordnede blir utspurt, eller enda bedre, invitert til å snakke. Hvis bildets makt kan tenkes å tilsvare den svakes makt, kanskje det er derfor deres ønsker er tilsvarende sterke, slik at det kan gjøre opp for deres egentlige innflytelse (Mitchell, 1996, s. 74). Modellen med den underordnede vil på denne måten åpne opp for en faktisk dialektikk om makt og ønsker i vårt forhold til bilder. Bilder kan tillegges både kjønn (kvinnelig) og moral, sier Mitchell, og hvis

man kunne spørre bildene hva de ønsker, vil vi få mange «feil» svar, slik som godt rykte, penger, kjærlighet, og så videre. Først og fremst ønsker de en slags kontroll over beskueren, og i ytterste konsekvens at beskueren bytter plass med bildet, noe han kaller Medusa-effekten. Her ser vi også igjen referansen til at bilder er kvinnelige, at kvinners og bilders makt er bygget på hverandre, og at dette er en modell av både kvinner og bilder som uverdige, lemlestedede og kastrerte. Makten de ønsker seg framstår som en mangel, og ikke som et eierskap (Mitchell, 1996, s. 76).

I sin konklusjon bemerker Mitchell at selv om han ønsket seg et skifte i hvordan vi ser på bilder, så kommer han ikke utenom å bruke de tradisjonelle verktøyene i bildeanalyse, slik som semiotikk, hermeneutikk og retorikk. Likevel håper han å ha bidratt til en liten endring i bildet vi har av bilder, og framhever to forklaringer til dette: Det første er å ha stadfestet at bilder er usanne «levende» vesener, og det andre er fortolkningen av disse vesenene, ikke som egenrådige subjekter eller kroppsløse ånder, men som stigmatiserte underordnede som dermed fungerer som mellommenn og syndebukker i det visuelle samfunnet (Mitchell, 1996, s. 81). Her er det viktig å være bevisst på at det bilder ønsker, ikke nødvendigvis er det samme som budskapet de kommuniserer, eller den effekten de har, det er ikke engang det samme som hva de sier at de ønsker. For å tillegge bildene enda flere menneskelige egenskaper, kan vi si at de, akkurat som mennesker, ikke helt vet hva de ønsker, de må hjelpes til å erindre hva de ønsker gjennom dialog med andre. I dagens vestlige verden er det visuelle vel så viktig som språk, særlig i sosiale medier, og bilder kan derfor ikke reduseres til språk, tegnet, eller diskurs. Bilder ønsker samme rettigheter som språk, ikke å bli «oversatt» til språk, men ses på som komplekse individer som innehar en rekke posisjoner og identiteter (Mitchell, 1996, s. 82). Han avslutter med følgende (Mitchell, 1996, s. 82):

What pictures want, then, is not to be interpreted, decoded, worshiped, smashed, exposed, demystified, or to enthrall their beholders. They may not even want to be granted subjectivity or personhood by well-meaning commentators who think that humanness is the greatest compliment they could pay to pictures. The desire of pictures may be inhuman or nonhuman, better modeled by figures of animals, machines, or cyborgs, or by even more basic images – what Erasmus Darwin called “the love of plants.” What pictures want in the last instance, then, is simply to be asked what they want, with the understanding that the answer may well be, nothing at all.

Dette kan være tanker å ta med seg inn i analyse av bilder og tegninger, og se på hva som ligger bak retorikken og symbolbruk, for å få et annet blikk på bildene. Dette kan særlig være viktig i analyse av såkalt blasfemiske bilder og tegninger. Hvis vi skal følge Mitchells tankegang, har man tradisjonelt lagt for mye vekt på tanken om at bilder har makt, mens de egentlig er avhengig av samfunnet rundt seg, og kjemper for sin plass.

2.4.3. Det unevnelige og det utenkelige

W. J. T. Mitchell har skrevet artikkelen «The Unspeakable and the Unimaginable: Word and Image in a Time of Terror» som jeg mener kan belyse enkelte elementer i min, og som jeg vil bruke i min diskusjon. Han setter det visuelle uttrykk og semiotikk i sammenheng med store hendelser i verden, både terrorhandlinger og den påfølgende «War on Terror». Jeg har oversatt de engelske begrepene til norsk, henholdsvis til *det unevnelige* og *det utenkelige*.

Mitchell tar i bruk Saussures begreper om *uttrykk/innhold* (*signifier/signified*) som to sider av samme mynt, eller tegn (*sign*). Det unevnelige og det utenkelige tar rollene som henholdsvis *uttrykk* og *innhold*, det utenkelige tar plassen til det *fraværende innhold*, det som ikke engang kan framkalles som et mentalt bilde eller konsept (Mitchell, 2005, s. 295). Det unevnelige uttrykket må bringes til taushet eller slettes, som for eksempel karikaturer av Profeten Muhammed.

Ifølge Mitchell er målet med artikkelen å utforske områder hvor ord og bilder feiler (Mitchell, 2005, s. 291), og er både avviste og forbudte, der de overtrer visse lover om stillhet og usynlighet. Derifra trekker han trådene til rollen ord og bilder spiller i den pågående «war on terror» (Mitchell, 2005, s. 292). Det er flere ting som er viktige å huske på når det gjelder det unevnelige og det utenkelige som begreper og kategorier. De er langt ifra en fastsatt kategori eller regel, og vil alltid være i utvikling som retoriske troper. Grensene vil være i kontinuerlig bevegelse, og tropene vil ta forskjellige former (Mitchell, 2005, s. 293). Det unevnelige og det utenkelige som troper, vil være en del av en diskurs, og alltid midlertidig. Det som ses på som unevnelig og utenkelig i dag, kan være tegn på ord og bilder som vil komme i framtida, ofte en nær framtid (Mitchell, 2005, s. 297). Et eksempel er det å få beskjed om ikke å tenke på en elefant; du vil sannsynligvis ha vanskeligheter med *ikke* å se en for deg. Det samme gjelder på mange måter Gud, og enkelte religioners bildeforbud mot Gud, eller i forlengelsen, Profeten Muhammed. Ved å erklære at det er forbudt å avbilde, eller utilgjengelig for vår forestillingsevne, vil noen se på dette som en utfordring, og forsøke å gjøre nettopp dette, da gjerne en kunstner eller forsker (Mitchell, 2005, s. 297). Videre følger det at ved å lage slike forbud, blir en jo faktisk nødt til å navngi og beskrive nettopp det som er forbudt (Mitchell, 2005, s. 297).

Det unevnelige og det utenkelige beveger seg i de mest ytterliggående områder av menneskets forestillingsevne, og det er store temaer det dreier seg om; det guddommelige og det grusomme, det ultimate gode og det ultimate vonde. Terror som er religiøst forankret, er en

sammensmelting av dette guddommelige og grusomme i en og samme ujevnelige og utenkelige handling. Det er slik Mitchell trekker linjene fra semiotikk til terrorisme, og han sier at «Terrorists speak the language of the unspeakable» (Mitchell, 2005, s. 298). Det terrorister kommuniserer med store og små angrep, er noe de ikke makter å kommunisere på andre måter, og det er et kraftfullt og symbolspekkt språk. Symbolikken er viktigere enn selve handlingen, og våpenet de bruker er en voldelig oppvisning, enten som et bilde på ødeleggelse eller som ødeleggelse av et bilde, eller begge deler på en gang. Terrorister har ingen territoriale ambisjoner, det er heller motsatt, man vet aldri hvor de kan komme til å slå til neste gang. Dette er en del av taktikken deres, sammen med overdrevet symboleffekt, og dette gjør at klassisk krigføring ikke har noen hensikt mot dem (Mitchell, 2005, s. 299).

Mitchell ser på kloning som en nøkkelfaktor i forholdet mellom ord og bilder i «our time of terror» (Mitchell, 2005, side 299) fordi gamle fobier knyttet til speiling, dobling og avbildning kommer til live igjen (jf. for eksempel De ti bud og forbudet mot å avbilde Gud, og «The uncanny» av Freud). Denne klone-metaforen, og andre biologiske metaforer som å sammenligne terrorisme med virus eller pest, kommer av at terrorisme er sett på som noe ondt og destruktivt som blir spredt rundt av de samme mekanismene som forsøker å ødelegge den. Derrida kaller terrorisme i dag for en politisk og sosial autoimmun sykdom (Mitchell, 2005, s. 301). Med det mener han at samfunnet lures til å gå til angrep på seg selv. Den kollektive fantasien løper løpsk, skaper mistillit mellom folk, og gir grobunn for angst.

Med dette kapittelet som bakteppe, ønsker jeg å trekke trådene mellom teori og empiri i analyse og drøftingsdelen av oppgaven. Men før jeg kommer så langt, vil jeg i neste kapittel forklare hvilken metode jeg har benyttet, og hvordan jeg har gått fram.

3. Metode

Mitt forskningsprosjekt er smalt med tanke på begrensningene i tid, rom og tema, men samtidig bredt med tanke på at det er en universell menneskerettighet som står i fokus. Jeg har valgt en kvalitativ metode, der jeg går i dybden på fem nettaviser, samler inn deres artikler og bilder som omhandler Charlie Hebdo-terroren, for så å systematisere materialet.

Jeg har valgt ut nettaviser i tre land i Europa (Frankrike, Norge og Danmark) og to land i Amerika (USA og Canada), og skal undersøke hva slags visuelle fremstillinger de velger å trykke, og hva de velger å ikke trykke i forbindelse med 1-årsmarkeringen av terrorangrepet på Charlie Hebdo i Paris 2015. Innsamlingsperioden strekker seg fra 4. januar 2016 til 14. januar 2016.

For å systematisere materialet har jeg satt opp ulike kategorier av bildebruk. Den kvalitative metoden vil hjelpe meg å gå i dybden ved å analysere enkelte av bildene/tegningene samt avisenes argumentasjoner og kommentarer. I dette kapittelet vil jeg derfor først gjøre rede for min begrunnelse for valg av case før jeg går inn på generelle trekk ved kvalitativ metode, og mer spesifikke trekk og utfordringer ved visuell og digital metode. Deretter skal jeg gå gjennom den praktiske gjennomføringen av innsamlingen og hvordan jeg skal systematisere materialet. Til slutt skal jeg gjøre rede for mine avgrensninger i blant annet tid og sted, begrunne mitt utvalg av nettaviser og presentere disse i en oversikt.

3.1. Begrunnelse for valg av case

I mitt forsøk på å få et svar på om ytringsfriheten har samme vilkår ut fra hvilken form ytringen uttrykkes i, skal jeg benytte meg av en case som jeg mener har en mulighet til å gi noen svar, nemlig ettårsmarkeringen av terrorangrepet på Charlie Hebdo. Terrorangrepet på Charlie Hebdo var både varslet og overraskende på samme tid, og symboleffekten ble svært stor i alle leire. Karikaturstriden handlet om tegninger, ja, men også om ytringsfrihet, religionsfrihet, pressefrihet, ytringsansvar, drapstrusler, bensinbomber, og fra januar 2015, et svært alvorlig terrorangrep som kostet mange menneskeliv. I forbindelse med 10-årsmarkeringen av starten på karikaturstriden, har for eksempel Jyllands-Postens sjefsredaktør Jørn Mikkelsen, forklart at de ikke lenger kan publisere det de ønsker, og at frykten for konsekvensene har vunnet over

deres kunstneriske frihet¹. De mener fremdeles det samme, og har ytringsfriheten som sin kjerneverdi, men av frykt for eget, kollegers og familiers liv og helse, kan de simpelthen ikke la sine meninger ledsages av symbolske virkemidler som for eksempel karikaturer.

Det kan se ut som enkelte journalister våger å skrive det karikaturtegnere ikke våger å tegne. Foreløpig vet jeg ikke om det er slik, men jeg synes dette er verdt å studere nærmere. Jeg har til nå ikke lykket i å finne forskning som omhandler nøyaktig det samme, men det er selvfølgelig svært mye tilgjengelig litteratur om ytringsfrihet, pressefrihet, terrorisme og religionsfanatisme, og den såkalte karikaturstriden berører alle disse områdene og flere til. Det vanskelige i denne oppgaven var å velge ut den mest relevante teorien til å besvare min problemstilling.

3.2. Kvalitativ metode

En kvalitativ metode er en myk og nær tilnærming til problemstillingen, i motsetning til kvantitativ metode som er basert på statistikk og «harde» fakta. Det er få enheter å forholde seg til, og det gir muligheten til å gå i dybden på et fenomen. Teknikker som ofte brukes er observasjon, intervjuer og dokument- eller diskursanalyser. Eventuelle funn ved kun bruk av kvalitativ metode lar seg ikke generalisere, men kan gi pekepinner på hvordan ting henger sammen. Hvis flere studier innen samme tema peker i samme retning, kan det gi grunnlag for å hevde at noe er sannsynlig eller usannsynlig, men det er ikke mulig (og heller ikke alltid ønskelig) å få bastante konklusjoner og faste sannheter.

Jeg har valgt å bruke en komparativ dokumentanalyse av nettaviser, og lage en systematisert kategorisering av visuelle framstillinger av den valgte begivenheten. Dette gjør jeg for å kartlegge avisenes visuelle retorikk; hvilke bilder, tegninger etc. er det avisene publiserer, samt for å forstå argumentasjonen som ligger bak. Ved å analysere tekster og da særlig ledere, vil jeg kunne få en forståelse av hvorfor og hvordan de enkelte avisene gjør sine valg av bilder i denne sammenhengen. Utvalget mitt skal sikre at jeg bare tar med visuelle virkemidler og tekster som omhandler én og samme begivenhet. Det blir også interessant å se om det avisene skriver selv, henger sammen med hva de faktisk publiserer visuelt, og om de med ord beskriver det visuelle de eventuelt har valgt å utelate, og i så fall hvorfor.

¹ <http://www.jyllands-posten.dk/premium/kommentar/ECE8047051/10-år-efter---på-en-anden-måde/> (hentet 30.09.2015)

3.3. Visuell og digital metode – særtrekk og utfordringer

Visuell analyse kan deles inn i to kategorier: den første er analyse av bilder som allerede eksisterer, og den andre er bilder som lages og analyseres av den som har laget/publisert bildet. Disse kategoriene brukes litt forskjellig, og innen medie- og kommunikasjonsfag er det gjerne den første kategorien man bruker, mens den siste kategorien brukes for det meste innen sosiale studier, antropologi etc. (Banks, 2007). I denne oppgaven vil jeg benytte begge disse kategoriene, siden avisene er en stor del av debatten rundt denne begivenheten både i form, innhold og som part i saken, og vil kunne publisere egenprodusert visuelt materiale som de samtidig tolker og forklarer for sine lesere.

I faget visuell kultur er det også et viktig moment å studere bilder innenfor en gitt kontekst, og dermed ta både produksjon, konsumpsjon og distribusjon i betraktning, det vil si å analysere både bildets mening sett ut fra tid og rom, og hvordan det blir sett. Et bilde vil ikke gi den samme meningen på forskjellig sted eller i forskjellige tidsepoker, og bildet og konteksten står derfor i en relasjon til hverandre, og dette er viktig å ta med i visuell analyse. På samme måte er det viktig å se både på form og innhold av bildet, da de to dimensjonene kan ha ulik vekt, og bringe ulike egenskaper til bildet, samtidig som de er helt avhengig av hverandre. Det er også nyttig å se på i hvilke sammenhenger det ene er viktigere enn det andre, og hvilke signaler det gir, for eksempel i to nettavisers ulike valg når det gjelder å trykke eller ikke trykke Muhammed-karikaturer, og om dette for eksempel kan være med på å skjelve nettaviser eller geografiske enheter fra hverandre.

Innen visuell og digital analyse er det vanlig å omtale forskningsobjekter som en tekst, da i et utvidet tekstbegrep der den visuelle enheten framstår som en helhet. Både symboler, bilder og ord kan sammen ses på som én tekst. I min oppgave vil jeg imidlertid bruke begrepet tekst om alle skriftlige meddelelser, om det så er en artikkel, kommentar, eller som en del av et bilde eller en tegning.

De fleste modeller og teoretiske utgangspunkt kan i utgangspunktet benyttes i analyse av både visuelle og ikke-visuelle objekter. I denne oppgaven er det også et digitalt perspektiv som er viktig å ha i bakhodet. Den tilsynelatende uendelige tilgangen på informasjon stiller visse krav til hvordan et forskningsprosjekt kan gjennomføres. Research er enkelt tilgjengelig fra enhver PC, og har blitt utrolig effektivt, og kildekritikken blir desto viktigere. Rent praktisk er det også mye lettere å kunne studere fenomener som geografisk ligger langt vekk. Denne avstanden gir både fordeler og ulemper i forskningen. I mitt tilfelle håper jeg at det fører til at for eksempel

mine funn i nettaviser særlig fra det amerikanske kontinentet, blir behandlet på en så nøytral måte som mulig fordi jeg fra før vet lite om hvordan avisene tenker der, sett i forhold til hva jeg sannsynligvis vet om hvordan de utvalgte europeiske nettavisene tenker.

3.4. Praktisk gjennomføring

På forhånd lagret jeg mine fem utvalgte nettaviser som favoritter, og jeg var inne på sidene flere ganger daglig i perioden 3.-11. januar 2016 for ikke å gå glipp av noe som kunne være av interesse. De neste dagene var jeg inne på hver nettavis daglig, fram til 17. januar 2016. Jeg forsøkte å lagre alle sidene jeg besøkte i en egen mappe i Favoritter, men dette ble lite oversiktlig. Jeg klippet og limte derfor alle artikler, kronikker og kommentarer inn i Word-dokument, ett dokument for hver nettavis. Der passet jeg på å få med linken, dato og klokkeslett for når siden ble kopiert inn i Word-dokumentet. Jeg klippet vekk reklame og lenker til andre saker. Essensen i det jeg skal undersøke i denne oppgaven vil ikke forringes av denne metoden, for jeg skal ikke studere det visuelle uttrykket på selve nettsiden, men fokusere på bilder som angår selve artikkelen/kommentaren/kronikken.

Unntaksvis har jeg benyttet meg av søke-funksjonen med søkeordene «Charlie Hebdo» på de forskjellige nettavisene, for å sikre at jeg ikke hadde gått glipp av noe viktig, men i all hovedsak har alt materialet vært tilgjengelig fra «førstesiden» til nettavisene.

3.4.1. Systematisering

I mitt tilfelle vil det innsamlede materialet ikke være veldig stort, og ikke generaliserbart. Men det vil være nødvendig å systematisere materialet for å få god oversikt og kunne se eventuelle mønster. Alle de innsamlede bildene og artiklene er samlet i tabeller i vedlegg til oppgaven.

Visuell analyse kan gjøres ved å kategorisere det innsamlede materialet på en formell og regelstyrt måte, for så i andre omgang analyseres på en mer tolkende måte (Banks, 2007). Jeg skal i mitt prosjekt finne bilder og artikler knyttet til en bestemt hendelse, i et bestemt tidsrom, i bestemte nettaviser. Senere i dette kapittelet vil jeg komme tilbake til disse avgrensningene og begrunne dem nærmere. For å systematisere materialet vil jeg derfor sette opp kategorier av bilder, tegninger og andre visuelle framstillinger, og telle hvor mange av hver kategori hver nettavis publiserer. Ved å sette dette i en tabell vil det kanskje være mulig å trekke noen linjer mellom aviser, se på ulikheter og om det finnes mønster som går på tvers av kategoriene, avisene eller geografiske likheter og ulikheter.

Inndelingen av de ulike kategoriene av visuelle framstillinger er slik:

1. Gjengivelser av karikaturer
2. Egenproduserte karikaturer/tegninger
3. Bilder av åsteder
4. Bilder av ansatte i redaksjonen og andre ofre
5. Bilder av terroristene
6. Bilder fra markeringer (offisielle og uoffisielle)
7. Andre bilder
8. Videoer
9. Interaktiv grafikk
10. Tekster uten bilder

Denne listen ble delvis satt opp på forhånd basert på egne forventninger til hva som kunne dukke opp. Jeg fulgte høsten 2015 med på hvordan norske og danske nettaviser dekket tiårsdagen for publiseringen av de opprinnelige Muhammed-karikaturene i Danmark i 2015, og satte deretter opp en liste over mulige kategorier. Denne listen ble så justert etter at jeg fikk oversikt over mitt materiale, fordi jeg så at annet-kategorien ble for uoversiktlig. Blant annet ble video-kategorien tatt med i etterkant av innsamlingen.

3.4.2. Forutsetninger og avgrensninger

Den digitale verden vokser og vokser, og informasjonsmengden er utømmelig. Ved forskning på digitale fenomener er det derfor ekstra viktig å være nøye på utvelgelsen av materialet som skal studeres. Jeg har av hensyn til ressursbruken, valgt å begrense meg på begivenhet/tematikk, tid og antall nettaviser. Det er kun visuelle framstillinger, artikler, kronikker og ledere som handler om Charlie Hebdo og ytringsfrihet som jeg skal studere. Det er en forutsetning at Charlie Hebdo er nevnt, eksplisitt eller implisitt, for at jeg skal ta med bildet eller teksten. En annen forutsetning er at ytringsfrihet, sammen med Charlie Hebdo, er tematisert når jeg studerer tekster uten bilder. Det er vanskelig å forestille seg at terroren mot Charlie Hebdo diskuteres i en leder eller kronikk uten at ytringsfriheten er nevnt, men ved å ta med denne forutsetningen håper jeg at det blir en hjelp i å holde fokuset på ytringsfriheten.

Jeg ønsker også å fokusere på bilder, tegninger, artikler og kronikker som er tilgjengelig for alle, og vil derfor ikke omtale innhold på nettsider der det kreves abonnement. Enkelte aviser har begrensninger på hvor mange artikler en ikke-abonnent kan lese i løpet av en uke eller en

måned, av den grunn har jeg klippet og limt artikler og bilder over i Word for å kunne komme tilbake til dem uten å ha mistet tilgangen.

På samme måte er det mye å diskutere og analysere når det gjelder hvordan de ulike nettsidene ser ut, med lenker til andre aktuelle artikler, kommentarfelt og reklame på flere kanter. Dette må jeg også se bort ifra i denne oppgaven, delvis fordi mye av det ikke vil være relevant, og delvis fordi det ville være å gape over for mye. Kommentarfelt, netttroll og ytringsfrihet er i høyeste grad relevant og interessant, men utgjør i omfang en hel masteroppgave eller doktorgradsavhandling i seg selv.

Det vil alltid være en risiko for at det skjer store, verdensomspennende begivenheter disse dagene, som vil ta mye spalteplass. Jeg opplevde ikke at det skjedde store, verdensomspennende begivenheter under innsamlingsperioden som gjorde at markeringene i Paris fikk mindre spalteplass enn forventet. Imidlertid legger både den kolossale flyktningestrømmen til Europa høsten 2015, terrorangrepet i Paris 13. november 2015, samt terrorangrepet i Brussel 22. mars 2016, en ny dimensjon til oppgaven og aktualiserer tematikken. Alle disse tingene henger sammen i det store bildet. Likevel må jeg begrense meg til å diskutere hendelsene knyttet direkte til Charlie Hebdo og ytringsfriheten.

3.4.3. Tidsramme

De innsamlede artiklene og bildene er fra 3.-14. januar 2016. Nettavisene ser tilbake på hendelsene som skjedde for ett år siden, og som er bakgrunnen for aktuelle hendelser og minnesmarkeringer. De publiserer artikler, ledere og kronikker som handler om ytringsfrihet, angrepet på Charlie Hebdo og terrorisme. En liten pekepinn på hvordan en slik ettårsmarkering vil kunne finne sted, fikk vi i Jyllandsposten 30. september 2015, ti-årsdagen for publiseringen av Muhammeds tolv ansikter i samme avis, der de trykker Flemming Roses opprinnelige tekst til Muhammed-tegningene, med 12 tomme ruter.² Det visuelle virkemiddelet er påfallende, og lignende funn i mitt forskningsprosjekt vil være interessante å ta tak i. Aftenposten publiserte noen artikler og kronikker samme forbindelse³, det samme gjorde Dagbladet som trykket kronikker fra blant annet Vebjørn Selbekk og Shabana Rehman⁴. Dette ga meg en pekepinn på at det ville være nok materiale å hente ut i januar 2016, noe som viste seg å stemme.

² <http://www.jyllands-posten.dk/premium/kommentar/ECE8047051/10-år-efter---på-en-anden-måde/> (hentet 30.09.2015)

³ <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Karikaturstriden--ti-ar-etterpa-8175193.html> (hentet 24.09.2015)

⁴ <http://www.dagbladet.no/2015/10/01/kultur/debatt/kronikk/meninger/ytringsfrihet/41289883/> og <http://www.dagbladet.no/2015/10/02/kultur/meninger/debatt/kronikk/innvandring/41332575/> (hentet 02.10.2015)

3.4.4. Nettaviser

Når det gjelder de ulike nettavisene, har jeg bestemt meg for å holde meg til nettaviser der jeg kan språket, det vil si at jeg først begrenser meg til nordiskspråklige (norsk, svensk og dansk), engelskspråklige og franskspråklige nettaviser. Jeg ønsker også å se på om det kan være likheter eller forskjeller mellom det europeiske og det amerikanske kontinentet, og av den grunn har jeg valgt minst to nettaviser fra hvert kontinent. For å sikre at ideologiske plattformer ikke blir en avgjørende faktor og mulig feilkilde i forskningsprosjektet, har jeg forsøkt så langt det er mulig, å velge aviser som jeg ser på som så like som mulig i det politiske landskapet. Jyllands-Posten var avisa som på sett og vis startet karikaturstriden med sine 12 tegninger av Muhammed, og er en viktig del av debatten. Likevel ligger de med sin politiske profil (liberal, Israel-vennlig og uavhengig) litt for langt fra de andre utvalgte avisene til at den kan bli med i oppgaven. Nedenfor er en oversikt over de utvalgte nettavisene.

Avis	Dagbladet	Libération	Politiken	The N.Y. Times	Le Devoir
Land	Norge	Frankrike	Danmark	USA	Canada
Politisk ståsted	Radikalt, kulturradikalt, sosialliberalt	Sosialdemokratisk, midten av venstresiden	Uavhengig, sosialliberal, liberal inntil 1970	Uavhengig, ansett venstreorientert	Sosialdemokratisk, Quebecs løsrivelse fra Canada
Format	Tabloid	Tabloid	Fullformat	Fullformat	Fullformat
Grunnlagt	1869	1973	1884	1851	1910
På nett	Fra 1995	Fra 1995	Fra 1998	Fra 1996	Fra 1997
Opplag (papir)	73 647	97 933	88 597 (2013)	1 379 806	29 812
Lesere (på nett):	821 197 unike brukere i gjennomsnitt mandag til søndag, første uke i januar 2016 ⁵	1 831 722 unike besøkende per uke i januar 2016 ⁶	267 559 daglige lesere i gjennomsnitt i desember 2015 ⁷	1,09 millioner betalende abonnenter 4. kvartal 2015, 20 millioner unike bruker i mars 2009 ⁸	1,2 millioner unike brukere pr. mnd. ⁹

De utvalgte nettavisene blir derfor Dagbladet, Libération, Politiken, The New York Times og Le Devoir. De representerer henholdsvis Norge, Frankrike, Danmark, USA og Canada (Quebec), og har alle et politisk ståsted som heller mot det venstre i større eller mindre grad. Noen av avisene er politisk uavhengige, men anses å ligge mot venstre/sentrum-venstre. Selv

⁵ <http://www.tnslisten.no/#export> Hentet 13.01.2016, TNS Gallup

⁶ <http://www.acpm.fr/Support/liberation-fr> Hentet 22.04.2016, L'Alliance pour les Chiffres de la Presse et des Médias

⁷ <http://www.fdim.dk/statistik2014/toplisten> Hentet 11.03.2016, Danske medier research

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/The_New_York_Times#Web_presence Hentet 03.04.2016

⁹ https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_Devoir Hentet 01.04.2016

om de varierer i format og hvor gamle de er, er det interessant å se at de alle kom i nettutgaver innenfor en tidsramme på tre år.

Tallene for hvor mange lesere den enkelte avis har av sine nettutgaver, er ikke direkte sammenlignbare fordi statistikkene jeg fant ikke bruker samme mal. Jeg har forsøkt å kontakte den enkelte avis eller de ulike landenes organer for statistikk, men har i liten grad fått tilbakemelding på mine forespørsler.

Det neste kapittelet gir en detaljert oversikt over de fem nettavisenes dekning av ettårsmarkeringen for terroren i Paris i januar 2015, mens jeg avventer med analyse og diskusjon til et eget påfølgende kapittel.

4. Presentasjon av empiri

I dette kapittelet skal jeg presentere mitt materiale som har blitt samlet inn, slik som jeg beskrev i metodekapittelet. Tabellen nedenfor viser en oversikt over de ulike avisenes bildebruk, eventuelt mangel på bilder/tegninger. Jeg skal deretter gå gjennom hver enkelt nettavis og mer detaljert gjøre rede for hva jeg har samlet inn fra den enkelte. Mange av bildene som er brukt er med i oppgaven som faksimiler, men jeg har ikke tatt med alle av hensyn til plass.

	Dagbladet	Liberation	Politiken	Le Devoir	N.Y.Times
1) Gjengivelser av karikaturer Totalt 17	2	2	10	3	
2) Egenproduserte tegninger/ karikaturer Totalt 3		1 (tegneserie)	1	1	
3) Bilder fra åsted Totalt 5			4	1 (gjentas)	
4) Bilder av ansatte, ofre og pårørende Totalt 5		2	1	2	
5) Bilder av terrorister Totalt 4			3	1	
6) Bilder fra markeringer Totalt 41	5	22	10	2	2
7) Andre bilder Totalt 7	2 (1 arrangert bilde, 1 vegg(?)maleri mens det males)	4 (vanlige folk)	1 (halve forsiden fra Charlie Hebdos spesialutgave i januar 15)		1 (en fransk soldat på Champs-Élysées)
8) Videoer Totalt 4		2		1	1
9) Interaktiv grafikk Totalt 1		1 (17 interaktive tegninger, en for hvert offer fra januar 15)			
10) Tekster uten bilder Totalt 7				3	4
Oppsummering Totalt: - 84 bilder/tegninger - 4 videoer - 1 grafikk - 7 saker uten bilder	9 bilder 8 saker	32 bilder 2 video 1 grafikk 10 artikler Direkte dekning av markering	30 bilder hvorav 2 serier på hhv. 10 og 14 bilder 6 saker	10 bilder 1 video 12 saker	3 bilder 1 video 7 saker

4.1. Dagbladet

Dagbladet dekket ettårsmarkeringen med åtte oppslag som møtte mine kriterier, hvorav tre artikler, fire kommentarer og kronikker, samt ett oppslag bak betalingsmur. Alle var illustrert med bilder, av forskjellig slag, med hovedfokus på bilder fra støttemarkeringer, det totale



Faksimile, www.dagbladet.no, 4. januar 2016

antallet bilder var ni¹⁰.

Den første saken de omtalte, er fra da Charlie Hebdo presenterte sin egen forside for ettårsmarkeringen. Dagbladet både viser (deler av) og beskriver og analyserer kort Charlie Hebdos tegning av en blodtilsølt Gud med maskingevær på ryggen.

Dagbladet gjengir også andre nyhetsformidlers analyse, og de gir et kort sammendrag av den viktigste bakgrunnen for dette oppslaget. Det lenkes også til tidligere saker, både egne og andres, knyttet til temaet Charlie Hebdo og ytringsfriheten.

Den andre saken Dagbladet publiserte, handler om Charlie Hebdos ønske om å fortsette som før. Artikkelen refererer til et intervju sjefsredaktør Gerard Biard har gitt til BBC News. Saken er illustrert med et bilde fra en av demonstrasjonene i kjølvannet av terroraksjonen i januar 2015, der en kvinne holder opp en plakat med slagordet «Je suis Charlie».

Sak nummer tre i rekken hos Dagbladet, er en kommentar skrevet av Martine Aurdal, med tittelen «Frykt og avsky i Europa». Denne saken har et bilde av alvorstunge statsledere som var samlet under en minnemarkering i Paris 11. januar 2015. Aurdal skriver her om sine egne opplevelser under terrorangrepet i januar 2015, samt om hvordan «terror mot myke mål i Europa ikke er noe nytt», drar paralleller til 22. juli 2011 i Norge, og oppfordrer mot slutten til å la seg inspirere av de franske grunnverdiene frihet, likhet, brorskap.



Faksimile, www.dagbladet.no 6. januar 2016

¹⁰ Se vedlegg, [Tabell 1](#)



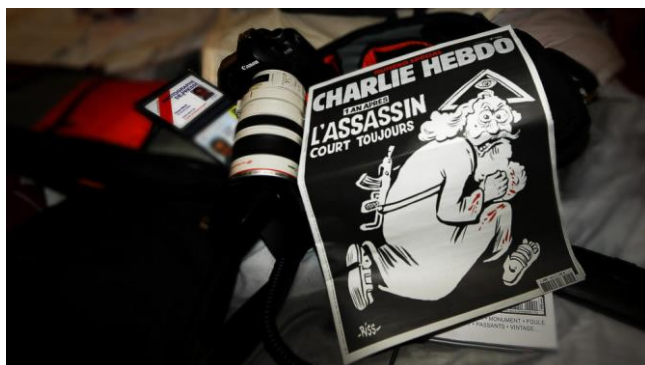
- Den enorme oppslutningen rundt «Je suis Charlie» viste seg å være nokså verdiløs

DAGBLADET PLUS

Faksimile,
www.dagbladet.no,
7. januar 2016

Siden Dagbladet har en abonnementsordning, fikk jeg ikke med alle sakene de publiserte, men jeg har en skjermdump fra den ene saken som var forbeholdt abonnenter. Bildet som følger overskriften «Den enorme oppslutningen rundt «Je suis Charlie» viste seg å være nokså verdiløs», viser en plakart med slagordet «Je suis Charlie» på flere språk, og med et tent lys beskyttet av en hånd. Selv om jeg ikke vet hva artikkelen handlet om i detalj, tas bildet med i opptellingen.

Den femte saken er en kommentar av kulturredaktør i Dagbladet, Geir Ramnefjell. Denne er også illustrert av en markering, sannsynligvis fra januar 2015, med en kvinne som holder opp et skilt med «Je suis Charlie». Kommentaren har tittelen «Tallenes tale er klar: Nei, vi er ikke blitt Charlie», og handler om rapporten «Ytringsfrihetens grenser: Normer, juss og politisk toleranse». Denne rapporten handler om ytringsfrihetens kår i Norge og ble publisert 26. januar 2016, to uker etter at denne kommentaren ble skrevet. Ramnefjell skriver at i 2014 var 60 % av det norske folk helt eller delvis uenige i at ytringer som håner religion bør være tillatt. Blant journalister var imidlertid 59 % helt eller delvis enige i at det bør være tillatt, blant forfattere 67 %, mens blant bildekunstnere var 46 % enige i at det bør være tillatt. Denne rapporten viser at det ikke har vært større endringer i hvordan folk svarer på disse spørsmålene, selv ikke etter det dramatiske angrepet mot ytringsfriheten.



Faksimile, www.dagbladet.no 7. januar 2016

forsvares fordi den er vestlig, men fordi den er umistelig. Hobbeldstad kritiserer Jonas Gahr Støre og Kjell Magne Bondeviks uttalelser i 2005, og argumenterer for at selv om ytringsfriheten av og til gjør vondt, er det en umistelig og ubestridelig rettighet, og mangel på ytringsfrihet er skumlere enn ramsalt satire, hvor smakløs og sårende den enn måtte være.

En ny kommentar, denne gang av Inger Merete Hobbeldstad, bruker også Charlie Hebdos forside «Ett år etter», men denne gangen i en komposisjon med kamera og pressekort ved siden av. Denne kommentaren tar ytringsfriheten i forsvar, og sier at den ikke skal



Faksimile, www.dagbladet.no
14. januar 2016



DØDE: Blåde Aylan (3), broren Galib (5) og guttenes mor, Rehan (36), mestet livet i forsøket på å krysse havet fra Tyrkia til Hellas. Bildet er tatt under en minnestrid i Vancouver, der guttenes tante bor. Foto: THE CANADIAN PRESS/Darryl Dyck

Faksimile, www.dagbladet.no 14. januar 2016

Selv om dekningen av ettårsmarkeringen var over, rapporterte Dagbladet 14. januar 2016 om kritikk av Charlie Hebdo i sosiale medier som handlet om en tegning av Aylan, den syriske gutten som ble et symbol på den store flyktningkrisa høsten 2015. I toppen av denne nyhetssaken bruker Dagbladet et bilde fra en minnemarkering for denne gutten og hans familie

i Canada. Det lenkes videre til en video om havarerte flyktninger med advarsel om sterke bilder. Lenger ned i teksten gjengir Dagbladet Charlie Hebdos tegning som ligger til grunn for kritikken, sammen med en tweet som kaller Charlie Hebdo for åpenlyse rasister. Dagbladet går ikke inn i en nærmere analyse av denne karikaturen, men nevner at Charlie Hebdo allerede høsten 2015 brukte det symbolsterke bildet i en karikatur, og høstet massiv kritikk for det på sosiale medier. Til slutt nevner de terrorangrepet mot Charlie Hebdo, og at tolv mennesker ble drept i angrepet.

Noen timer senere kommer et tilsvaret til den forrige nevnte nyhetssaken, med tittelen «Satire som svir», i form av en kommentar fra Aksel Braanen Sterri. Denne saken er illustrert med et



SYMBOL: Det druknede barnet Alan Kurdi er blitt gjenstand for flere kunstneriske uttrykk. Nå er han også brukt i Charlie Hebdos satire. AFP PHOTO/ Indranil MUKHERJEE

Faksimile, www.dagbladet.no 14. januar 2016

bilde av to mennesker og et veggmaleri som holder på å bli tegnet, der den druknede gutten er omkranset av både fredssymboler og krigshandlinger. Underteksten sier at Charlie Hebdo har brukt denne gutten i sin satire, men artikkelen viser ikke fram den omtalte tegningen.

Kommentaren går så videre i en dypere analyse av karikaturen som ble kritisert, og kritiserer media for ikke å se at denne typen satire må ses

på i dybden, og ikke på overflaten. Her er det nemlig opptil flere mulige tolkninger, for eksempel kan tegningen ses på som en latterliggjøring av de som tror flyktninger blir voldtektsmenn, eller som kritikk av mediens vingling i sin omtale av flyktningkrisa.

4.2. Libération

Som den avisa som geografisk og emosjonelt ligger nærmest min case, er det naturlig å finne absolutt mest materiale her¹¹. Word-dokumentet der jeg samlet saker fra Libération har 67 sider. De hadde en samleside for dekningen av ettårsmarkeringen der man kan finne alt de publiserer om saken, jeg samlet inn utdrag fra denne siden, i tillegg til en leder, fem artikler med intervjuer, 3 nyhetsartikler, og to direktefølginger av markeringer, en fra 6. januar, og en fra søndag 10 januar som totalt dekkes av 15 skjermdumper av forskjellige tweets, de fleste med bilder. Totalt er det stor variasjon i bildebruken, som jeg beskriver nærmere nedenfor.

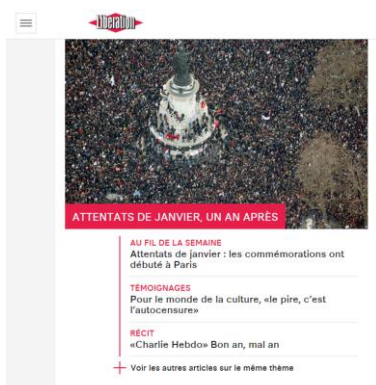
Libération starter sin dekning av ettårsmarkeringen 5. januar med en lang, oppsummerende sak



Faksimile, www.liberation.fr, 5. januar 2016

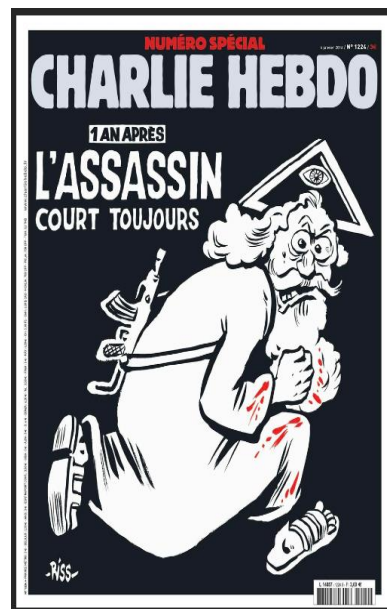
om året som har gått, med intervju av gjenlevende medlemmer av redaksjonen. Tittelen er ««Charlie Hebdo» Bon an, mal an» (Charlie Hebdo, ett år på godt og vondt, egen oversettelse). Intervjuobjektene er samlet utenfor Charlie Hebdos lokaler for å minnes og overvære en avduking av en minneplate med navnene til de omkomne fra angrepet. Bildet de bruker i intervjuet er fra februar 2015, og viser fire sentrale medarbeidere i Charlie Hebdos redaksjon.

De viser i neste sak Charlie Hebdos egen forside for ettårsmarkeringen, og de viser den i sin helhet. De bruker ikke mye plass på å selv beskrive denne forsiden, men overlater det til Charlie selv, ved å sitere deres leder som går til forsvar for et



Faksimile, www.liberation.fr, 6. januar 2016

ateistisk samfunn. De forteller også litt om hva resten av dette spesialnummeret inneholder, nemlig en samling tegninger laget av



Faksimile, www.liberation.fr, 4. januar 2016

¹¹ Se vedlegg, [Tabell 2](#)

de som ble drept for et år siden, samt diverse bidrag fra andre kulturpersonligheter, intellektuelle og kulturministeren i Frankrike.

En egen samleside for artikler og intervjuer viser alt avisa publiserer i forbindelse med ettårsmarkeringen av terrorangrepene i Paris. Denne samlesiden har et bilde fra januar 2015 på toppen, sannsynligvis fra søndag 11. januar. Fra denne siden kan man velge artikler som går i

dybden, intervjuer, og å følge direkte de forskjellige markeringene og avdukingene av minnesmerker. Det er lenker til flere saker, for eksempel et intervju, publisert 29. desember 2015, med enken etter George Wolinski, en tegner i Charlie Hebdo. Fra denne siden fant jeg også en sak fra 3. januar, et intervju med en professor i samtidshistorie, Pascal Ory, som har skrevet boka *Ce que dit Charlie: treize leçons d'histoire (Det*



Devant le Bataclan, le 20 novembre. Photo Frédéric Stucin



Faksimile, www.liberation.fr, 3. januar 2016

Charlie sier: tretten historietimer, (2016) egen oversettelse), hvor han beskriver hvordan «januar 2015», jamfør mai 1968, ble en historisk, fundamental begivenhet. Bildet som illustrerer dette intervjuet er fra terroren som rammet Paris i november 2015, og viser mennesker foran blomster- og lyshavet ved konsertlokalet Bataclan, hvor 90 mennesker mistet livet. Forfatteren analyserer terrorismen som Frankrike står ovenfor, hvilke reaksjoner som «vant fram», og hva dette har å si for både det franske og det internasjonale samfunnet og opplysningstidens universelle verdier.

11:16 **Boulette, bis.** Un tissu noir a été posé sur la plaque commémorative comportant une faute d'orthographe, ont constaté des journalistes sur place. Cette affaire n'est pas sans rappeler la bourde de la mairie de Reims, en novembre 2013, où il manquait un «r» à «Mitterrand» sur une plaque, alors qu'on baptisait une esplanade du nom de l'ancien président.



Faksimile, www.liberation.fr, 6. januar 2016

Først og fremst gjør denne samlesiden det mulig å følge med på direkte oppdateringer av alle de offisielle markeringene, og skråblikk på enkelte hendelser som for eksempel en skrivefeil av et navn på en minneplate. Dette skjer ofte ved gjenbruk av tweets med bilder som journalister og andre legger ut på Twitter. De følger både forberedelsene til



Faksimile, www.liberation.fr, 6. januar 2016

markeringer, som planting av en stor eik på Place de la République, og bilder av minneplater og tegninger.

En tweet som gjengir en gammel Charlie Hebdo-tegning, viser til det paradoksale i at den franske hærens kor skal synges til ære for ofrene for terroren i januar 2015, Charlie Hebdo både er og var uttrykt anti-militært.

La République, place de la Concorde



Après les attaques de janvier, le lieu parisien est devenu, avec les messages et bougies qui ornent la statue de Marianne, le symbole et la mémoire de l'esprit «Charlie».

Faksimile, www.liberation.fr, 6. januar 2016

De 22 bildene fra minnesmarkeringer, både fra 2015 og 2016, er både

av store ansamlinger, politikere, steder og symboler. Et bilde som brukes både på samle-siden og i en lengre artikkel som går i dybden på betydningen av nettopp denne plassen, viser La Marianne, statuen på Place de la République. Dette var stedet hvor parisere og tilreisende spontant samlet seg med en gang nyheten om terrorangrepet mot Charlie Hebdo ble kjent, og hvor de fortsatte å samle seg i dagene som fulgte. Plassen ble også kjent som utgangspunkt for den store «Marche républicaine» søndag 11. januar 2015, der rundt fire millioner mennesker deltok, deriblant et hundretalls statsledere fra alle verdens hjørner.

En annen dybdeartikkel forteller om hvordan tre kulturpersoner, en forfatter, en komiker og en filosof, har reagert på trusselen mot ytringsfriheten. Som tittelen på artikkelen «Pour le monde de la culture, «le pire, c'est l'autocensure»» («For kulturverdenen er «selvsensur det aller verste»», egen oversettelse) viser, følte disse personene et behov for på nytt å bekrefte sin ytringsfrihet.

Selvsensur er per definisjon et intimt spørsmål, og det vil aldri kunne måles, men føles. En ekspert på sensur forklarer at noen illustratører forteller at selvsensuren nå har satt seg fast i hodene deres, mens andre ikke kjenner byrden av sensur, men heller føler et behov for å gjen-

Parodie: «Aux chotttes l'armée», «merite à l'armée», «plein le cul de l'armée». Un ex-collaborateur de Charlie Hebdo republie sur Twitter ces quelques années amantissantes du journal satirique, alors que le chef de l'armée française doit se produire dimanche lors du rassemblement place de la République en hommage aux victimes des attentats de janvier dernier.



«Le chef de l'armée française en concert place de la République le 10 janvier pour rendre hommage à Charlie Hebdo».

Faksimile, www.liberation.fr, 6. januar 2016



Sur la place de la République le 7 janvier 2015, lors du rassemblement spontané en hommage à «Charlie». Photo Guillaume Binet, MYDP

Faksimile, www.liberation.fr, 6. januar 2016

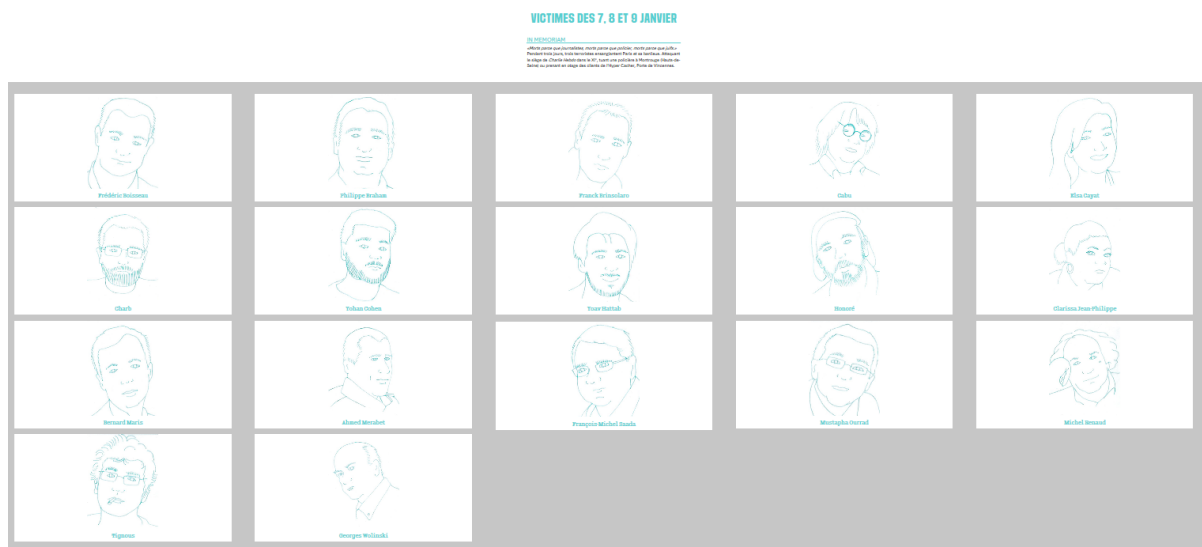
bekreftede hvor viktig ytringsfriheten er. Denne artikkelen er illustrert med et bilde fra den spontane markeringen på Place de la République, 7. januar 2015.



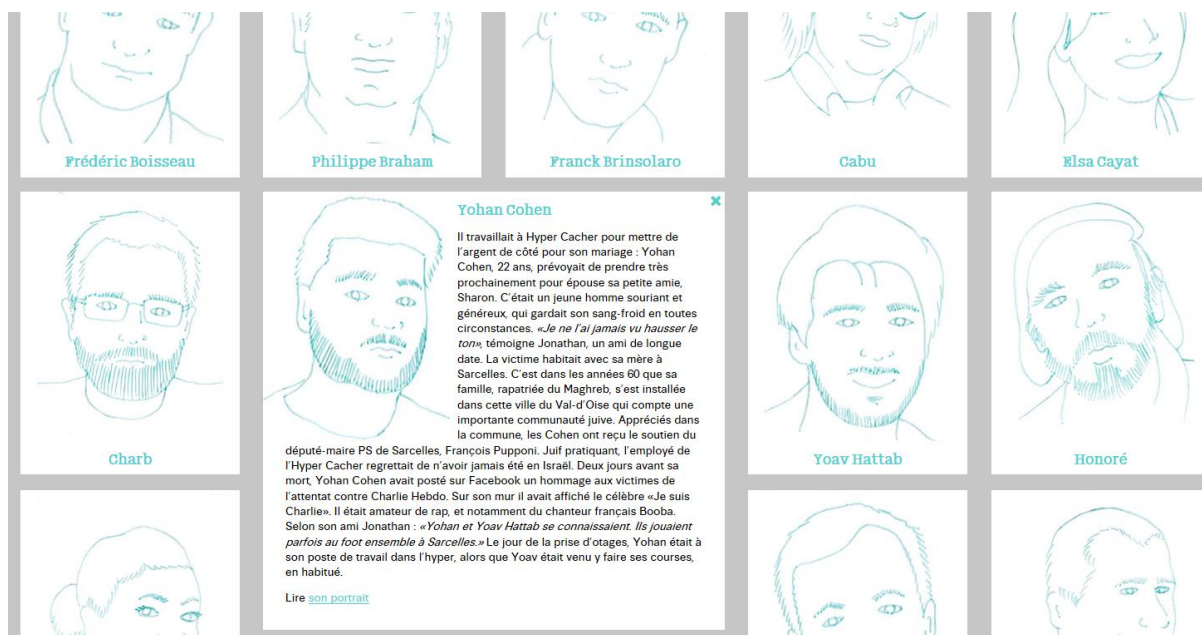
Faksimile, www.liberation.fr, 6. januar 2016

De har også laget sin egen lille tegneserie om hvor «lett» det er å kalle andre rasister. To kamerater sitter på café og den ene snakker om at det allerede er gått ett år siden angrepet på Charlie Hebdo, «alt dette på grunn av idiotisk religion». Den andre kaller da den første rasist, noe den første ikke finner seg i og argumenterer livlig, blant annet med å si at han også mener den israelske staten har myrdet Gaza i mange år. Den andre får da vann på mølla og kaller nummer en for antisemitt. Nummer en sier da at han helst vil avslutte diskusjonen, de er jo tross alt venner, og han vil ikke at de skal bli uvenner. Nummer to sier seg enig; «vi kan jo ikke fly i trottene på hverandre over sånne arabiske ting», hvorpå nummer en sier: «Det, det er rasistisk.»

Libération publiserte 8. januar en interaktiv grafikk «In memoriam» til ofrene fra 7., 8. og 9. januar 2015. Denne har jeg kategorisert som det eneste bidraget til kategorien interaktiv grafikk. Hver enkelt av de 17 drepte er representert med en enkel strektegning, med navnene under. Når man så trykker på en av dem, får man opp en enkel biografi av personen, både de som var kjent fra før, og de som ikke var det.



Faksimiler (over og under), www.liberation.fr, 8. januar 2016



I en leder 8. januar 2016, skriver Libération om en ny og universell patriotisme. Frankrikes sjel er endret, prøvelsene landet har opplevd i 2015 har påvist både gode og mindre gode egenskaper i et land som var på vei til å miste seg selv. Enkelte hevder at den samlende effekten varte under ett døgn, men Libérations redaktør, Laurent Joffrin, sier at det er feil: det som uventet nok stod

fram som landets store styrke, var solidarisk samhold, enkeltindividers mot i møte med det aller verste, og gjenfødselen av en felles ånd. Joffrin forteller videre om hvordan redaksjonen i «Charlie» kun få timer etter angrepet bestemte seg for å fortsette magasinet, de nekter å gi etter for kaldblodige mordere. Og de gjør det for ytringsfrihetens skyld, dette prinsippet som er en viktig bestanddel av den franske



Paris, le 11 janvier 2015. Photo Johann Rousselet.



Faksimile, www.liberation.fr, 8. januar 2016

identiteten. Symbolene som ble tatt i bruk av de franske borgerne var friheten, Place de la République, nasjonalsangen på den minst nasjonalistiske måten, flagget, symboler på samhold og ikke på avstenging. Joffrin minner om at det finnes en trussel i radikal islamisme, men at det er viktig å skille fanatikere fra den muslimske massen som bare ønsker å leve i fred, og reaksjonene fra de muslimske myndighetsorganene støtter dette. Andre franskmenn viser en holdning om å frastøte seg «den andre» som kommer til uttrykk i stemmer til Front National (politisk parti langt til høyre), men som det franske valgsystemet foreløpig klarer å parere. Svaret, sier Joffrin, er en republikansk og sosial politikk som setter de populære klassenes interesse først, det er også i landets interesse. Denne lederen er illustrert med et symboltungt bilde fra Paris, Place de la République, 11. januar 2015.

Libération publiserer også 8. januar 2016 et intervju de har gjort med fire «vanlige» mennesker, og hvordan hendelsene i 2015 har påvirket deres liv. Hvert intervju er ledsaget av et portrett av intervjuobjektet.

Søndag 10. januar 2016 er det en offisiell markering, igjen på Place de la République. Overlevende, ofrenes familier og pårørende, og politikere er invitert, og det er et stort sikkerhetsfokus. Det er langt færre «vanlige» franskmenn til stede denne gangen, og Libération dekker begivenheten direkte. De velger i en artikkel å sitere Victor Hugos tale «Å redde Paris» (Hugo, 1876) i stedet for å høre Johnny Hallyday. Talen er sitert i programmet for minnesmarkeringen, men Libération ville heller ønske å høre hele talen

Par LIBERATION — 10 janvier 2016 à 10:52 (mis à jour à 11:22)

DIRECT



Récit

François Hollande, Johnny, le chœur de l'armée et Victor Hugo ont animé une cérémonie vite expédiée devant une foule clairsemée.

Faksimile, www.liberation.fr, 10. januar 2016



La foule est assez clairsemée du côté de la place réservée aux Français. Double contrôle des sacs pr y accéder

10.01.16 SylvainMouillard. @SMouillard
SUIVRE

«SAUVER PARIS» Relire Victor Hugo plutôt que réécouter Johnny Hallyday

— 10 janvier 2016 à 12:37



Johnny Hallyday avec le chœur de l'armée française sur scène Place de la République, le 10 janvier 2016. Photo THOMAS SAMSON, AFP

Faksimiler, www.liberation.fr, 10. januar 2016

menneskeheten. (...) Vær samlet, og dere skal være uovervinnelige. (...) Det er gjennom brorskapet at vi kan redde friheten» (egen oversettelse). Libération er også i den direkte dekningen av begivenheten, kritiske til valg av artist og oppsettet på selve plassen. Det er dette avisa bruker mest plass på, og selve seremonien er over ganske fort, de starter dekningen klokka 10.52, med en gjengivelse av en tweet skrevet kl. 10.47, og avslutter klokka 11.20. Det finnes også videoer fra denne markeringen, men det ser ut som at dette er lenker til videoer fra andre medier, som for eksempel france24.com.



Faksimile, www.liberation.fr, 7. januar 2016

framfor en elsket og hatet eldre, fransk rocke-stjerne som synger til statuen på Place de la République, og ikke til folket. Denne talen fremførte Victor Hugo idet han kom tilbake til Paris etter nesten 20 år i eksil, og han sier blant annet at «Den som angriper Paris, angriper

I tillegg republiserer de en videoinstallasjon som først ble vist fram i Arles, 9. juli 2015, i forbindelse med en anerkjent fotofestival, «Les rencontres de la photo-graphie d'Arles». Denne videoen varer i 11 minutter og 32 sekunder, og viser bilder fra attentatet, fra markeringene i etterkant, fra terroristenes flukt, og forteller om redsel, men også mobilisering av folkemassene. Det er fotoavdelingen i Libération som har laget denne videoinstallasjonen, med bilder, film og lyd, og i teksten som

følger videoen forklarer de hvordan de selv på en forferdelig dag der alle var svært berørt, måtte jobbe intenst. Disse bildene er nødvendige for å forsøke å begripe det voldelige angrepet, sier de, og de har ydmykt jobbet fram bildene for å gripe fatt i denne historiske begivenheten. Særlig vil denne videoen fortelle om et samhold, og hvor viktig det er å stå sterke sammen mot mangel på forståelse og umenneskelighet.

4.3. Politiken

Denne danske nettavisa dekket ettårsmarkeringen av angrepet på Charlie Hebdo med totalt sju

MEDIER 6. JAN. 2016 KL. 08:27

Charlie Hebdo sender en hilsen til terroristene

En million eksemplarer af det nye Charlie Hebdo er på gaden i Frankrig i dag - i morgen er det et år siden, redaktionen blev angrebet.



Q MINDEHJITTELIGHED. I morgen er det præcis et år siden, at attentatet mod Charlie Hebdo fandt sted. Dagen efter angrebet deltog mange journalister i et minuts stillhet, mens de holdt pressekort frem foran avisens daværende lokaler. - Foto: Francois Mori/AP

Faksimile, www.politiken.dk,
6. januar 2016

oppslag, hvorav tre nyhetssaker, to bildeserier, en leder, og ett portrett av en ettersøkt antatt medhjelper til terroristene. Til sammen brukte de 31 bilder/tegninger i tidsperioden¹².

Den første nyhetssaken handlet om Charlie Hebdos egen utgave i forbindelse med markeringen av at det er gått ett år siden angrepet mot dem. I denne første saken bruker de et bilde der mange journalister deltok i ett minutt stillhet dagen etter angrepet, i gaten til Charlie Hebdos lokaler.

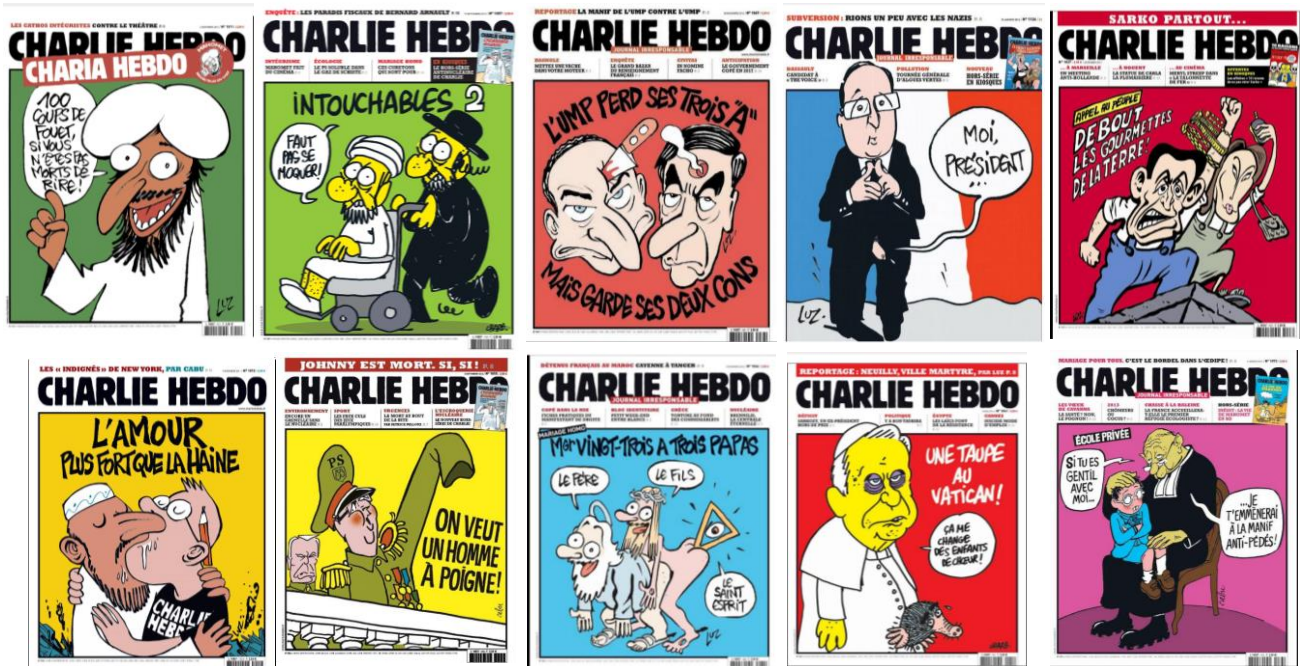
Politiken nøyter seg med å forklare med ord Charlie

Hebdos egen forside for ettårsmarkeringen, men gjengir den ikke så langt jeg kan se. Imidlertid både skriver de om og lenker til flere andre saker som de har skrevet om magasinet i løpet av året, for eksempel et intervju med tegneren Luz, og saken om Charlie Hebdos tegning med flyktningegutten Aylan. De nevner også pengestriden som delvis har preget redaksjonen det siste året. De lenker også her til en bildeserie med 10 tegninger fra Charlie Hebdo, som den eneste av nettavisene som jeg har undersøkt.

Denne bildeserien viser 10 utvalgte Charlie Hebdo-forsider fra 2011 til 2014. Under bildene står en liten kommentar om at den franske tradisjonen med karikaturer har røtter helt tilbake til den franske revolusjonen. Fire av disse forsidene handler om fransk politikk, der både høyre og venstresiden blir gjort narr av. To forsider handler om overgrep i den katolske kirke, og en om den katolske kirkes motstand mot homofile ekteskap. En av forsidene er den såkalte Charia

¹² Se vedlegg, [Tabell 3](#)

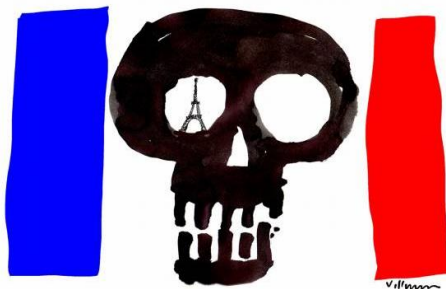
Hebdo, med en karikatur av Muhammed som sier at den som ikke ler skal få 100 piskeslag. Den samme tematikken finner vi i forsiden der profeten Muhammed(?) sitter i en rullestol som kjøres av en jødisk rabbiner, og de spiller på filmen «Les Intouchables» fra 2011 (De urørlige) som hadde stor suksess, og både den muslimske og den jødiske figuren sier at man ikke må gjøre narr. I 2011 ble Charlie Hebdo angrepet med en bensinbombe, og deres svar til dette var



Faksimiler, www.politiken.dk, 8. januar 2016

forsiden der den tidligere redaktøren (han ble drept i angrepet i 2015) «Charb» kysser en imam, og teksten lyder: Kjærlighet er sterkere enn hat.

Politikens leder på årsdagen for angrepet mot Charlie Hebdo handler om hvordan vi må leve med terror. Den er illustrert av avisas egen tegning av et dødninghode med Eiffeltårnet i det ene øyet, satt inn i det hvite feltet i det franske flagget. Politiken mener at Charlie Hebdo er blitt et



Faksimile, www.politiken.dk, 7. januar 2016

symbol i det etablerte Frankrike med sine provoserende karikaturer med blant annet religiøse autoriteter. Enten man liker denne type humor eller ikke, så er magasinet blitt et symbol på ett av våre fineste prinsipper, fortsetter lederen. Men, sier Politiken, det har ikke blitt et symbol fordi terroristene drepte 13 av magasinets ansatte, terror skal ikke få lov til å definere våre symboler. Men de

er blitt et symbol fordi de både før og etter angrepet har insistert på å skrive, vitse og tegne fritt, selv om de ansatte var truet på livet, selv om de nødvendigvis var og er redde, men «de lod ikke frykten redigere deres avis». Imidlertid er det ikke til å komme unna at de ikke var et tilfeldig mål, og at det faktisk er dødsens farlig å gjøre narr av profeten. Slik sett har terroristene lyktes, konkluderer Politiken.

En nyhetssak, også fra 7. januar, er illustrert med avdukingen av minneplaten for politibetjenten Ahmed Merabet som ble drept utenfor lokalene til Charlie Hebdo. President François Hollande,



MINDEPLADER. Betjenten Ahmed Merabet blev dræbt ved angrebet mod Charlie Hebdo. Han mindes med en af tre mindeplader, som blev afsløret i forgårs. - Foto: Benoît Tessier/AP

Faksimile, www.politiken.dk, 7. januar 2016

statsminister Manuel Valls og ordføreren i Paris Anne Hidalgo legger ned en krans ved minneplaten. Artikkelen handler om hvordan frykten har gjennomsyret Frankrike i 2015, hvordan parisere reagerte forskjellig på de to angrepene, henholdsvis i januar og november. Artikkelen hevder at det ligger en følelse av avmakt og frykt i det franske folk, og alle vet at dette kan gjenta seg. Likevel er

ikke stemningen mellom folk hatsk eller krigersk nå etter november-terroren, i motsetning til i januar der samling rundt #JeSuisCharlie også skapte splittelse i form av en bølge av «JeSuisPasCharlie (jeg er ikke Charlie). Terroren i november rammet folk av flere farger og religioner, folk som var ute for å hygge seg, det var franskmenn som drepte andre franskmenn på samme alder. Artikkelen minner til slutt om den store oppslutningen som det innvandrer-kritiske partiet Front National får, samtidig som det er en økende radikaliseringsprosess i enkelte innvandrerområder i forstedene.

Politiken var en av to nettaviser som, i akkurat denne sammenhengen, publiserte bilder av



TERROR. Det er et år siden, Hayat Boumeddiene (l.v.) flyktede fra Frankrig, hvor hendes mand Amedy Coulibaly dræbte flere mennesker i et jødisk supermarked i Paris. - Foto: AP (arkiv)

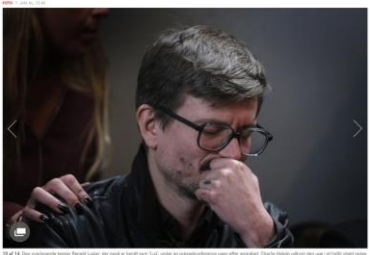
Faksimile, www.politiken.dk, 8. januar 2016

terrorister. 8. januar 2016 publiserer de et portrett av en kvinnelig antatt terroristmedhjelper som fremdeles er på frifot. De beskriver nøye den radikaliseringsprosessen Hayat Boumeddiene trolig har vært igjennom, hvordan hun og

ektemannen Amedy Coulibaly møtte brødrene Kouachi, og hvordan de trente sammen for å

gjennomføre terrorangrep. Portrettet beskriver hennes flukt til Syria, og på hvilket grunnlag de franske myndighetene mener at hun sannsynligvis er i live og befinner seg i Syria.

Politiken var også den eneste av nettavisene som satte et spesielt fokus på bilder fra selve attentatet, og det gjør de med en serie bilder (se faksimiler nedenfor) fra selve attentatet, rednings- og politiaksjoner, men også bilder fra de spontane markeringene som fant sted i dagene etter angrepet, og det siste bildet i serien viser et glimt av Charlie Hebdos forside fra spesialutgaven fra 15. januar 2015.



Faksimiler, www.politiken.dk,
7. januar 2016

4.4. Le Devoir

Den franskspråklige, kanadiske avisa Le Devoir publiserte 12 saker som ble med i mitt materiale og som handlet om ettårsmarkeringen, ytringsfrihet og blasfemi i forlengelsen av dette. De journalistiske sjangrene varierte fra nyhetsartikkel til kronikk, og de hadde også en egen tegning dedikert til Charlie Hebdo på årsdagen for angrepet. Totalt var det i disse sakene ti bilder og en video¹³.



Faksimile, www.ledevoir.com, 4. januar 2016

Den første nyhetssaken forteller om og forklarer Charlie Hebdos forsider for ettårsmarkeringen, men avbilder den ikke i sin helhet. Artikkelen er publisert 4. januar 2016, og er illustrert med et bilde der vi kan se ca. en femtedel av avisa, det vil si nesten bare navnet på Charlie Hebdo og et hint om at det dreier seg om «ett år etter». Resten av forsiden er dekket av en haug med Charlie Hebdo-

utklipp på ett bord. De går desto dypere i de skriftlige beskrivelsene, og i analysen av hvordan dette kunne skje, og hva Charlie Hebdo mener kommer til å skje videre. Når jeg i det videre arbeidet med denne oppgaven gikk inn på denne samme lenken 21. mars 2016, var dette bildet tatt vekk. Jeg vet ikke når dette kan ha skjedd, eller hvorfor, denne forsiden vises i sin helhet i en annen artikkel jeg har samlet inn.

Den andre saken jeg samlet inn, handler om hvordan Charlie Hebdo fortsetter å skape debatt, og første del av saken innhenter reaksjoner på forsiden deres fra flere religiøse ledere, politikere og journalister. Siste del av artikkelen handler om de forestående minnesmarkeringene, og forteller både om det offisielle programmet i dagene 6.-10. januar, men også om tv-programmet for enkelte kanaler.



Faksimile, www.ledevoir.com, 5. januar 2016

Artikkelen avslutter med å sitere lederen fra Charlie Hebdos utgave ett år etter. Saken er illustrert med et bilde fra januar 2015, med lys og flagg rundt en fontene.

¹³ Se vedlegg, [Tabell 4](#)

Neste sak er uten bilde, og jeg anser det som en kommentar skrevet av en av avisas journalister. Dette er en analyse av hvordan Charlie Hebdo nå peker nese mot dem som ønsket å få dem til å tie, og hvordan de er blitt et symbol på motstand mot redsel, selvsensur og undertrykkelse. Den nye forsiden skaper debatt, og nettopp dette er viktig, de kan provosere, og andre kan mene åpent at dette er kritikkverdig. For hvordan, spør forfatteren, kan man ha en åpen debatt hvis man aksepterer forbud? Forfatteren sier videre at det «Charlie» sier er viktig for å minne regjeringer rundt om i verden at de må være forsiktige med bare å sette inn sikkerhetstiltak mot terrorismen, disse verdiene er nettopp de verdiene terroristene bekjemper. Videre er forfatteren her kritisk mot loven om å frata borgere statsborgerskap hvis de har dobbelt statsborgerskap og er dømt for terror, en lov de franske myndighetene nå vurderer å innføre, og som ble innført i Canada etter terroren som rammet der høsten 2014.



Photo: Jean-Benoît Riss, directeur de Charlie Hebdo

Faksimile, www.ledevoir.com,
7. januar 2016

Med et bilde av Riss, redaktør i Charlie Hebdo, beskriver Le Devoir hvordan Charlie Hebdo fortsetter sin provoserende linje. Denne artikkelen handler om utgaven for å markere at det er gått ett år siden angrepet, beskriver forsiden, hvordan de har samlet sammen tegninger fra de drepte, og siterer Riss og hans leder. Artikkelen siterer også andre stemmer, blant annet avisa Libérations redaktør, Laurent Joffrin, men også L'Osservatore Romano, en vatikansk avis, som påpeker at mange religiøse ledere fordømte voldsbruk i religionens navn. Artikkelen forteller videre at salget ikke var på langt nær like stort som den berømte utgaven rett etter angrepet i januar 2015, og gir et overblikk av hvor mange eksemplarer Charlie Hebdo nå selger i uka. Til slutt siterer artikkelen den franske avisa Le Figaro som spør om hva Frankrike nå har lært etter attentatet 7. januar, siden djihadistisk terror krevde enda 130 menneskeliv i november 2015.



Faksimile, www.ledevoir.com,
7. januar 2016

Le Devoir har en fast, daglig spalte som heter «Les caricatures de Garnotte». 7. januar 2016, tente denne tegneren et lys for Charlie Hebdo med en tegning av en blyant som et levende lys.

Neste sak er en kronikk skrevet av en Christian Rioux. Tittelen antyder at vi har et valg mellom Charlie eller hukommelsestap, og har Charlie Hebdos forside som utgangspunkt, der Gud utpekes som morderen. Protestanter gleder seg over at en slik ytringsfrihet fortsatt finnes, katolikkene velger likegyldighet, mens muslimene (det franske muslimske rådet, CFCM, ansett som moderate i Frankrike) går så langt som å kalle dette et angrep på troenes ytringsfrihet. En tidligere sosialistisk minister i Frankrike har ytret at man ikke lenger kan snakke åpent om islam, fransk muslimsk lobby kaller Charlie Hebdo rasister uten at noen reagerer. Dette skjer ikke bare i Frankrike, men også i Canada, programmet Bye-Bye som sendes nyttårsaftnen hvert år og skal tøyse med året som har vært og se fram mot året som kommer, uttrykte ikke en smule ironi mot terroristene fra Paris, mot IS eller islamisten Adil Charkaoui. Det er nå på tide, sier Rioux, å revidere ideene som våre demokratier er tuftet på, for hver gang er det som om vi glemmer. Vi glemmer Salman Rushdie, Théo Van Gogh, de antisemittiske drapene begått i Frankrike av den såkalte ensomme ulven Mohamed Merah, men kanskje Charlie Hebdo og Bataclan får Frankrike til å forstå at dette går dypere. Det viktigste i Frankrike framover blir å få alle med på laget, muslimer og ikke-muslimer, at alle må respektere nasjonens regler og den franske verdsligheten. Dette innebærer i neste rekke at alle må leve med Charlie Hebdos humor, enten man vil eller ikke. Kronikken avslutter med å sitere Taslima Nasreen, en bangladeshisk skribent i eksil i USA på grunn av trusler fra islamister, som skriver i Charlie Hebdos siste utgave (4. januar 2016) at «uten utvikling og reform av islam, vil terroren ikke forsvinne» (egen oversettelse). Kronikken har ingen bilder, men bruker flere sitater.



Photo: Henry de la Haussière/Associated Press
Deux personnes se réconfortent au cœur de la tourmente devant l'immeuble du Charlie Hebdo, le 7 janvier 2015.



Faksimiler, www.ledevoir.com, 9. januar 2016

Neste sak er utdrag fra en bok som ble publisert i forbindelse med ettårsdagen for attentatet mot Charlie Hebdo, boka heter *Et soudain ils ne riaient plus* (2016) (*Med ett stilnet latteren*, egen oversettelse), og er skrevet av flere journalister som fulgte hendelsene i januar 2015. Flere ofre, familiemedlemmer og vitner forteller sine historier om hendelsene. Saken er illustrert med et stort bilde på toppen av to mennesker som holder rundt hverandre i den uoversiktlige situasjonen på gaten utenfor lokalene til Charlie Hebdo rett etter angrepet, vi ser redningsmannskaper og andre

mennesker rundt de to personene. Nederst i saken er det tre små bilder, det ene er det samme bildet som på toppen av saken, det andre er tegninger av redaksjonsmedlemmer i Charlie Hebdo



Photo: Jordi Mir /Gracusesté de JORDI MIR / Agence France-Presse

Faksimile, www.ledevoir.com,
7. januar 2016

som ble drept i angrepet, og det tredje bildet er av broren til den personen som ble drept først i angrepet, sammen med kameraten som var sammen med han på tidspunktet angrepet skjedde. Vi får lese om hvordan disse opplevde denne dagen i utdragene fra boka. Den neste artikkelen, publisert 7. januar 2016, gjengir avlyttingsmateriale som avisa Le Monde har fått fatt i, avlytting av tre terrorister som planla et angrep i Brussel. Artikkelen gjengir i detalj hvordan de med forsiktig ordbruk planla et angrep på politistasjoner, og hvordan de la vekk all forsiktighet hjemme i sin egen leilighet, som faktisk var avlyttet. Artikkelen forteller også om ting som etterforskningen har kommet fram til, og om hvordan de franske terroristene må ha vært svært forsiktige siden de ikke på noe tidspunkt ble fanget opp av etterretningstjenesten i landet. Vi blir også fortalt hva som skjer idet politiet aksjonerer mot disse tre terroristene. Denne artikkelen har et bilde av brødrene Kouachi som er på vei til å flykte etter attentatet mot Charlie Hebdo. Vi får også lese om hva disse tre belgiske terroristene tenkte om angrepet i Paris, hvordan de både blir skremt og oppglødd av de store demonstrasjonene, og provosert av det enorme salget av Charlie Hebdos spesialutgave.



Faksimile, www.ledevoir.com,
9. januar 2016

En artikkel som oppsummerer hvordan salget har gått for utgaven for ettårsmarkeringen for angrepet mot dem, er publisert 9. januar 2016, og er illustrert med et bilde av denne utgaven fra en aviskiosk, vi ser hele forsiden, men også andre aviser og også en annen utgave av Charlie Hebdo. Artikkelen forteller at salget er nå på over en million eksemplarer, og at den skal trykkes i et nytt opplag. Avslutningsvis forteller artikkelen at opplaget til Charlie Hebdo nå ligger på ca. 80 000 eksemplarer per uke, og at de har fått 200 000 nye abonnenter etter attentatet, og at tolv personer, deriblant flere tegnere og redaktøren for magasinet ble drept av to franske djihadister 7. januar 2015.

Le Devoir dekket minnesmarkeringen fra Place de la République i Paris søndag 10. januar 2016. Der skulle alle de 149 ofrene for terror i Paris i 2015 minnes i et offentlig seremoni. Artikkelen

beskriver markeringen og plassen, at det er lite oppmøte fra «vanlige» folk, selv om det var intensjonen fra myndighetene. Valg av artist til å synge, kan ha bidratt til dette, rockeren Johnny Hallyday var et yndet satireobjekt for Charlie Hebdo. Artikkelen sammenligner med minnesmarsjen som samlet ca. 4 millioner mennesker og et hundretalls statsledere for ett år siden, og den oppsummerer også flere av problemene Frankrike står overfor nå, med økende radikalisme og økende islamofobi side om side. Det er ingen bilder fra denne markeringen, men helt nederst i saken er det en video på 1.24 minutt som oppsummerer de ulike delene av markeringen, vi ser en minneplate mens vi hører sang, presidenten, ordføreren i Paris og statsministeren som legger ned en krans og går mot plassene sine, vi ser Johnny Hallyday synge sin sang som han skrev etter søndagen for ett år siden, hærens kor som synger Marseillaisen, og til slutt et nærbilde av kransen.

Le Devoir publiserer 9. januar 2016 et leserbrev skrevet av Louis Dion som heter «Je ris, donc je vis!» (Jeg ler, altså lever jeg, egen oversettelse), som spiller på Descartes berømte utsagn «jeg tenker, altså er jeg». Det er ingen bilder, men dette leserbrevet handler om at man kan le av mye som religion fører med seg, ting som virker absurde for ikke-religiøse. Forfatteren vil til sammenligning ikke le av forskjeller og kulturell diversitet som for eksempel kommer til uttrykk gjennom fargerike klesdrakter, så lenge dette ikke kommer av religiøse påbud. Forfatteren ler også av politikere som «gråter foran kamera», paven som blander seg inn i miljøspørsmål, av det å sykle om vinteren i Montréal og av veganisme. Det er kanskje ikke så mange som tør å le av autoriteter, men det gjør denne forfatteren, og oppfordrer dermed Le Devoir sine lesere å gjøre det samme, for når man ler, da lever man, og derfor vil han alltid være «Charlie».



Faksimile, www.ledevoir.com,
14. januar 2016

Den siste artikkelen jeg fant i Le Devoir som møtte mine kriterier, var en artikkel om Charlie Hebdos karikatur av den druknede flyktningegutten Aylan, og hva han kunne ha vokst opp til å bli. Tegningen gjengis i sin helhet. Hovedfokuset her er at Aylans tante som er bosatt i Vancouver, Canada, er sjokkert av denne tegningen, og synes det er urettferdig at familien får denne nye belastningen. Artikkelen nevner at tegningen har fått kritikk på sosiale medier, men går ikke dypere inn i analysen av andre måter denne tegningen kan tolkes på.

To artikler ble valgt vekk fra mitt innsamlede materiale fordi de ikke hadde bilder, og ikke handlet om ytringsfrihet, selv om de handlet om Charlie Hebdo ett år etter. Disse handlet om de ulike minnesmarkeringene som fant sted i Paris mellom 6. og 10. januar 2016, og oppsummerte litt av hendelsene i 2015, men de gikk ikke inn på analyser eller problematiserte tegninger eller ytringsfrihet.

4.5. The New York Times

Denne avisa var den som hadde færrest bilder i saker som omhandlet angrepet på Charlie Hebdo, og dekket i liten grad markeringene som fant sted i Paris. De publiserte totalt sju saker, og tre bilder¹⁴.

Tre av sakene, alle uten bilder, omhandler Charlie Hebdos egen utgave for ettårsmarkeringen, den første publisert 4. januar 2015, gir en beskrivelse av forsiden, den andre, publisert samme dag, skriver kort om utgaven som helhet, og den tredje av disse sakene, publisert 6. januar 2016, beskriver pavens syn på forsiden. Ordvalget i beskrivelsen av forsiden tyder på en forsiktighet i omtale av det som kan oppfattes som hellig for mange religiøse personer: «The cover shows a bearded figure in a blood-stained robe and carrying a machine gun, and the words “One Year After: The Assassin Is on the Run.”». Her har journalisten valgt ordene «bearded figure» i stedet for ordet Gud, selv om det synes veldig klart og tydelig at det er Gud de mener. Mot slutten av artikkelen oversetter de deler av lederen skrevet av redaktøren Laurent Sourisseau, eller Riss som han bruker som kunstnernavn. Den andre, og svært korte, nyhetssaken åpner med ordene «In a special edition laced with blasphemy, obscenity and profanity, Charlie Hebdo’s surviving artists and writers declared that the satirical newspaper was alive, but “the murderer is still at large.”» og fortsetter med en mer teknisk beskrivelse av Charlie Hebdos utgave. Saken avslutter med et lite sammendrag av hendelsene i januar 2015. Artikkelen om Vatikanets meninger om Charlie Hebdo, både på generelt nivå og mer spesifikt om denne forsiden, er ikke like forsiktig i sitt ordvalg, og bruker ordet Gud om figuren på forsiden. De siterer både den vatikanske avisa L’Osservatore Romano og pave Francis, begge kritiserer Charlie Hebdos respektløse behandling av religioner. Artikkelen avslutter med et sitat fra Charlie Hebdos leder om at de ikke vil la seg kneble av religiøse ekstremister.

¹⁴ Se vedlegg, [Tabell 5](#)

Sak nummer to i rekken av innsamlede saker fra The New York Times handler om at Frankrike er blitt et delt land etter terrorangrepene i 2015. Den er uten bilde, og handler stort sett om hvordan de allerede eksisterende kløftene mellom folkegrupper i Frankrike har blitt større, og at politikerne krangler høyløst om både årsaker og mulige løsninger. Den handler svært lite om ytringsfrihet, men setningen «Some high school children in poorer suburbs with large immigrant populations rejected the "Je suis Charlie" slogan because they did not want to support a publication that lampoons religion.» gjorde at artikkelen likevel blir tellende i oppgaven. Imidlertid går ikke The New York Times videre i analysen av denne påstanden.

Den 6. januar 2016 publiserte The New York Times sin lengste artikkel om hendelsene i januar 2015 og 2016 i noe jeg vil kalle en samleartikkel. Blant annet oppsummerer den handlingene



Faksimiler, www.nytimes.com,
6. januar 2016

fra januar 2015, hvilke minnesmarkeringer som skal finne sted i januar 2016, hva Charlie Hebdo har skrevet selv i forbindelse med at det er ett år siden de ble angrepet, og om at denne utgaven ikke synes å selge like mye som spesialutgaven rett etter angrepet. Artikkelen refererer igjen til Vatikanets synspunkter, og skriver om unntakstilstanden som Frankrike har innført siden angrepene. Denne artikkelen er illustrert med to bilder, det ene viser to mennesker som står foran det jødiske supermarkedet som ble angrepet to dager etter Charlie Hebdo, det er blomster og flere plakater. Det andre bildet viser president Hollande som under minnesmarkeringen 6. januar 2016, møter familiemedlemmer til politibetjenten som ble drept utenfor lokalene til Charlie Hebdo.

En video på ca. ett minutt viser tre kunder i en aviskiosk, og de uttrykker sin støtte til Charlie Hebdo. Videoen er teksten på engelsk, og intervjuobjektene snakker fransk.

Den siste saken jeg samlet inn fra The New York Times, er en leder fra 7. januar 2016. Den handler om hvordan myndighetene har innskrenket rettigheter etter angrepene i Frankrike. Det



Faksimile, www.nytimes.com,
4. januar 2016

handler ikke direkte om ytringsfrihet, men mer om menneskerettigheter. Her har jeg valgt å sette ytringsfrihet inn i en større sammenheng, som en del av universelle friheter som franske myndigheter nå innskrenker, friheter som det franske demokratiet bygger på. Saken har et bilde av en fransk soldat på paradegaten Champs-Élysées, midt blant turister og parisere.

4.6. Oppsummering

Alle mine utvalgte nettaviser dekket min case med minst seks saker. Det er Libération som med sine 10 dybdeartikler, direkteoppdateringer fra minnesmarkeringer og totalt 35 visuelle uttrykk, hadde den største dekningen av markeringene for ettårsdagen siden terrorangrepene i Paris i januar 2015. De hadde også størst diversitet i sin dekning, de har publisert materiale som er fordelt på sju av de ti kategoriene jeg satte opp. De kategoriene de ikke hadde bilder fra, var åsteder og terrorister, og de hadde heller ikke artikler uten bilder. Særlig den direkte dekningen av minnesmarkeringene gjorde at det til tider var uoversiktlig å samle inn materiale fra Libération, men jeg håper at jeg har fått med det meste. De gikk både i dybden, og de brukte også delvis humor i sine betraktninger, særlig rundt den offisielle minnesmarkeringen, som ikke ble så folkelig som myndighetene gjerne hadde sett. Det var fokus på mennesker, både ofrene, og andre mennesker som på ulike vis har blitt påvirket av terroren i Paris i 2015. De hadde også stort fokus på minnesmarkeringer, og skrev om de større samfunnsmessige konsekvensene av dette terrorangrepet, og tanker rundt ytringsfrihet.

Politiken er med sine to bildeserier, og totalt 31 bilder, på andreplass i antall bilder. De to bildeseriene drar opp antallet bilder betraktelig, uten dem hadde de hatt sju bilder, og vært mer eller mindre på nivå med Dagbladet. De hadde altså flere bilder, men færre saker enn sin nabo i nord. Disse to avisene var også de eneste som ikke tok i bruk video som visuelt virkemiddel. Politiken skiller seg også ut fra de andre ved at de har fire bilder fra åsteder eller redningsaksjoner rett etter angrepet. Det var bare Le Devoir som også hadde ett bilde fra rett etter angrepet. Både motstandere og tilhengere av Charlie Hebdos humor får spalteplass i de 12 sakene som Le Devoir publiserte, og det er variasjon i bildebruken. Både Le Devoir, Libération

og Politiken laget egne tegninger i forbindelse med min case, mens bare Dagbladet og Le Devoir kommenterte Charlie Hebdos tegning av den tafsende, «voksne» Aylan (se faksimiler fra 14. januar 2016).

Dagbladet har sammen med The New York Times ingen bilder fra kategoriene 2-5, det vil si ingen egenproduserte tegninger, bilder fra åsted, av ofre, pårørende, ansatte eller terrorister. Le Devoir og The New York Times, fra samme kontinent, er de eneste avisene som publiserer saker uten bilder eller visuelle virkemidler av noe slag, med henholdsvis tre og fire artikler/kommentarer uten bilder som jeg tok med i materialet, og de hadde også flere artikler som kunne ha blitt med hvis det ikke hadde vært for min forutsetning at ytringsfriheten var tematisert på ett eller annet vis.

5. Analyse og drøfting

Slik jeg har presentert i oppsummeringen i kapittel 4, finnes det altså noen mønstre som jeg skal ta med videre inn i dette kapitlet med analyse og drøfting. Disse mønstrene og funnene skal jeg nå sette i sammenheng med min utvalgte teori, for til slutt å se om dette kan hjelpe meg til å svare på mitt spørsmål på hvordan den visuelle ytringsfriheten forvaltes, og om det kan være slik at visuelle virkemidler står i en særstilling når det kommer til ytringsfriheten.

Det er viktig å merke seg at perspektivet på mitt materiale og mine påfølgende analyser kun kommer fra utsiden av nettavisenes redaksjoner. Alle mine tanker om hvordan nettavisene har valgt ut sine bilder, er basert på bildene og enkelte av artiklene der avisas syn har kommet fram. Deretter har jeg satt det i sammenheng med den utvalgte teorien.

At Libération har mest materiale synes naturlig, og kan forklares med flere vinklinger, og det er der jeg vil starte, før jeg drøfter andre tydelige forskjeller. Det vil videre være interessant å se på hvorfor de amerikanske avisene, sett i forhold til de europeiske, publiserer såpass mange saker uten bilder. Hvordan de ulike avisene ser ut til å ha tenkt rundt karikaturer og bildebruk, vil også være noe å diskutere videre for å få svar på mine spørsmål. Til slutt i dette kapitlet ser jeg litt mer på hva nettavisene har skrevet helt konkret om ytringsfrihet i sine tekster.

5.1. Å være seg selv nærmest

Libération er den avisa som ligger nærmest hendelsene av mange årsaker, og det er derfor både forventet og naturlig å finne mest materiale hos dem, både nyhetsfaktorer og kulturelle årsaker ligger bak dette. En ettårsmarkering for et av de mest alvorlige terrorangrepene Frankrike har sett, vil dekke de aller fleste av nyhetsfaktorene, både aktualitet, konsonans, konflikt, nærhet-personifisering-identifisering, vesentlighet og kontekst, og nyhetssakene vil derfor samlet sett stå sterkt, og de ulike faktorene er vektet ulikt ut fra hvilken sak det er (Sande, 1992).

Med sin live-dekning på nettsiden, skaper de en følelse av at du må fortsette å følge med for å få med deg det som skjer. De små tweetene med bilder av både forberedelser til og selve markeringen, gir en følelse av tilstedeværelse og retorisk nærvær, og leseren får kjenne på stemningen som er på de ulike markeringene som fant sted 6.-10. januar 2016. Leserene får «oppleve» både det alvorstunge stemningen ved kransnedleggelse og ett minuts stillhet, den litt lettere stemningen da den ene minneplaten hadde en skrivefeil i ett av ofrenes navn, og den

delvis oppgitte stemningen over den offisielle minnesmarkeringen på Place de la République søndag 10. januar. Disse bildene er med sin retoriske resonans med på å sette stemningen, og de ledsages av små og av og til syrlige kommentarer. Alle de fire retoriske kvalitetene er sterkt til stede i disse små bildene, de gjør hendelsene nære og reelle, og de er viktige på grunn av den sanselige umiddelbarheten og fordi de rommer både mye informasjon (praktisk, som hvem som er til stede, hvor de befinner seg) og mange følelser (Kjeldsen, 2006). Det å se landets president, statsminister og byens ordfører preget av stundens alvor, gjør noe med en hel nasjon, og bygger også opp under det forestilte fellesskapet som landet Frankrike eller byen Paris består av.

De andre fire avisene dekker ikke disse markeringene i samme omfang og ikke på samme måte. Libération har med sine 22 bilder av markeringer fra 2015 og 2016, flere bilder fra markeringer enn de fire andre nettavisene til sammen (totalt 19 bilder). De ikke-franske nettavisene dekker markeringene med en artikkel eller to, men interessant nok var dette også den eneste kategorien som alle de fem nettavisene hadde bilder i. De ikke-franske avisene hadde flest bilder fra markeringene fra ett år tilbake, og ikke de offisielle markeringene i 2016, for dem var det hendelsen ett år tilbake som var nyheten, i alle fall når vi ser på bildeutvalget. Både antall bilder og motivene varierte. Nyhetsfaktorene om nærhet-personifisering-identifisering, aktualitet og vesentlighet er svekket når du kommer utenfor landet der begivenhetene skjer, og det at dette er markeringer for en nyhet som skjedde for ett år siden, gjør at det heller ikke er noe sensasjonelt over disse markeringene. Tvert imot er det heller konsonansfaktoren som er gjeldende for hvordan de fire ikke-franske avisene dekker denne markeringen ett år etter, det er forventet at en såpass stor og tragisk hendelse markeres av offentlige myndigheter og at aviser dekker det.

Til minne om ofrene fra januar 2015, har Libération laget en rørende grafisk framstilling. Denne interaktive grafikken består av enkle, ikoniske strektegninger som leserne kan trykke på for å få vite mer om den enkelte personen. Denne grafikken er med på å personifisere ofrene, og de enkle biografiene gjør at man lett kan identifisere seg med dem, de fleste var enten på jobb, eller handlet mat, dagligdagse ting som vi alle gjør. De retoriske virkemidlene er sterke, enkelheten i tegningene og fargevalget, en svak turkis, minner oss på at disse ikke lever mer, de er nå skygger av seg selv, men deres «ånd og virke» lever videre så lenge vi overlevende husker dem. Her er alle ofrene like viktige og får like stor plass. Elitepersoner har i denne forbindelse fått relativt lite spalteplass i alle avisene, det er noen få bilder av myndighetspersoner i forbindelse med minnesmarkeringer, men ellers er de for en stor del fraværende. Utenom denne grafikken, er det ingen bilder av ofre for terroren i noen av

nettavisene jeg har studert. De kulturelle elitepersonene som ble drept i terrorangrepet blir nevnt flere ganger i Libérations tekster, men de blir ikke avbildet i Libération annet enn i denne grafikken. Det kan tenkes at det fremdeles er for uvirkelig, nesten utenkelig og unevnelig, at disse personene er borte for alltid på den verst tenkelige måten (Mitchell, 2005). Le Devoir og Politiken er de eneste andre avisene som har med bilder av enkelte av de drepte, og da er det bilder av bilder, det vil si ikke direkte portretter, men bilder fra minnesmarkeringer der det ble holdt opp bilder av de drepte. Der er det de kjente personene som er framhevet, det er Cabu, Charb, Tignous og Wolinski, alle disse er kjente og kjære tegnere for mange franskmenn, og enkelte av dem har vært en del av den franske mediehverdagen siden 60- og 70-tallet.

Libération er også gode kolleger med Charlie Hebdo, og har stilt sine lokaler til disposisjon for Charlie Hebdos redaksjon både i 2011 og i 2015, når deres egne lokaler ikke kunne brukes. Libération kjenner derfor «Charlie» godt, både historisk, geografisk og kulturelt, de har så å si vokst opp i den samme sandkassa, og fått inn samme type humor med morsmelka. De er på mange måter å regne som gode venner, og deler både publikum og mange synspunkter selv om de har forskjellige format, frekvens og profil. Libération er sannsynligvis den dagsavis som ligger nærmest «Charlie» politisk av alle de nasjonale dagsavisene i Frankrike. Videoprojeksjonen som fotoavdelingen i Libération hadde laget for en fotografifestival sommeren 2015, er dedisert til «våre venner i Charlie». I tillegg til at det er en hyllest til dem, er det også en påminnelse om at samholdet som oppstod i tiden rett etter attentatet, ikke må visne hen eller glemmes. Bildene er vakre i all sin grusomhet, og forsterkes av musikken eller stillheten som følger dem. Retorisk patos brukes i høy grad, denne videoen makter å bevege mottakeren følelsesmessig, den retoriske visuelle resonansen forsterkes ytterligere av lydbildet som er med på å forsterke nærværet når vi hører skudd, og den skadede politimannen som så vidt rekker å be for sitt liv (Kjeldsen, 2006). Dette befester det grusomme i hendelsene, de blir virkelig virkelige, og maner mottakerne til å stå sammen mot terrorisme, noe vi igjen hører mot slutten av denne videoen når en folkemasse taktfast roper «Non au terrorisme!» og «Charlie, Charlie, Charlie» igjen og igjen.

Det å publisere dybdeartikler er også en kjent strategi i en tid mer preget av ettertanke enn av sjokk, og det fant jeg flere av i min innsamling. Libération har fire saker som går adskillig dypere enn direkteoverføringen av markeringene i Paris, og her er det et stort fokus på mennesker og de menneskelige konsekvensene av terroren som rammet byen i 2015. Dette tyder på at identifiseringsfaktoren står sterkt i de redaksjonelle valgene Libération gjør, og det samme tyder bildeutvalget på; Libération har to bilder av ofre eller pårørende, og de har fire bilder av

«helt vanlige folk» som i et intervju forteller om sin hverdag etter terroren i 2015. I et kulturperspektiv kan en tenke seg at disse bildene og teksten som følger er utarbeidet for å bekrefte at denne terroren rammet «oss alle», det vil si alle franskmenn, og at alle er berørte, til og med helt vanlige folk. Både *Le Devoir* og *Libération* har med reportasjer og bokanmeldelser av bøker som gis ut i denne sammenhengen, *Le Devoir* publiserer blant annet en lang artikkel med utdrag fra en bok med mange vitnesbyrd fra dagene i januar 2015, og de publiserer utdrag fra avlyttingsreferater som *Le Monde* har fått tak i.

Nyhetsfaktorene er viktige elementer i forklaringen på *Libération*'s dekning av hendelsene, men de retoriske virkemidlene er også av stor betydning for den franske nettavisas brede dekning. Fokuset på ofre, pårørende og minnesmarkeringer skiller denne avisa ut fra de andre, og svarer slik sett til forventningene. De er likevel tilbakeholdne med å trekke inn de gamle karikaturene, og slik de selv ønsker å framstå, som en av Charlies gode venner, antar jeg at det er fordi det er å regne som «gammelt nytt», at bakgrunnen for hendelsene forutsettes kjent i Frankrike. Det kan også være for å ikke nøre opp under mer polarisering akkurat på dette tidspunktet.

5.2. Språk og kultur går hånd i hånd

Det virker som kulturårsaker og historiske årsaker i stor grad spiller inn på mengden av materiale i innsamlingen. De ikke-franske avisene er ikke en del av det forestilte franske fellesskapet, kanskje med et lite unntak av *Le Devoir* fra den franskspråklige delen av Canada, det skal jeg komme nærmere tilbake til. Imidlertid er Frankrike et viktig land i verdenssammenheng, historisk og politisk sett, og dermed relevant for hele den vestlige verden. Det var en stor kolonimakt, og mange av verdiene vi setter så høyt i vesten stammer fra både den franske revolusjonen og opplysningstidens filosofer, som andre filosofer senere bygde videre på. Angrepet mot *Charlie Hebdo* ble ansett som et angrep mot verdier som av vesten anses som elementære og essensielle for et demokratisk, velfungerende samfunn, nemlig ytringsfrihet og pressefrihet. Terroren i Paris i november 2015 ble ansett som et angrep mot den vestlige livsstilen fordi målene var cafeer og restauranter, en sportsarena og et konsertlokale. Slik sett ble hele vesten angrepet, og enhver som er glad i å gjøre akkurat slike ting vil kunne føle seg truet, derfor er det også viktig for de ikke-franske avisene å dekke hendelsene i Paris som markerer årsdagen for attentatet mot *Charlie Hebdo*, selv om det ikke hendte i disse avisenes hjemland.

Når det gjelder Le Devoir, så er det den eneste ikke-franske avisa i mitt utvalg som har fransk som publiseringsspråk. Dette ser ut til å være av betydning for både mengde av artikler som de publiserte i forbindelse med min case, og type saker. Til sammen hadde de 12 saker som møtte mine kriterier, det var det høyeste antallet av de ikke-franske avisene, og de hadde 10 bilder og en video. Dette har nok mye med språket å gjøre, den språklige nærheten mellom det franskspråklige Canada og det tidligere hjemlandet deres, Frankrike, gjør det enklere å bruke noe av det samme materiale, og det kan se ut som Le Devoir samarbeider med den franske avisa Le Monde. Det må nevnes at de franskspråklige innbyggerne i Canada blant annet på grunn av språket, føler en tilhørighet til og samhold med Frankrike. Provinsen Quebec har 8,2 millioner innbyggere, og er bosted for 85 % av Canadas franskspråklige (Wikipedia, 2016). Det er her Le Devoir kommer ut. Nyhetsfaktorene om identifisering og personifisering er derfor viktige, men aller viktigst for å forklare dette, tror jeg at de kulturelle og historiske faktorene er. Denne provinsen har helt konkret sitt utspring i Frankrike, den er befolket av etterkommere av franske kolonister som har beholdt språket, og på den måten skiller seg ut fra andre nord-amerikanere, både fra Canada og USA. Med språk følger kultur, jf. Benedict Andersons teorier om forestilte fellesskap (1996), du har et morsmål som er naturlig og medfødt, og dermed viktig i bygging av identitet og følelse av fellesskap. Akkurat språket gjør at folket i Quebec, i alle fall når det gjelder visse kulturelle områder, føler et nærmere fellesskap med Frankrike enn med sine naboer i sør, USA. De har andre forutsetninger for eksempel for å forstå direktesendte franske medier, og til å gå direkte til kildene, og de behøver ikke gå omveien gjennom teksting, dubbing eller oversettelser der mye implisitt informasjon kan gå tapt. Andre kulturelle referanser som musikk, litteratur og film kan også deles uten oversettelser, og dette gjør at Le Devoir uten å måtte forklare hvem det dreier seg om, kan navngi for eksempel Johnny Hallyday som sang på Place de la République søndag 10. januar 2016, som den eneste av de ikke-franske avisene jeg har studert.

Det er også en god del migrasjon mellom Frankrike og Quebec, og språket forenkler denne muligheten for mange franskmenn, som ikke akkurat er kjent for å være gode i fremmedspråk. Disse danner et eget diasporasamfunn innad i en tidligere koloni, og på samme måte som franskspråklige kanadiere kan følge med på franske medier uten problemer, kan franskmenn også følge med på de franskspråklige mediene i Canada. Det bor ca. 150 000 franskmenn i Quebec (Le Figaro, 2013). Franske statsborgere i Canada kommer dit for å studere eller komme vekk fra økonomiske og samfunnsmessige problemer i hjemlandet, arbeidsledigheten er lavere, og det er enklere å få såkalte småjobber. Jeg ser også minst ett eksempel domestikasjon

(Kunelius, 2009) på at Le Devoir setter denne internasjonale hendelsen inn i en nasjonal sammenheng, når de er kritiske mot loven om å frata personer som er dømt for terror det franske statsborgerskapet, hvis de var av dobbel nasjonalitet, som Frankrike vurderer å innføre, og som Canada faktisk innførte etter terroren som rammet der høsten 2014.

Denne språklige og historiske faktoren kommer tydelig til uttrykk i mitt utvalg hvis vi sammenligner de transatlantiske avisene The New York Times og Le Devoir. Geografisk er de begge på den andre siden at Atlanterhavet, like langt unna sentrum av begivenhetene, kulturelt er de begge en del av vesten, og de er begge tidligere kolonier. Likevel har de svært ulik tilnærming til deknningen av disse hendelsene, både bildebruken og de lengre artiklene er ulike i omfang og innhold. Mens Le Devoir kommer på andreplass i min undersøkelse i antall saker publisert, kommer The New York Times på sisteplass med sine sju saker, tre bilder og en kort video. The New York Times har ingen bilder som kan illustrere noen slags bakgrunn for hendelsene, det er ingen tegninger, verken egne eller andres tegninger, ingen bilder av terrorister, åsteder eller ofre. Dette tyder på at disse hendelsene ikke er «viktige» nok til å benytte seg av identifisering og personifisering som nyhetsfaktorer, de ligger for langt unna både i kultur og geografisk avstand. Rent retorisk er det logos og etos som dominerer artiklene både med og uten bilder, og både dette og den restriktive bildebruken skaper distanse til hendelsene. Dette virker som en bevisst strategi fra redaksjonen, enten fordi hendelsene ikke i stor nok grad kommer gjennom nyhetsfaktorenes siling, eller det kan være andre faktorer som spiller inn som jeg kommer nærmere tilbake til i neste underkapittel.

Det som også er interessant i deknningen i The New York Times, er hvordan de på lederplass oppfordrer franske myndigheter til ikke å gå videre i innskrenkningen av sivile rettigheter. Her oppsummerer de antall ransaker som har vært gjennomført i Frankrike siden terrorangrepene, og at den aktuelle unntakstilstanden gir franske myndigheter eksepsjonelle rettigheter til å gjennomføre ulike tiltak uten juridisk oversyn. Det er særlig det at fransk-fødte med dobbelt statsborgerskap skal kunne bli fratatt sitt franske statsborgerskap dersom de blir dømt for terrorrelatert kriminalitet, som de reagerer på, og som de kaller unødvendige og splittende konstitusjonelle endringer. Disse endringene vil kunne føre til økt «potential for the abuse of power, without making the public safer», som de avslutter lederen med. Her ser jeg et eksempel på det motsatte av domestikasjon i det at de ikke i det hele tatt sammenligner med eget land, hvor innskrenkninger i sivile rettigheter har vært på dagsorden siden terroren mot USA 11. september 2001. For meg framstår det nesten litt dobbeltmorskt at de her ikke drar noen paralleller til sitt eget land, men en mulig forklaring kan også være at i denne sammenhengen

anser de Frankrike som «de andre», og ikke som en del av «oss». Ideen om frihet kommer ulikt til uttrykk i USA og Frankrike, og demokratiets *ideoscape* (Appadurai, 1996) synes ifølge mitt materiale ikke å være helt identisk i de to landene som begge definerer seg selv som stormakter i den globale politikken.

Det kan også tenkes at de skandinaviske nettavisene i min undersøkelse har en kulturell og ikke minst språklig distanse som gjør at de ikke er opptatt av selve minnesmarkeringene. Norge ser tradisjonelt mer mot den engelskspråklige vesten, både politisk, historisk og kulturelt, enn mot den latinske kulturen lenger sør i Europa. Dagbladet har, så vidt jeg kan se, ikke kommentert selve minnesmarkeringene i Paris i det hele tatt, men de satte likevel disse hendelsene i sammenheng med en rapport om ytringsfrihetens kår i Norge som ble publisert 26. januar 2016. På den måten løfter de hendelsene opp på et mer prinsipielt nivå, samtidig som det er et eksempel på domestikasjon. I en annen kommentar hadde Dagbladet enda et eksempel på det å sette internasjonale hendelser inn i en nasjonal sammenheng. Her illustrerer Charlie Hebdos forside fra 4. januar 2016 en kommentar der norske politikere kritiseres for sine uttalelser i forbindelse med karikaturstriden i 2005, og det argumenteres videre for hvorfor ytringsfrihet og pressefrihet er livsnødvendige i vårt demokratiske samfunn, og at hensynet til at mennesker kan bli såret av ytringer, må vike for disse umistelige rettighetene. Politiken på sin side fokuserte både visuelt og innholdsmessig på bakgrunnen for hendelsene. De publiserte som den eneste av mine undersøkelsesobjekter ti av Charlie Hebdos forsider, noe som bidrar til å vise et mer nyansert bilde av hva det egentlig er snakk om her. Bildesamlingen viser hvordan Charlie Hebdo tøys med alt som finnes av autoriteter, og at dette skriver seg inn i en lang tradisjon i Frankrike. I en leder skriver Politiken også om hvorfor Charlie Hebdo er viktige som symboler på ytringsfriheten, og at selv om de er redde, så lar de ikke frykten diktere hva de skal publisere eller ikke. Dette kan ses på som et stikk til journalister og tegnere som har ytret at de ikke lenger tør å vitse om eller tegne profeten, som det finnes eksempler på både i Norge og i Danmark. Politiken dekker selve minnesmarkeringene med ett bilde fra 2016, og resten av de totalt ti bildene av markeringer, er fra 2015. I denne artikkelen skriver de også om hva som har skjedd med det franske samfunnet siden terroren rammet. De setter det ikke direkte i sammenheng med erfaringer fra eget land, med både terror og personangrep mot tegnere, men det ligger mellom linjene at Danmark også har kjent dette på kroppen på en annen måte enn vi har i Norge.

I disse to første delene av analysekapittelet synes det klart at nærhet til hendelsene har en stor betydning i de redaksjonelle valgene til nettavisene, både som nyhetsfaktor, og som kulturell faktor. Denne todelte nærheten avgjør i stor grad hva som publiseres eller ikke, hvilken vekt de

ulike temaene skal få, og særlig mengden av stoff som publiseres om forskjellige tema. Men nyhetsfaktorene synes ikke like gjeldende når avisene skal velge ut sine bilder, da er det mer retoriske faktorer som spiller inn, og her virker ikke de skandinaviske avisene «redde» for å publisere mulig krenkende tegninger. Libération har mange bilder og visuelle virkemidler, ikke bare fordi de er så nære hendelsene på alle måter, men også for å vise denne nærheten, og for å virke samlende på folket. Det franske folket inviteres til å bli kjent med ofrene i en virkningsfull grafikk, mens det i USA ikke er noe fokus på det i det hele tatt. Den norske avisa preges på den andre siden av domestikasjon, og at vi har hatt mye debatt rundt temaet ytringsfrihet siden karikaturstriden, noe som også kan tolkes som at jo, man er seg selv nærmest, uansett hvor store og transnasjonale hendelsene måtte være.

5.3. Å publisere eller ikke publisere – er det spørsmålet?

I forrige avsnitt handlet det meste om mengde, så nå setter jeg søkelyset mer mot innholdet. Ett år etter en såpass stor global hendelse som terroren i Paris var, i alle fall for den vestlige verden, er det tid for ettertanke og å sette disse hendelsene inn i større sammenhenger. Det første som slo meg da jeg oppsummerte hvilke bilder som ble tatt i bruk av mine utvalgte nettaviser, er at de generelt utviser stor grad av forsiktighet i sin bruk av bilder av terrorister og åsted. Bare to av nettavisene har med bilder av terrorister og bilder fra selve attentatet eller redningsaksjonene i etterkant. Siden selve angrepet ikke lenger er en nyhet, er det kanskje ikke der oppmerksomheten skal rettes heller. Særlig bilder fra angrepet er likevel med på å minne om grusomheten i slik terror, de krever noe av oss som mottakere, med disse bildene blir vi tvunget til å tenke på det utenkelige (Mitchell, 2005).

5.3.1. De vonde bildene

Med bare 5 bilder fra åstedet, av totalt 84 bilder, kan vi trygt si at det ikke var hovedfokuset hos nettavisene ett år etter. Det ligger kanskje et vestlig paradoks i dette å være forsiktige med bilder av ekte vold, mens volden spiller en stor rolle i for eksempel film- og spillverdenen, og brukes kynisk og hensynsløst som underholdning. Vold i spill og på film virker til tider forherligende og er glorifisert, og jeg er selv fan av for eksempel Tarantinos filmer, mens jeg snur meg vekk ved sterke bilder på nyhetene på TV når jeg vet at det er reelle hendelser. Hva denne underholdningskulturen gjør med oss mennesker er det forsket en del på, hva denne fascinasjonen kommer av, og hva kan den føre til, er store og viktige spørsmål. De åpenbare

årsakene til forskjellen i min opplevelse av volden, ligger i ulikheten i sjanger og i motsetningen fiksjon og realitet. Fiksjon på film og i spill er noe ganske annerledes enn den realiteten som aviser og nyhetene på fjernsyn skal dekke. Hensynet til pårørende og overlevende står også sterkt her. De sistnevnte har vært gjennom noe av det verste som mennesker kan oppleve, og det er ikke nødvendig å la dem lide enda mer. Slik sett er det kanskje på sin plass at Libération, avisa som er nærmest ofrene, verken publiserer bilder av terrorister eller åsted som vonde påminnelser. På den andre siden er disse ofrene og pårørende ikke de eneste leserne, men hele det franske folket er smertelig klar over hva som skjedde i januar og november 2015. En kunne kanskje derfor tenke seg at jo lenger unna avisa er, jo flere slike bilder kunne vi vente oss. Det viser seg å ikke være en hypotese som stemmer spesielt bra i mitt tilfelle. The New York Times, avisa som ligger lengst unna begivenhetene, har absolutt ingen bilder av verken terrorister, offer eller åsted, og heller ingen karikaturer som tilsynelatende årsak til akkurat dette terrorangrepet. Dagbladet som også kan sies å ligge et stykke unna Frankrike kulturelt og språklig, har heller ingen bilder av åsted, ofre eller terrorister, men i motsetning til den amerikanske avisa, har de med tegninger fra Charlie Hebdo i sin dekning.

5.3.2. Karikaturer på grensen

Det ligger i en karikaturers natur å forvrengte, gjøre narr, framheve enkelte trekk framfor andre, men likevel på en gjenkjennelig måte. Charlie Hebdos grunnlegger, Cavanna, har sagt at «en god tegning er et slag i trynet» (Luz, 2015) (egen oversettelse). Charlie Hebdo hadde, og har fremdeles, en lang tradisjon for å gå over grensene for både det utenkelige og det ujevnelige med sine karikaturer. For dem er ingenting verken utenkelig eller ujevnelig, eller for hellig til å bli vitset med, og grensene dyttes på konstant. Deres mål er imidlertid ikke å provosere bare for provokasjonens skyld slik de ofte kritiseres for, men det ligger tanker bak, og et ønske om å få sine lesere til å reflektere over samfunnet. Framgangsmåten de bruker kan selvfølgelig diskuteres, men en ting kan være sikkert, og det er at de skaper debatt (Mill, 1947).

Charlie Hebdo har tviholdt på sin rett til å skrive, tegne og vitse på sin egen måte, i tråd med gamle, franske tradisjoner, selv om de nå har blitt internasjonalt kjent og til og med oversettes til engelsk. De har derfor støtt på noen andre utfordringer som de ikke har hatt på samme globale nivå tidligere, de har tidligere blitt stilt for retten innad i Frankrike, og frikjent for anklager om rasisme (blasfemi er ikke straffbart i Frankrike, som er et land der religion og stat er strengt adskilt). De sosiale mediene som overskrider alle landegrenser på null tid, er også med på å forsterke dette problemet for Charlie Hebdo. Ett eksempel er deres bruk av fotografiet av den

døde flyktningegutten Aylan som druknet i Middelhavet. Det er en av svært mange tragiske historier fra flyktningekrisa, og en fotograf foreviget denne gutten, som med sin røde t-skjorte og posisjon på stranda ble et symbol for alle de uskyldige ofrene i denne krisa. Mediene brukte bildet, gutten ble navngitt, og det ble også publisert bilder der vi kan se ansiktet til gutten, og andre familiemedlemmer. Høsten 2015 laget Charlie Hebdo en tegning der dette bildet ble stilisert, og satt inn i en annen kontekst. Charlie Hebdo fikk massiv kritikk, spesielt på sosiale medier, og tegneren Luz så seg til slutt nødt til å lage en egen tegneserie, fremdeles på sin egen måte og ganske krass, for å «forklare idioter, spesielt de i mediene» hvordan disse tegningene er ment til å leses, og de svarer også på en rekke andre kritikker mot dem. Denne tegneserien ligger nå (april 2016) fast på hjemmesiden deres, med en «tekstet» versjon på engelsk¹⁵, og burde etter min mening være obligatorisk lesing for alle journalister som uten kritisk tenkning eller forsøk på tolkning av tegninger, refererer kritikk hentet fra sosiale medier. Særlig journalister bør stille spørsmålet om hva tegningen ønsker i sitt møte med den, før de skriver artikler om den.

Her kan det være nyttig å dra inn Mitchell igjen, denne gangen med artikkelen der han forsøker å få et grep om hva bilder *egentlig* vil, og få fokuset vekk fra hva bilder *gjør*. For karikaturer vil konklusjonen i denne artikkelen virkelig være gjeldende, nemlig at alt de egentlig ønsker seg og det de virkelig vil, er å bli spurt om hva de ønsker (Mitchell, 1996). Om vi tenker oss en tegning som et tenkende menneske med følelser, kan vi tenke oss at de vil føle seg misforstått og dårlig behandlet når de kun blir vurdert på utseendet, jamfør den moderne kvinne eller feminist (Mitchell (1996) tillegger jo bilder visse «kvinnelige» egenskaper, selv om akkurat dette etter min mening er kjønnsnøytralt). Når dette skjer, som vi har sett at det ofte gjør, tillegges bildene holdninger som ikke stemmer, og som i bildets opprinnelige hensikt er direkte feil. Disse tegningenes makt er mindre enn de kunne ønske seg, makten ligger ubetinget hos tilskueren, og særlig i forbindelse med terrorangrepene mot Charlie Hebdo har vi sett hvordan tegninger kan fungere som syndebukker i vårt visuelle samfunn. De mange lagene med mening kommer ikke nødvendigvis umiddelbart fram for enhver leser, man må gi dem litt tid, og som Luz forklarer «spesielt for mediene» (Luz, 2015), kan en god tegning vekke mange følelser hos tilskueren/leseren, og kan/bør/skal gi mange ulike reaksjoner, som vantro, overraskelse, sinne eller glede.

¹⁵ <https://charliehebdo.fr/en/> Hentet 04.04.2016

Forutsetningen for at dette skal kunne virke etter hensikten, er å spørre tegningen om hva den vil, og være åpen for at det kan være alt mellom himmel og jord, det kan være mange lag med mening, eller det kan være en tegning som kun har som mål å være «de l'humour bête et méchant» («dum og slem humor», egen oversettelse) som de så ofte sier i Frankrike. Hvis tegningen får folk til å stille spørsmål ved meningen, eller får dem til å reflektere over tematikken, så har den langt på vei lykket.

I stedet for å bruke tid på konstruktive diskusjoner, bruker Charlie Hebdo nå tid på å forklare sine tegninger til sine nye lesere, som ikke har historiske og kulturelle forutsetninger for å tolke disse tegningene. Kommunikasjon, også visuell kommunikasjon, forutsetter en viss identifikasjon mellom avsender og mottaker (Kjeldsen, 2006), og jo lenger avstand, jo større rom for feiltolkning. Det visuelle tåkelegger her budskapet for de som ikke har disse forutsetningene, noe journalister kunne hjulpet oss lesere gjennom, i stedet for å bidra til ytterligere polarisering. Den retoriske umiddelbarheten som ligger i et bildes egenskaper, er med på å gjøre dette mulig, tegninger avkodes ubevisst og umiddelbart, den retoriske fortetningen kan derfor gå tapt spesielt for de som ikke har de nødvendige forutsetningene for å lese tegningene lag for lag, og det blir tegningen i seg selv, og ikke budskapet, som blir gjenstand for kritikk.

I min innsamling fikk jeg ett eksempel på det jeg har skrevet om over, det samme eksempelet ble tatt opp i to av mine aviser, på tampen av innsamlingsperioden. Det gjaldt tegningen publisert i Charlie Hebdo 13. januar 2016, der Riss reflekterer over den seksuelle trakasseringen som hendte under nyttårsfeiringen i Tyskland, hvor et hundretalls unge kvinner ble trakassert seksuelt samtidig av unge menn med innvandrerbakgrunn. Både Dagbladet og Le Devoir gjengir denne tegningen (se kapittel 4.1 og 4.4), og kritikken mot den slik den ble ytret i sosiale medier. Dagbladet analyserer imidlertid tegningen i kommentaren «Satire som svir» litt senere samme dag, og ser på mulige andre tolkninger enn den umiddelbare, som tydeligvis får mange til å kalle Charlie Hebdo rasister. Andre mulige tolkninger er (1) en kritikk av de vestlige mediene og deres vingling i dekningen av flyktningkrisa, der det først er fokus på uskyldige ofre, og så kommer integreringsutfordringene, og den manglende grensekontrollen, og (2) at dette er en kritikk av hvordan de innvandringskritiske framstiller flyktningene. Det satiren her fungerer som i sin kompleksitet, er å skape debatt om viktige holdninger og utfordringer i samfunnet. Le Devoir fokuserer i sin tilnærming på at familien til Aylan, nå bosatt i Canada, syntes tegningen var unødvendig og smakløs. Her synes det tydelig at det er nyhetsfaktoren om identifisering som er først og fremst gjeldende for å publisere denne saken, og de går heller ikke

inn i en dypere analyse. En annen interessant observasjon jeg gjorde i forbindelse med akkurat denne tegningen, var at de franske mediene, her representert med Libération, ikke ofret denne tegningen og oppstandelsen rundt den, så mye som et komma. Dette er de vant til i Frankrike, en type svart humor som er ment til å skape refleksjon. Jeg sjekket også flere andre franske nettaviser, men fant ingen artikler om akkurat denne tegningen og reaksjonene på den, det virker rett og slett som en ikke-sak der.

En annen mulig forklaring på reaksjonene på «Aylan» -tegningene, både høsten 2015 og januar 2016, ligger i maktforholdet mellom partene i ytringsfriheten (Rolland, 2002). «Aylan» er her gjenstanden for ytringen, spesielt på tegningen fra høsten 2015, i alle fall ved første øyekast. For tegningen fra januar 2016, krever det en del bakgrunnskunnskap både for å tro at Aylan er gjenstanden for ytringen, og enda mer for å forstå at det er han egentlig ikke. Hvis «gjenstanden» for ytringen ikke har makt til å stanse den, blir han satt i et avmaktforhold til den som ytrer seg, og i avhengighetsforhold til den som kan sanksjonere ytringen, og gutten var jo så til de grader forsvarsløs nå. Jeg er enig i at han var gjenstanden for ytringen i det opprinnelige bildet som ble brukt igjen og igjen. Personlig ble jeg mye mer sjokkert over det opprinnelige bildet og bruken av det i etterkant, særlig når det ble brukt sammen med et bilde der vi ser ansiktet hans, enn av at Charlie brukte det i sin tegning høsten 2015, og ikke karikatur, som kritikk mot europeisk presse i flyktningekrisesaken. Men siden tegningen består av mange visuelle lag, må man gå dypere i analysen. Gutten Aylan var blitt til et symbol gjennom bruken av bildet i de fleste mediene, og det var allerede for sent å la han hvile i fred. Så vi kan tenke oss at «gjenstanden» for ytringene til Charlie Hebdo var alt annet enn gutten selv, og at det Charlie hadde ønsket for denne gutten og alle andre barn på flukt, faktisk var å bli tatt på alvor og beskyttet. Deres tegning av gutten, som bare er gjenkjennbar på grunn av posituren, gir heller en avstand til selve gutten, men nærhet til bildet som var blitt så berømt, og sammen med den karikerte McDonalds-klovnen skaper dette en absurditet som jeg tror mange kan kjenne på i dagens samfunn. Våre i-landsproblemer i vesten blir med ett så små og ubetydelige, men vi makter heller ikke ta inn over oss alle de tragiske skjebnene til flyktningene i Middelhavet, og ellers i verden. Dette leser jeg inn i denne tegningen, og for meg er Aylan her behandlet med respekt.

5.3.3. Høflighet, forsiktighet eller feighet i publisering av tabubelagte bilder

Som vi har sett over, finnes det i forbindelse med denne saken mange typer vanskelige bilder og tegninger, både krenkende karikaturer, voldelige bilder, og bilder fulle av sorg. The New

York Times er generelt svært tilbakeholden med å bruke bilder i forbindelse med denne saken, og Charlie-forsiden er ikke et unntak. De nevner likevel denne spesialutgaven i fire av sine sju saker, og på det grunnlaget kan vi si at forsiden, spesialutgaven og bakgrunnen for hendelsene opptar dem. Det virker noe paradoksalt for meg at de har tre artikler om et visuelt uttrykk uten å vise det. Det kan både ut fra bildebruken og hvordan de omtaler denne forsiden, se ut som at The New York Times ikke er enige i Charlie Hebdos måte å framstille sine synspunkter på, og at de to avisene ikke er på samme nivå når det kommer til det som er utenkelig og unevnelig (Mitchell, 2005).

Å benytte seg av ytringsfrihet innebærer også friheten til ikke å trykke noe man ikke ønsker eller kan stå inne for, eller andre årsaker. Gud er tydeligvis unevnelig for The New York Times satt i sammenheng med Charlie Hebdo. I en av artiklene om denne forsiden nevner de ikke den «skjeggete figuren» ved navnet Gud, selv om alt tyder på at dette er en avbildning av nettopp Gud. Jeg er usikker på hva dette kan komme av, for i en annen artikkel benevner de denne samme figuren som Gud. Gud blir på denne forsiden sett på av Charlie Hebdo som opprinnelsen til all denne terroren, den egentlige morderen, og han går fremdeles fri. Det er mulig de revurderte sitt vokabular, de startet så forsiktig, eller feigt, at det ble påfallende og merkelig, så de følte at det i senere artikler var «trygt» å kalle denne skjeggete figuren ved sitt egentlige navn. Dette er de tre store monoteistiske religionenes gud, Gud, Jahve og Allah, og Charlie «fornærmer» med dette en svært stor del av USAs religiøse befolkning, og The New York Times gir godt med spalteplass til Vatikanets kritikk av Charlie Hebdo. Dette kan bety at det er katolikkene som står denne avisa nærmest, og som de mest ønsker å snakke til, og at de derfor ikke vil være med på å videreføre Charlies satire, uten at jeg kan si det med sikkerhet. En annen forklaring kan være at maktbalansen mellom partene i ytringsfriheten (Rolland, 2002) er fordelt på en annen måte i USA enn i Frankrike. Avisa har kanskje verken ønske om å vise tegningene, eller en slik makt at de kan vise disse tegningene uten å bli sanksjonert av enten myndighetene eller sine lesere. Jeg kjenner ikke de amerikanske mediene godt fra før, men dette er den desidert største av mine utvalgte nettaviser i antall unike lesere. De har lesere fra hele verden og har til og med en egen del på kinesisk. Det at de har såpass mange lesere internasjonalt, kan absolutt tenkes å være en viktig årsak til at de viser forsiktighet i sin visuelle uttrykksform, særlig når det gjelder problematiske og tabubelagte temaer. Jeg har også spurt meg selv om de kanskje generelt har lite bilder i sakene sine. Men etter å ha surfet litt rundt på siden deres i forbindelse med innsamlingen av mitt materiale og i tiden etterpå, vil jeg ikke si at det er et generelt trekk

ved nettavisen, men at det heller motsatt virker som de fleste sakene deres er illustrert med bilder. De har også egenproduserte karikaturer og tegninger.

Det kan derfor i forbindelse med The New York Times sine valg, være nyttig å se på Appadurai (1996), og de ulike –scapes, og om globalisering og flyt av bilder kan belyse dette nærmere. Denne nettavisa er mer enn noen av de andre et slags journalistisk holdepunkt, og de har lesere fra hele verden samtidig som de er viktige i eget land. Dette landet består jo også av flere diasporasamfunn, eller *ethnoscapes*, og både immigranter og turister i USA er en stor del av denne skiftende og globaliserte verdenen vi lever i. USA er et sted som mennesker har immigrert til med drømmer og fantasier i hele landets eksistens, og hvor denne drømmen om et bedre liv stadig lever videre. The New York Times ønsker kanskje av den grunnen å ta hensyn til både minoriteter og religiøse autoriteter, og at det er derfor de begrenser bruken av vanskelige bilder. Hvis de som lever i slike samfunn i tillegg til å føle seg som en minoritet, føler at de blir kritisert av ei såpass viktig avis som The New York Times, vil denne kritikken virke ekstra sårende, noe det virker som de tar hensyn til. En kan også tenke seg at denne avisa er en del av verdens både *technoscapes* og kanskje særlig *financescapes*, der teknologi og økonomiske interesser flyter mellom landegrenser og over verdenshav. Det er heller slett ikke umulig å tenke seg at det er økonomiske hensyn som styrer enkelte av de redaksjonelle valgene, det vil det være for alle aviser, men spesielt for The New York Times som den mest globale av alle mine utvalgte nettaviser. Når det kommer til *mediascapes* kan man tenke seg at fordi nettavisene er tilgjengelige over hele verden, og spesielt The New York Times fordi de vet at de har en ledende posisjon på verdensbasis og lesere over hele verden, må de være forsiktige og beskytte sine eieres interesser. Det kan være at de er redd for å såre eller krenke både sine egne og sine motparter, eller at de rett og slett er redd for mer terrorisme, men det er vanskelig å si sikkert. Hvis de er redde for terror, hadde det vært nyttig om de brukte litt tid på å forklare sine egne valg, og faktisk fortalte hvilke grunner som ligger bak denne forsiktigheten. Dette er en forventning jeg hadde som ikke ble innfridd. De andre nettavisene i min undersøkelse har et mer lokalt fokus, og tenker mer på sine lesere som lokale, kanskje spesielt de skandinaviske, siden de publiseres på såpass små språk, globalt sett. Selv om deres nettaviser også er tilgjengelige i hele verden, vil deres redaksjonelle valg sannsynligvis ikke ha like mange eller store eventuelle ringvirkninger som The New York Times.

På den andre siden var det jo slik at den såkalte karikaturstriden i 2005 startet opp i Danmark, et bitte lite land i verdenssammenheng. Det kan tenke seg at publisering av tabubelagte motiver og det visuelle var en viktig faktor i denne saken, men langt fra den eneste faktoren.

Publiseringen av de 12 Muhammed-tegningene fikk uante konsekvenser for både de enkelte tegnerne, avisene, myndighetene i mange land, og førte til demonstrasjoner, flaggbrenning og angrep på skandinaviske ambassader i Midtøsten. Av de fem utvalgte nettavisene i denne undersøkelsen, var det ingen som tok opp igjen denne karikaturstriden. Politiken kommer nærmest ved å publisere ti av Charlie Hebdos forsider fra 2011 til 2014, hvorav en forside kan tolkes som profeten Muhammed. Det kan være fordi de representerer landet der karikaturstriden startet at de anser det som viktig å få med en del bakgrunnsstoff i denne deknningen. På lederplass hyller de Charlie Hebdo for ikke å la redselen bestemme redaksjonelle valg, og i sine bilder ser det ut til at de vil vise at de ikke er redde. Hvorfor de, så vidt jeg kan se, unnlater å publisere Charlie Hebdos forside for ettårsmarkeringen, er jeg derfor usikker på. Det ser ikke ut til å være på grunn av egensensur siden de har publisert andre tegninger som kan være støtende på flere religiøse samfunn, men det er også vanskelig å se for seg andre årsaker. De andre tegningene blir publisert i en bildeserie som bakgrunnsstoff, mens saken om denne nye forsiden var nettopp «på forsiden» av nettavisen. Derfor måtte de kanskje velge et mindre kontroversielt bilde til å illustrere saken der. Dette forhindrer dem likevel ikke fra å sette inn den omtalte forsiden i en faksimile i selve saken. På den måten kunne de både ha publisert forsiden, og skånet de som ikke ønsker å se fornærmende tegninger. Selv om tegningen er nøye beskrevet, er det ikke det samme som å se den selv. Som Kunelius (2009) sier, det å publisere eller ikke publisere er ofte et uttrykk for mediene for å differensiere seg fra andre medier, fordi tegningene uansett er tilgjengelig for allmenheten med et par tastetrykk. Med litt bakgrunnskunnskap om saken, antar jeg at mange samfunnsorienterte avislesere i den vestlige verden, også er klar over at det er en sjanse for at det dukker opp nettopp slike tegninger i saker som omtaler Charlie Hebdo.

Politiken skiller seg også ut fra de andre nettavisene ved å publisere fire bilder fra selve attentatet i januar 2015, og bilder av terrorister. Bildene fra åstedet er fra en bildeserie som viser kulehull i et vindu og redningsmannskaper, både medisinsk og politi, men også bilder fra flere markeringer, både presidenten, folkemasser, støttedemonstrasjoner, og motdemonstrasjoner, samt et bilde av Luz, en av Charlies tegnere som unngikk attentatet. Denne bildeserien tar for seg mange sider av denne saken, og bildene har små, utfyllende kommentarer under, akkurat som de ti Charlie-forsidene. Det kan også være at den kulturelle avstanden er med på å gjøre det utenkelige og det unevnelige ved akkurat denne hendelsen, mindre tabu i Danmark enn i Frankrike, og at disse bildene anses som viktigere for å forklare bakgrunnen enn de gjør for eksempel i Norge og i USA. Le Devoir synes her i en slags midt-stilling. Kulturelt og språklig

er de nære nyhetens episenter, men geografisk er det stor avstand, noe som kan forklare hvorfor de publiserer portretter av to av terroristene, eller mer presist en terrorist og hans kone som er på flukt i Syria, og ett bilde av brødrene Kouachi idet de skal rømme fra åstedet. Politiken og Le Devoir bruker det samme bildet av terrorist-ekteparet, og begge har også utfyllende artikler om dette paret.

Det kan være relevant å spørre hvor grensene går mellom den selvpålagte selvsensuren og vanlig høflighet eller folkeskikk, og om det egentlig er et viktig skille. Det er vanskelig å si ut fra mitt materiale hvilke hensyn som er tatt hvor, og av hvilken grunn, spesielt siden jeg har all min informasjon kun fra utsiden av nettavisenes redaksjoner. Imidlertid synes jeg at The New York Times er den avisa som utpeker seg som den som bedriver mest selvsensur, det er påfallende hvor lite bilder de har brukt for å illustrere en sak som har utgangspunkt i visuelle uttrykk. Grunnene til denne tilsynelatende selvsensuren er komplekse, som jeg diskuterte tidligere i dette kapittelet, og jeg vet ikke om det er redselen for å bli oppfattet som en alliert til Charlie Hebdo, og dermed bli et terrormål, eller om det er av hensyn til mulige sensitive leseres følelser som veier tyngst. Libération har en artikkel om hvordan tre ulike kulturpersoner mener at det aller verste for ytringsfriheten nettopp er denne egensensuren. Jeg mener at dette skillet er viktig å tenke gjennom både for lesere og redaksjoner, og være bevisst i sine valg, slik at det kan eksistere en sann, åpen og fri debatt om viktige samfunnsproblemer. Blir avisene for høflige eller feige, mister de sin kritiske røst, og posisjonen som den fjerde statsmakt kan dermed være truet.

5.4. Ytringsfrihet, kultur og terror

Det er mulig å hevde at kulturelle og kunstneriske uttrykk er ytringsfrihet i praksis, og de er også beskyttet av punkt 2 i artikkel 19 i FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter. Kunst og andre kulturuttrykk har gjerne en egen evne til å tenke utenfor de konvensjonelle rammene, noe som blir tilnærmet umulig hvis det finnes sterke føringer for hva som er tillatt eller ikke. Du kan selvfølgelig like eller ikke like de ulike kunstneriske uttrykkene, her spiller smak, utdanning og bakgrunn en stor rolle, men det er også hensiktsmessig å minne om ordparet respekt/toleranse. Disse to ordene har det med å gå litt over i hverandre i dagligtalen, men som Stjernfelt presiserer (2009), innebærer respekt å være i enighet med noe eller noen, mens toleranse handler om hvordan du håndterer og forholder deg til saker som du ikke liker eller ikke kan være enig i. Humor er en komplisert affære, der det morsomme ofte kan ligge i det

som forblir usagt, men likevel underforstått med den «rette» bakgrunnskunnskapen. Uten denne kunnskapen kan det fort gå galt, slik vi har sett i tilfellet der terroren rammet Charlie Hebdo. I et globaliseringsperspektiv kan vi kanskje snakke om *ideoscapes* innen humor, eller kanskje til og med *humorscapes*. På samme måte som definisjoner på viktige begreper kan endre mening i ulike *ethnoscapes*, så støter også humor på visse problemer i kryssing av landegrenser, verdenshav, minoritetsgrupper, generasjoner og språk. Charlie Hebdos tegninger har heller ikke alltid som mål å være morsomme, men de ønsker å bruke visuelle virkemidler for å skape refleksjon og debatt.

Om vi i den vestlige verden gjennom FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter, er enige i de juridiske og prinsipielle holdepunktene for ytringsfriheten, så kan det ut fra mitt materiale tyde på at mine utvalgte aviser forvalter dette noe ulikt. Jeg tror alle fem avisene jeg har studert, er enige i det grunnleggende om at diskusjon og dialog er forutsetninger for menneskerettigheter og demokrati slik Voltaire beskrev (Skirbekk og Gilje, 2007), at de har toleranse for ulike uttrykksmåter, også kunstneriske og humoristiske. Jeg tror også at vi i vesten, som kulturell enhet, i det store og hele er enige om at vi ønsker å bo i velfungerende demokratier, der menneskerettighetene, og deriblant ytringsfriheten, står sterkt. Som Winston Churchill skal ha sagt: «Demokrati er den verste styringsformen som finnes, bortsett fra alle de andre som er blitt prøvd opp gjennom tidene.» (Churchill, 1947).

Levedyktige demokratier kan ikke utvikle seg og opprettholde sine demokratiske egenskaper uten en fri og kritisk presse, fordi den er en garantist for ytringsfriheten, som i sin tur er en garantist for at vi skal kunne leve sammen til tross for ulikheter i kultur og religion, igjen i Voltaires ånd (Skirbekk og Gilje, 2007). To av artiklene jeg samlet inn fra Dagbladet, handlet om nettopp dette. Le Devoir satte også fokus på denne tematikken, og Politiken skrev på lederplass om hvordan vi nå skal leve med terroren, mens det i Libération var én sak som handlet om dette direkte. I The New York Times var det omtrent helt fraværende, der var fokuset heller rettet mot blasfemi og den franske unntakstilstanden. Jeg må innrømme at jeg var overrasket over å ikke finne flere artikler og kommentarer med selve ytringsfrihet som tema, når ytringsfriheten og pressefriheten ett år tidligere var hovedfokus i mangfoldige demonstrasjoner og støttemarkeringer etter angrepet mot Charlie Hebdo. Dagbladet hadde også to artikler om hvordan begrepet «Je suis Charlie» ikke viser seg å holde mål, ett år senere. De har en rapport om status for ytringsfriheten i Norge i ryggen, og en sak bak betalingsmur som jeg ikke har lest, men som ble med i innsamlingen på bakgrunn av bildet som illustrerer saken og tittelen «Den enorme oppslutningen rundt "Je suis Charlie" viste seg å være nokså verdiløs».

Både Inger Merete Hobbestad og Aksel Braanen Sterri påpeker at ytringsfriheten ikke alltid er behagelig, og at det frie ord eller satire, nødvendigvis av og til må være ubehagelig og gi litt vond smak i munnen.

Likevel har fremdeles ytringsfriheten sine begrensninger, og det er ikke lov å fremme rase- eller religionshat som kan oppfordre til diskriminering eller vold (FN-sambandet, s.a.). Når det gjelder rasisme, sier Anderson, at det på samme måte som patriotisme, handler om en følelsesmessig tilknytning til sitt forestilte fellesskap (Anderson, 1996). Det handler da i hovedsak om å fremme sine egne symboler og verdier som man setter pris på, og kunstneriske uttrykksformer for nasjonalisme bygger sjelden på hat, frykt og forakt, bare se på våre egne nasjonale symboler som brukes flittig på 17. mai. Det gjelder heller å bygge opp under det som er bra med akkurat dette forestilte fellesskapet, slik vi så det franske folket samle seg om viktige symboler for landet og Paris i etterkant av terrorangrepet, og slik som den norske befolkningen gjorde etter 22. juli 2011. Frankrike regner seg selv, og blir også regnet av de fleste vestlige land, som et av arnestedene for de universelle menneskerettighetene etter den franske revolusjonen, og det er også disse symbolene de benytter for å bygge opp igjen en såret nasjon, blant annet Place de la République og La Marianne.

I tilfellet karikaturstriden og Charlie Hebdo, har vi sett at enkelte tegninger har blitt brikker i et storpolitisk spill mellom «oss, vesten» og «de andre, muslimene». Slik har det i alle fall blitt framstilt, på den ene siden har vi disse tegningene og deres redaktører og tegnere, mens på den andre siden har man islamister som mener at deres bildeforbud av profeten Muhammed skal gjelde universelt, og begge parter er både syndebukker og offer i dette spillet, alt etter som hvor en selv står. Tegningene er av og til intensjonelt misforståtte, og muslimer framstilles av og til som ekstra hårsåre, og på denne måten polariseres debatten, kanskje unødvendig eller i alle fall mer enn fortjent. De danske karikaturtegningene fikk hjelp av danske imamer på sin reise til Midtøsten, og den alminnelige muslim bryr seg kanskje ikke så mye om dette som denne polariseringen skal ha det til. Det Charlie Hebdo selv sier om hvordan de behandler islam, er en svært viktig del i forståelsen av hvordan det de tegner eller skriver ikke er å betrakte som rasistisk, nemlig at idet muslimske ledere forfekter islam som et politisk program, så skal de behandles som et hvilket som helst annet politisk program, og de kan angripes og gås etter i sømmene på det grunnlaget. «Charlie» har de gamle opplysningstidas filosofer i ryggen, og både fransk rettssystem og de selv gir dem lov å kritisere det de ikke respekterer. Som Mill sier, så er en åpen og fri diskusjon en forutsetning for rasjonalitet, og et stort problem med terrorister eller religiøse fanatikere, er at de ikke oppleves som rasjonelle, og de er ikke med på denne

åpne og frie diskusjonen. Voltaire hevdet allerede på 1700-tallet at verdslige hensyn skal ha forrang i politikk og rettsvesen, og at vi må lære oss å leve med fremmede religioner og livssyn. Dette må gjelde både de som «alltid» har bodd her, og de som har kommet til i løpet av årene. Det høres så enkelt ut, i teorien, men har vist seg vanskelig å etterleve. Kants tanker om at alle individers hensyn til hverandre automatisk vil legge de nødvendige begrensninger på vår handlingsfrihet, og dermed sikre fredelig sameksistens, minner meg om Kardemommeloven, og fungerer godt så lenge all kritikk av system og personer både *er* og *oppfattes* av alle som saklig. Det spesielle med satire, er at den stort sett, og på ett eller annet nivå, må være sårende eller krenkende, men kunsten er å se hvordan satirikeren/karikaturtegneren går til angrep på et budskap eller en handling, og ikke nødvendigvis personen som mer eller mindre tilfeldig blir gjenstand for ytringen.

Terrorisme har vi sett kan føre til selvsensur, og slik sett er terror en trussel mot ytringsfriheten. Men også på mer indirekte måter har terror ført til innskrenkninger i ytringsfriheten. Da Bush-administrasjonen erklærte sin «War on terror», var økt overvåkning av borgere ett av tiltakene, og internettets dualitet gjorde denne jobben litt lettere for de amerikanske sikkerhetsmyndighetene, internett er perfekt for å få et stort publikum for sine ytringer, samtidig som det er lett å overvåke og til og med sensurere.

Flere aviser tar opp terror og frykt i sine dybdeartikler, og blant annet Politiken skriver om dette i sin leder med tittelen «Et år etter Charlie Hebdo må vi leve med terror». De sier at vi er alle terrormål, slik vi lever i vesten i dag. Sjansen for at vi blir rammet er forsvinnende liten, men den er like fullt udiskutabelt tilstede. På samme måte som «Charlie» må fortsette å tegne og harselere med religiøse og politiske autoriteter, må vi «vanlige» folk fortsette å gå ut på restaurant og konsert, selv om vi er redde. Om flere turte å være like respektløse overfor ekstremister som Charlie Hebdo, ville tabuene med tid og stunder falle, slik grensene for det unevnelige stadig tøyes og endres, og ytringsfriheten ville oppleves som mer reell for flere. Det er denne frykten som er terroristenes språk, i mangel på noe annet tyr de til denne formen for krigføring for å fremme sin sak. De velger ut sine mål for å skape mest mulig blest og størst mulig symboleffekt, og slik sett var angrepet mot Charlie Hebdo vellykket. Det er ikke alltid så lett å vite om ekstremister er så reelt fornærmet over noen tegninger at de går til slike ekstreme virkemidler, eller om det er kynisk utnyttelse av et strategisk mål for å få oppmerksomhet. Sannsynligvis er det litt av begge grunner som ligger bak, de som våger å trosse bildeforbudet må straffes, de har nevnt det unevnelige, men som Charlie Hebdo forklarer, blasfemi kan bare opptre som fenomen av de som tror. De som ikke «tror» på profeten Muhammed, kan heller

ikke fornærme han. Denne terroren smelter sammen så mange uevnelige og utenkelige faktorer på samme tid, «Charlie» tegnet profeten, han som ikke skal avbildes, og det grusomme i handlingene er rett og slett utenkelig og grotesk for de aller fleste menneskene. Angrepet mot Charlie Hebdo var et så tydelig angrep på ytrings- og pressefriheten, at selv om de hadde levd med drapstrusler i mange år, så var angrepet svært oppsiktsvekkende. Absolutt alle terrorangrep, uansett hvor de er i verden og hvem som rammes, er grusomme og utenkelige. Det gjør vondt å tenke på smerten til de som rammes, og smerten til de pårørende. Samtidig gjør noen terrorangrep mer ut av seg, særlig når de rammer svært symbolske mål, som for eksempel angrepet mot Charlie Hebdo eller tvillingtårnene i USA, som jeg også karakteriserer som Global Media Events. Når det gjelder 9. september 2001, så er det i all hovedsak flyene som styrter inn i tvillingtårnene folk tenker på, og det er det spektakulære i bildene som har blitt festet på alles netthinner.

Det er ikke terroristene som skal få bestemme hva som er lov å tegne eller avbilde eller ytre i våre demokratiske samfunn, det tror jeg alle de fem nettavisene jeg har studert er veldig enige i. Men bildeutvalget fra disse fem nettavisene viser at frykten for terror kan ha sneket seg inn hos flere av redaktørene og avistegnere, alle nettavisene er forsiktige med å republisere tegninger som er av betydning for å forstå helheten i denne komplekse saken, bare Politiken publiserer noen av Charlie Hebdos forsider, som gjør narr av både politikere og religiøse ledere. Denne mulige egensensuren er en trussel mot ytringsfriheten fordi enkeltgruppers hevd på beskyttelse fra ytringsfriheten, mer eller mindre uten at vi merker det, får mer og mer innflytelse. Det er faktisk ikke en menneskerettighet å være beskyttet fra krenkende og sårende ytringer, da ville i så fall satire være umulig, og da rokker man ved vårt grunnleggende syn på demokratiet. I aller ytterste konsekvens kan det hevdes at innskrenkninger på ytringsfriheten kan føre til mer totalitære samfunn (Sangholt, 2007), der mennesker ikke kan tenke og diskutere fritt, men blir til handlingslammede masse-individer.

6. Avslutning

Et stort innsamlet materiale med tilhørende tekster er nå presentert og diskutert. For å konkludere vil jeg her trekke ut essensen i funn og diskusjon, og se om jeg har fått noen svar som kan belyse min problemstilling som er slik:

Hvordan forvaltes den visuelle ytringsfriheten, og kan det være slik at bilder og illustrasjoner står i en særstilling når det gjelder ytringsfriheten?

Min case er dessverre ikke stor nok til å kunne gi noen bastante svar eller være i nærheten av å kunne si at slik er det. Mitt materiale er ikke generaliserbart verken for den enkelte avis, eller som typiske representanter fra sitt land eller verdensdel. Likevel ser jeg noen mønster som kan være av betydning, og i minste fall verdt å ta med seg videre. Siden min problemstilling er todelt, vil jeg først ta for meg spørsmål nummer en om hvordan den visuelle ytringsfriheten forvaltes, før jeg forsøksvis svarer på spørsmål nummer to om hvorvidt det visuelle kan sies å ha en særstilling når det kommer til ytringsfriheten. Avslutningsvis vil jeg komme med noen helt personlige tanker om noen utfordringer i dagens ytringssamfunn.

6.1. Forvaltning av ytringsfrihet i nettaviser

De ulike avisene har av ulike grunner valgt ulike tilnærminger til en og samme hendelse. De har også ulik visuell tilnærming, spesielt ser vi at de transatlantiske avisene har færre bilder enn de europeiske, og var de eneste nettavisene som hadde tekster uten bilder (totalt 7), og på mange måter er de forsiktige i sin bildebruk. De færreste var opptatt av bakgrunnen for hendelsene, og bare en av avisene publiserte gamle karikaturer. Slik sett er kanskje ikke denne casen den aller beste for å finne ut av hvordan disse nettavisene forholder seg til de opprinnelige karikaturene, og publisering av visuelle tabuer. Men siden det var forskjell i hvordan de dekket Charlie Hebdos egen forside i forbindelse med ettårsmarkeringen, kan vi se en mulig redaksjonell holdning til denne type ytringer, i alle fall sett i sammenheng med tekstene. Her er det The New York Times som skiller seg ut, ved å skrive mye om denne forsiden, men ikke publisere den, og det er mulig at det er av hensyn til eller respekt for sine lesere at de ikke ønsker å publisere tegningen. Dette kan være et faresignal om at egensensuren slår sterkere inn enn en kunne ønske, men det kan også være et signal om hvordan de veier tegningenes nyhetsverdi.

Libération forvalter sin visuelle ytringsfrihet med det jeg, gjennom mine funn, anser som en åpen holdning. De framstår ikke som om de forsøker å skjule noe, men de forutsetter kanskje en del bakgrunnskunnskap hos sine lesere ved ikke å publisere tegninger som ligger til grunn

for terrorangrepet mot Charlie Hebdo. De er svært forsiktige med bilder fra åsted eller ofre, og dette kan tolkes som respekt for etterlatte og overlevende, mens de har svært mange bilder fra sin direkte dekning av de ulike minnesmarkeringene. Videoprojeksjonen med lyd og bilde fra både selve angrepet og fra markeringene i etterkant, er visuelt slående, og forsterkes med lydbilde og selv om det her er med bilder og lyd fra selve angrepet, er det behandlet med respekt. Den grafiske framstillingen av ofrene for angrepene i januar 2015 er også utført med stor respekt, og de ikoniske strektegningene gir en avstand som gjør sorgen lettere å bære. Dette fokuset på ofrene er naturlig i denne avisa som den aller nærmeste avisa til hendelsene, redaksjonen i Libération kjente mange av ofrene, og noen av dem var både forbilder og venner av ansatte i Libération. Denne nærheten på alle nivå gjør at denne nettavisa utpeker seg i mitt materiale. De dekker ikke bare en nyhet, men en hendelse på liv og død som gjelder deres nærmeste kolleger og som samtidig har stor betydning i verdenssammenheng, og for viktige verdier som yrings- og pressefriheten og demokratiet.

Dagbladet har flere artikler eksplisitt om yringsfrihet, noe jeg også trodde ville skje. Når det gjelder den danske og de transatlantiske nettavisene kjenner jeg dem ikke godt nok fra før til å ha forventinger, men jeg har tidligere lest flere artikler om at amerikanske aviser generelt var svært forsiktige med å publisere de opprinnelige tegningene, noe som viste seg å stemme ut fra mitt materiale. Dagbladet var en av de norske avisene som publiserte de opprinnelige karikaturene, og de fortsatte denne trenden med å vise både Charlie Hebdos egen forside i denne anledningen og den nye Charlie Hebdo-karikaturen som vakte oppsikt på sosiale medier. Dette kan tyde på at Dagbladet aktivt har tatt en bestemmelse på at de ikke skal la frykt for represalier stå i veien for å publisere mulige krenkende tegninger, men at det er nyhetsverdien av tegningen i sin kontekst som må bestemmes om den skal tas med eller ikke. Personlig tenker jeg, på generelt grunnlag og som leser, at dersom det er verdt å skrive en artikkel om en kontroversiell tegning eller annet kulturelt uttrykk, så må vi som lesere også få mulighet til å se/lese/høre det som artikkelen handler om, for å kunne gjøre oss opp vår egen mening.

Det ser i mine funn ut som at Politiken og Dagbladet er ganske like når det gjelder sin tankegang rundt bilder for å illustrere denne saken. Politiken tar det også et skritt lenger, ved å publisere både tegninger fra Charlie Hebdo og en bildeserie fra selve angrepet og dagene som fulgte. De anser tydeligvis bakgrunnen som viktig i denne sammenhengen, og det kan tenke seg at det er fordi de er fra samme land som Jyllands-Posten som publiserte de opprinnelige tegningene som utløste karikaturstriden.

Le Devoir er på den andre siden svært interessant når vi ser på det kulturelle aspektet, og hvordan de velger å publisere tegninger og bilder. De ligner litt på de skandinaviske i sitt utvalg av bilder, med en geografisk stor avstand, som likevel innskrenkes av den kulturelle og språklige nærheten til sentrum av hendelsene. De har noe mer fokus på ofrene og avbilder sentrale personer i en litt større skala enn de skandinaviske, og veldig mye mer enn sin amerikanske kollega. De har også flere tekster som omhandler ytringsfriheten, og om hvorfor den er så viktig å ta vare på, både ved kronikker, leserbrev (som den eneste av mine nettaviser) og lengre artikler, og setter tydelig denne verdien høyt.

I det store og hele kan dette tyde på at nettaviser i vesten er seg bevisst sitt ansvar som samfunnsaktør og sin rolle som vaktbikkje. Det er viktig at aviser utviser forsiktighet i sin utvelgelse av bilder i alle sammenhenger, ikke bare når det gjelder karikaturer, men også andre bilder som kan være grove overtramp mot enkeltpersoner eller krenkelser av privatlivets fred. Det er viktig at de alltid veier hensikten med bildet opp mot mulige ringvirkninger eller konsekvenser, for alle partene i ytringsfrihetens skyld. Imidlertid kan det bli en fare for demokratiet hvis alle avisene drar denne forsiktighetstrenden som vi ser i den amerikanske nettavisa, for langt. Da har egensensuren tråkket over en usynlig grense, og pressen har ikke reell ytringsfrihet.

6.2. Den visuelle ytringen

I karikaturstriden ser vi at det visuelle er av betydning, når statsledere, både norske og franske, fordømte karikaturene fordi de var krenkende og respektløse. Jeg kan være enig i at mange av tegningene kan oppfattes som krenkende av enkelte, og de er definitivt respektløse, respektløse mot en totalitær tankegang der enkeltgrupper ber om særbehandling. Toleranse må gå begge veier for at en åpen og fri diskusjon skal være mulig, men ikke nødvendigvis respekt. Som den kanadiske nettavisa påpeker, har både protestanter og katolikker utviklet strategier for å kunne være uenige i innhold og til og med form av kritikken mot dem, men de tolererer dette og velger blant annet å svare med ignorering.

Det visuelle er alltid avhengig av en kontekst som bildet kan forstås inn i. Det samme gjelder fortolkningen av bildene eller illustrasjonene, som kan bli vanskeligere jo større avstand mellom den som ser bildet og selve bildet, både geografisk og kanskje spesielt kulturelt. Dersom noe er tabu og uevnelig ett sted, behøver det ikke nødvendigvis å være det et annet sted, det

være seg kulturelt eller geografisk. De retoriske tropene varierer fra kultur til kultur, og av og til fra person til person, og gir bilder ulik mening ut fra mottakerens ståsted.

En annen retorisk kvalitet ved bilder og tegninger som kan være problematisk, er at de tolkes og avkodes umiddelbart. Dette står i motsetning til tekst, der bokstaver omkodes til ord, som igjen omkodes til mening i sammenheng med andre ord. Dette beskriver en mulig forskjell på de islamistisk-kritiske karikaturene til Charlie Hebdo og for eksempel boka Sataniske vers av Salman Rushdie, som også har vært gjenstand for en fatwa. Tegningene ses og tolkes i løpet av noen sekunder, mens en skriftlig tekst tar lenger tid å lese og ta inn over seg. Dette betyr ikke at ikke tegningene kan ha mye mening, og at denne kan bruke noe tid på å komme gjennom, men det er et umiddelbart aspekt ved et bilde eller en tegning som får tankene og følelsene i sving. Det betyr også at de lettere enn tekster kan sirkulere rundt i verden, spesielt tekster skrevet på marginale språk.

I dag lever vi i en globalisert og mediert verden, hvor det visuelle har en stor plass og en stor virtuell flate å bevege seg på. Fra et bilde publiseres på internett til det potensielt blir spredd rundt i hele verden, kan det gå utrolig kort tid, og mengden av mulige krenkede personer og grupper er stor. Likevel kan ikke dette være det avgjørende i alle sammenhenger, og spesielt ikke hos kunstnere eller i kritisk presse, for vi behøver dem i å videreutvikle verden og i den åpne debatten.

6.3. Utfordringer og aktualitet

Fra mitt materiale har jeg kommet fram til at ytringsfriheten fortsatt står sterkt i vestlige medier, men at den må pleies og at bevisstgjøring både av medier og lesere er viktig. Siden materialet er svært begrenset ut fra både antall aviser og tidsperiode de ble studert i, så er det umulig å være svært bastant i min konklusjon. Utvalget gir forhåpentligvis likevel et relativt riktig bilde av den enkelte avis, og de utfordringer vi står overfor i vårt multikulturelle og globaliserte samfunn. Ytringsfriheten debatteres med ujevne mellomrom i norske medier, og i april 2016 var det en rekke saker som omhandlet ytringsfrihet. Dette viser at problematikken fortsatt er aktuell, og jeg mener at vi alle må jobbe for å skape forståelse for hvor viktig den er.

Noen spørsmål som går igjen, handler om krenkelse og den enkeltes beskyttelse mot krenkelse. Norges statsminister, Erna Solberg, sa for eksempel i forbindelse med sin presentasjonen av regjeringens politiske erklæring mot hatefulle ytringer i november 2015 at «(...) skal den

enkeltes rett til ikke å utsettes for ytringer som oppleves krenkende og er sårende, beskyttes» (Statsministerens kontor, 2015). Dette er etter min mening viktig i mange andre perspektiver enn i et ytringsfrihetsperspektiv. Der blir det svært problematisk, fordi det er vanskelig å si hvem det er som bestemmer hva som oppleves som krenkende eller sårende. Det kan være både avsenderen, mottakeren eller storsamfunnet, og en kombinasjon av disse tre. Dette utsagnet er mer gyldig i andre sammenhenger, som mobbing og nettrulling. Det skal ingen måtte tåle, og jeg er personlig sjokkert og trist over det mange offentlige personer av alle slag opplever av den slags. Men jeg mener at innskrenkninger i ytringsfriheten er ikke et godt virkemiddel akkurat i slike tilfeller, da vil det være mer nyttig å snakke om mer utdanning, mer fokus på empati, mer Kardemommelov. Det er heller ikke hjemlet i FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter at den enkelte har en slik rett som Erna Solberg refererer til, mens det ikke er lov til å «... fremme nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold ...» slik det står i artikkel 20, punkt 2 i Konvensjonen for sivile og politiske rettigheter (FN-sambandet).

Denne oppgaven hadde ytringsfrihet knyttet til islamistkritiske tegninger som utgangspunkt, men det finnes også mange andre grupper som krever særbehandling. For eksempel følte flere jøder seg krenket etter utgivelse av sangen *Attitudeproblem* av den norske rap-gruppa Karpe Diem¹⁶. Ordet «jøde» ytres i sangen som et skjellsord sammen med en rekke andre, og saken fikk til og med internasjonal Twitter-oppmerksomhet. Sangen handler faktisk om at det ikke er greit å bruke denne typen kategoriserende uttrykk som skjellsord, men dette ble ikke forstått av opptil flere som kommenterte sangen inne på gruppas Facebook-side eller i kronikker i mediene. Det var kanskje uklokt av gruppa å trekke ordet «jøde» inn som et skjellsord, men like fullt har de full kunstnerisk frihet til å gjøre det. Jeg håper at debatten som fulgte gjør dagens unge mer oppmerksomme på sin ordbruk, rent personlig er jeg ikke for bruk av denne type skjellsord i det hele tatt, og tenker at det sjelden fører med seg noe godt for noen. Jeg mener at det er viktig å holde debatter på et saklig nivå, og ikke unødvendig komme med krass personkritikk. Men jeg mener også at det skal være mulig å bruke ulike kunstneriske virkemidler i en åpen og fri debatt, vi har sett av eksempelet over at det kan være utgangspunkt for viktige prinsipielle debatter. Satire må for eksempel være litt slemt, med en smule krenkelse, det er en del av dens egenskaper. Satire-programmet *Nytt på nytt* har samlet det norske folk på fredagskveldene i mange år, en relativt snill satire som de fleste kan samle seg rundt. Det kan være noe av grunnen til at det har fungert såpass lenge, at den ikke drar satiren for langt. Den

¹⁶ <http://karpediem.no/> Hentet 21.04.2016

franske satiren er krassere, og kan virke sjokkerende på nordmenn. Det betyr ikke nødvendigvis at den er ulovlig, eller bedre eller dårligere enn den norske.

Når det gjelder karikaturstriden så er mitt spørsmål til de som mente at karikaturene var krenkende, om de tenker at vi også bør ta hensyn til andre typer religiøse lover, som hører til religioner vi ikke bekjenner oss til. Det er vanskelig å tenke seg at bildeforbudet av profeten skal gjelde alle verdens borger, og det samme gjelder andre forbud og påbud i både islam og alle andre religioner. Det er kanskje det terroristene ønsker, men det er ikke slik vårt vestlige forestilte felleskap ønsker at verden skal være. For meg faller det på sin egen urimelighet, da det til slutt vil gjøre det umulig å opprettholde religionsfrihet og religionsmangfold. Jeg tror ikke at det var det statslederne tenkte da de mente til forsiktighet i publisering av krenkende karikaturer, men for min del er det vanskelig å se den prinsipielle forskjellen i det å bryte en religions lover når man ikke bekjenner seg til den religionen. For meg er retten til å uttrykke seg fritt på alle kunstneriske måter mye viktigere for et åpent og fritt samfunn. I forbindelse med debatten forut for innføringen av den verdslige republikken i Frankrike, skal statsmannen Georges Clemenceau i 1881 ha sagt at «... Gud kan passe på seg selv, han trenger ikke nasjonalforsamlingen til det» (Jeannenay, 2015, egen oversettelse), noe jeg synes oppsummerer svært treffende hvor mye religion bør gripe inn i det offentlige rom, og hvordan religiøse ledere kan oppmuntres til å velge å se på forholdet mellom offentlighet og religion.

Avslutningsvis, og helt personlig, vil jeg si at jeg tror at mennesker i større grad må bli enige om å være uenige i en hel rekke politiske og religiøse spørsmål, samtidig som vi respekterer de universelle menneskerettighetene, og tolererer andres religion og levemåter, alt innenfor rammene av eksisterende lovverk. Dette er kanskje naivt, og virker vanskelig i dagens digitale samfunn. Men jeg håper at det faktisk er mulig å skille sak og person, og satire fra rasisme. Det bør også bli en større aksept for å kritisere andres kulturelle praksiser uten at man selv er en del av det, uten at man nødvendigvis er antisemitt eller rasist, i en åpen og fri debatt der alle kan og bør delta. Det er skremmende å se hvordan enkeltpersoner hetses og skremmes til taushet, eller tegnere ikke tør å tegne fritt, dette er ikke akseptabelt. Jeg forstår at konsekvensene av og til blir for store for enkeltpersoner å bære, derfor er det desto mer viktig at flere blir med i debatten, akkurat som med publisering av tabubelagte tegninger, jo flere som publiserer, jo verre blir det for terrorister å ramme dem alle.

Min hovedkonklusjon er derfor at det visuelle står i en slags særstilling når det gjelder den retoriske umiddelbarheten og sin mulighet til å vandre fritt rundt i verden uten oversettelse.

Men andre kunstneriske uttrykk er også gjenstand for religiøs fanatisme, så slik sett er ikke det visuelle uttrykket spesielt. Når det kommer til det visuelle, kan vi si at ytringsfriheten er under press, om ikke direkte truet slik situasjonen er i dag. Det er likevel grunn til å være ekstra oppmerksom, spesielt på den mulige amerikanske trenden om ikke å publisere for ikke å såre mulige lesere eller stater. Det samme gjelder egensensuren, som på samme tid er forståelig og skummel. Jeg heier på en åpen og fargerik debatt, full av kunstneriske virkemidler, der alle kan få uttrykke seg på den måten de ønsker. Men en ting er viktig å huske på, og det er at hvis vi vil tåle satire en vei, må vi også tåle at den går mot oss. Hvis vi vil ytre oss, må vi tåle å bli motsagt. Det vi absolutt ikke må tåle, er trusler, vold og terror.

Litteratur

Anderson, B. (1996). *Forestilte fellesskap. Refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Oslo: Spartacus forlag AS.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at large : Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, MN, USA: University of Minnesota Press.

Banks, M. (2008). *Using Visual Data in Qualitative Research*. London: Sage Publications.

Blaker Strand, Vibeke. (2015, 9. oktober). *Menneskerettigheter*. I Store norske leksikon. Hentet 11. oktober 2015 fra <https://snl.no/menneskerettigheter>.

Canada. (2016) I Wikipedia. Hentet 1. april 2016 på <https://no.wikipedia.org/wiki/Canada>

Churchill, Winston. (2016) I Wikiquote. Hentet 19. april 2016 på https://en.wikiquote.org/wiki/Winston_Churchill#Quotes

Dagbladet. (s.a) I Wikipedia. Hentet 10. oktober 2015 på <https://no.wikipedia.org/wiki/Dagbladet>

Dahl, H. F. & Bastiansen, H. G. (2000). *Hvor fritt et land? Sensur og meningstvang i Norge i det 20. århundre*. Oslo: Cappelen.

Etudes francaises. (1999) *De l'imprimé à l'Internet*. Lokalisert på <http://www.etudes-francaises.net/entretiens/printfr05.htm>

European Court of Human Rights. (s.a.) *ECHR Overview 1959-2014*. Lokalisert på http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592014_ENG.pdf

European Court of Human Rights. (s.a.) Lokalisert på <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

Falkenberg, V. (s.a.) *Internetavisernes historie*. <http://www.internetaviser.dk/>

Fielding, N., Lee, R. M., & Blank, G. (2008). *The SAGE handbook of online research methods*. London: SAGE.

FN-sambandet. (s.a.) *FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter*. Lokalisert på <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-sivile-og-politiske-rettigheter>

Fosshagen, Kjetil. (2015, 20. februar). *Multikulturalisme*. I Store norske leksikon. Hentet 15. oktober 2015 fra <https://snl.no/multikulturalisme>

Fredriksen, Rune. (2015). *Nett-troll kan ikke gjemme seg i lukkede Facebook-grupper*. NRK. Hentet 16. januar 2016 på <http://www.nrk.no/ostfold/nett-troll-kan-ikke-gjemme-seg-i-lukkede-facebook-grupper-1.12506846>

Goffeng, Espen. (2016). *Slutt å spre misforståelser om Charlie Hebdos Alan-karikatur*. Aftenposten. Hentet 16. januar 2016 på <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Slutt-a-spre-misforstaelser-om-Charlie-Hebdos-Alan-karikatur--Eспен-Goffeng-8318116.html>

Graff, Finn. (2016) I Wikipedia. Hentet 16. januar 2016 på https://no.wikipedia.org/wiki/Finn_Graff

Gursli-Berg, Gunhild & Sjørnsen, Øyvind. (2014, 15. juli). *Den Europeiske Menneskerettskonvensjon*. I Store norske leksikon. Hentet 11. oktober 2015 fra https://snl.no/Den_europeiske_menneskerettskonvensjon.

Hagen, Trond Ivan. (2016) *Politimann får sparken etter ytringer på sosiale medier*. NRK. Lokalisert på <http://www.nrk.no/ho/kleven-bergh-opsagt-1.12751711>

Hugo, Victor. (2016) I Wikipedia. Hentet 20. Mars på https://no.wikipedia.org/wiki/Victor_Hugo

Jeanneney, J-N. (2015). *Droit au blaspheme*. L'histoire. Nr. 410, april 2015, 50. Lokalisert på <http://www.histoire.presse.fr/dossiers/liberte-presse/droit-au-blaspheme-01-04-2015-132513>

Kierulf, A. (2009). *International Challenges to National Law. Media Free Speech in Norway*. I *Freedom of speech abridged?: cultural, legal and philosophical challenges*. Göteborg: Nordicom.

Kjeldsen, J. (2006). *Retorikk i vår tid: en innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus.

Kraft, P. (2005). I Rasch, B. E. *Islamistisk terrorisme*. Oslo: Abstrakt forl.

Kunelius, R. (2009). *Lessons of Being Drawn In : On Global Free Speech, Communication Theory and the Mohammed Cartoons*. I Kierulf, A., & Rønning, H. *Freedom of speech abridged?: cultural, legal and philosophical challenges*. Göteborg: Nordicom.

Le Devoir. (s.a) I Wikipedia. Hentet 10. oktober 2015 på https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_Devoir#Depuis_1990:_nouvelle_assurance.2C_nouveau_d.C3.A9part

Le Devoir. (s.a) I Wikipedia. Hentet 10. oktober 2015 på https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Devoir

Libération. (s.a) I Wikipedia. Hentet 10. oktober 2015 på [https://fr.wikipedia.org/wiki/Lib%C3%A9ration_\(journal\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Lib%C3%A9ration_(journal))

Luz (2015). *Le dessin mode d'emploi*. Charlie Hebdo. Lokalisert på <https://charliehebdo.fr/dessin-mode-demploi/>

Menneskerettsloven, LOV-1999-05-21-30 (2014)

Mill, J. S. (1947). *Om friheten*. Oslo. Dreyer.

Mitchell, W. J. T. (1996). *What Do Pictures "Really" Want?* Source: October, Vol. 77 (Summer, 1996), pp. 71-82. Published by: MIT Press. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/778960> Accessed: 23-10-2015 13:30 UTC

Mitchell, W. J. T. (2005). *The Unspeakable and the Unimaginable: Word and Image in a Time of Terror*. Source: ELH, Vol. 72, No. 2, Essays in Honor of Ronald Paulson (summer, 2005), pp. 291-308. Published by: The Johns Hopkins University Press. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/30029975> Accessed: 16-03-2015 19:38 UTC

Quebec. (2016) I Wikipedia. Hentet 1. april 2016 på <https://fr.wikipedia.org/wiki/Qu%C3%A9bec>

Politiken. (s.a) I Wikipedia. Hentet 10. oktober 2015 på <https://da.wikipedia.org/wiki/Politiken>

Politiken. (s.a) I Wikipedia. Hentet 10. oktober 2015 på <https://en.wikipedia.org/wiki/Politiken>

- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Reporters without borders. (s.a). *2015 Reporters killed*. Lokalisert på <http://en.rsf.org/press-freedom-barometer-journalists-killed.html?annee=2015>
- Rienecker, L., Jørgensen, P. S., Skov, S., & Landaas,. (2013). *Den gode oppgaven: håndbok i oppgaveskriving på universitet og høyskole*. Bergen: Fagbokforl.
- Rolland, A. (2002). *Ytringsfrihet i mediesamfunnet*. Handelshøyskolen BI (Forskningsrapport 3, 2002). Lokalisert på [http://web.bi.no/forskning/papers.nsf/0/d0ef050071d4850dc1256e750041c9b0/\\$FILE/fr2002-03.pdf](http://web.bi.no/forskning/papers.nsf/0/d0ef050071d4850dc1256e750041c9b0/$FILE/fr2002-03.pdf)
- Rønning, H. (2009). *The Contemporary Challenge to the Concept of Universal Human Rights and Freedom of Expression*. I Kierulf, A., & Rønning, H. *Freedom of speech abridged?: cultural, legal and philosophical challenges*. Göteborg: Nordicom.
- Sande, Ø. (1992). *Frå brevduer til satelittar : ei innføring i nyheitsformidling*. Oslo. Samlaget.
- Sangolt, Linda. (2007) *Hannah Arendt - en tenker for mørke tider*. Nytt norsk tidsskrift. Årg. 24, nr. 3, pp.[243]-255. Lokalisert på https://www.idunn.no/nnt/2007/03/hannah_arendt_-_en_tenkerfor_mørke_tider
- Sirevåg, Torbjørn & Julsrud, Ottar. (2015, 28. oktober). *USAs Historie*. I Store norske leksikon. Hentet 7. januar 2016 fra https://snl.no/USAs_historie.
- Skirbekk, G. & Gilje, N. (2007). *Filosofihistorie: Innføring i europeisk filosofihistorie med særlig vekt på vitenskapshistorie og politisk filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Statsministerens kontor. (2015). *Pressemelding nr: 178/2015: Politisk erklæring og strategi mot hatytringer*. Pressekonferanse 27.11.2015. Lokalisert på <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/hatytringer/id2464637/>
- Stjernfelt, F. (2009). *Pressure on Press Freedom. The Current Religious War on Freedom of Expression*. I Kierulf, A., & Rønning, H. *Freedom of speech abridged?: cultural, legal and philosophical challenges*. Göteborg: Nordicom.

The New York Times. (s.a) I Wikipedia. Hentet 10. oktober 2015 på United Nations Human Rights. (1998) *Universal Declaration of Human Rights*. Lokalisert på <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=nrr>

Ytringsfrihetskommisjonen (1999) NOU 1999:27

Vedlegg

Her følger en oversikt over mitt innsamlede materiale med lenker der det finnes. De ulike bildekategoriene var som følger:

1. Gjengivelser av karikaturer
2. Egenproduserte karikaturer/tegninger
3. Bilder av åsteder
4. Bilder av ansatte i redaksjonen og andre ofre
5. Bilder av terroristene
6. Bilder fra markeringer (offisielle og uoffisielle)
7. Andre bilder
8. Videoer
9. Interaktiv grafikk
10. Tekster uten bilder

Tabell 1: Dagbladet

Pub.dato	Tittel	Sjanger	Bilde- kategori	Lenke
04.01.16	Charlie Hebdo kaller gud «drapsmann på rømmen» og tilgriser ham i blod	Nyhetsartikkel	1)	http://www.dagbladet.no/2016/01/04/kultur/charlie_hebdo/terror/utenriks/paris/42613171/
06.01.16	Charlie Hebdo: - Vi har klart å beholde stilen	Nyhetsartikkel	6)	http://www.dagbladet.no/2016/01/06/kultur/charlie_hebdo/terror/medier/avis/42641013/
06.01.16	Frykt og avsky i Europa	Kommentar	6)	http://www.dagbladet.no/2016/01/06/kultur/meninger/kommentar/charlie_hebdo/terror/42637666/
06.01.16	Den enorme oppslutningen rundt "Je suis Charlie" viste seg å være nokså verdiløs	Kommentar(?)	6)	
07.01.16	Tallenes tale er klar: Nei, vi er ikke blitt Charlie	Kommentar	6)	http://www.dagbladet.no/2016/01/07/kultur/meninger/kommentar/je_suis_charlie/ytringsfrihet/42652285/
07.01.16	Ytringsfriheten skal ikke kritiseres fordi den er vestlig.	Kommentar	7)	http://www.dagbladet.no/2016/01/07/kultur/meninger/kommentar/ytringsfrihet/42653525/
14.01.16	Charlie Hebdo med nok en kontroversiell Aylan-tegning	Nyhetsartikkel	6) 1)	http://www.dagbladet.no/2016/01/14/nyheter/krig_og_konflikter/politikk/tegneserier/42744655/
14.01.16	Satire som svir	Kommentar	7)	http://www.dagbladet.no/2016/01/14/kultur/meninger/kommentar/satire/charlie_hebdo/42749565/

Tabell 2: Libération

Pub.dat	Tittel	Sjanger	Bilde-kategori	Lenke
06.01.16	Attentats de janvier, un an après	Samleside	6)	http://www.liberation.fr/attentats-de-janvier.100581
05.01.16	«Charlie Hebdo» Bon an, mal an	Intervju/artikkel	4)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/05/charlie-hebdo-bon-an-mal-an_1424528
04.01.16	Un Dieu assassin en une de «Charlie Hebdo»	Nyhetsartikkel	1)	http://www.liberation.fr/futurs/2016/01/04/un-dieu-assassin-en-une-de-charlie-hebdo_1424168
03.01.16	Pascal Ory : «Le terrorisme 2015 est très individualiste, la réaction de la société l'a été tout autant»	Intervju	6)	http://www.liberation.fr/debats/2016/01/03/pascal-ory-le-terrorisme-2015-est-tres-individualiste-la-reaction-de-la-societe-l-a-ete-tout-autant_1424076
06.01.16	Les commémorations ont débuté	Direkte-dekning	4) 6) x11 1)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/04/attentats-de-janvier-les-commemorations-ont-debute-a-paris_1424178
05.01.16	La République, place de la Concorde	Artikkel	6)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/05/la-republique-place-de-la-concorde_1424523
05.01.16	Pour le monde de la culture, «le pire, c'est l'autocensure»	Intervju/artikkel	6)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/05/pour-le-monde-de-la-culture-le-pire-c-est-l-autocensure_1424549
05.01.16	Un an après, trois plaques dévoilées en mémoire des victimes de Charlie Hebdo et de l'Hyper Cacher	Nyhetsartikkel	6)	http://www.liberation.fr/societe/2016/01/05/un-an-apres-trois-plaques-devoilees-en-memoire-des-victimes-de-charlie-hebdo-et-de-l-hyper-cacher_1424332
07.01.16	Terreur graphique	Tegning	2)	http://terreur-graphique.blogs.liberation.fr/2016/01/07/1-01-apres-charlie/
07.01.16	«Non, on ne va pas reparler de Charlie Hebdo dans les classes aujourd'hui»	Intervju	6)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/07/non-on-ne-va-pas-reparler-de-charlie-hebdo-dans-les-classes-aujourd-hui_1424847
	Victimes des 7, 8 et 9 janvier	In memoriam	9)	http://www.liberation.fr/apps/2016/01/charlie-hyper-cacher/index.html
10.01.16	Relire Victor Hugo plutôt que réécouter Johnny Hallyday	Artikkel/sitat	6)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/10/relire-victor-hugo-plutot-que-reecouter-johnny-hallyday_1425430
08.01.16	Un patriotisme nouveau et universel	Leder	6)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/08/un-patriotisme-nouveau-et-universel_1425229
08.01.16	Leur année après Charlie	Intervju	7) x4	http://www.liberation.fr/france/2016/01/08/leur-annee-apres-charlie_1425243
10.01.16	La République a rendu hommage aux victimes des attentats	Direkte-dekning	6) x4 8)	
07.01.16	Regardez la projection photo «Charlie, je suis...»	Foto/video-montasje	8)	http://www.liberation.fr/france/2016/01/07/regardez-la-projection-photo-charlie-je-suis_1424976

Tabell 3: Politiken

Pub.dato	Tittel	Sjanger	Bilde-kategori	Lenke
06.01.16	Charlie Hebdo sender en hilsen til terroristerne	Nyhetsartikkel	6)	http://politiken.dk/kultur/medier/ECE3002753/charlie-hebdo-sender-en-hilsen-til-terroristerne/
08.01.16	10 tegninger fra Charlie Hebdo	Bildeserie	1) x10	http://politiken.dk/fotografier/ECE2504135/10-tegninger-fra-charlie-hebdo/
08.01.16	Portræt: For et år siden forsvandt Frankrigs mest eftersøgte terrorenke fra radaren	Portrett	3) x3	http://politiken.dk/udland/ECE3004563/portraet-for-et-aar-siden-forsvandt-frankrigs-mest-eftersoegte-terrorenke-fra-radaren/
07.01.16	Et år efter Charlie Hebdo må vi leve med terror	Leder	2)	http://politiken.dk/debat/ledere/premium/ECE3004348/et-aar-efter-charlie-hebdo-maa-vi-leve-med-terror/
07.01.16	Et år efter angrebet på Charlie Hebdo: En hel nation er rådvild og bange	Artikkel	6)	http://politiken.dk/udland/ECE3004479/et-aar-efter-angrebet-paa-charlie-hebdo-en-hel-nation-er-raadvild-og-bange/
08.01.16	Et år siden: Gense billederne fra attentatet på Charlie Hebdo	Bildeserie	3) x4 6) x7v 4) x2 7)	http://politiken.dk/fotografier/ECE3004810/et-aar-siden-gense-billederne-fra-attentatet-paa-charlie-hebdo/

Tabell 4: Le Devoir

Pub.dat	Tittel	Sjanger	Bilde-kategori	Lenke
04.01.16	Un an après l'attaque, «Charlie Hebdo» lance une édition spéciale	Nyhetsartikkel	1)	http://www.ledevoir.com/societe/medias/459277/un-an-apres-l-attaque-charlie-hebdo-lance-une-edition-speciale
05.01.16	«Charlie» fait toujours polémique	Nyhetsartikkel	6)	http://www.ledevoir.com/international/europe/459282/un-an-apres-les-attentats-charlie-fait-toujours-polemique
07.01.16	Toujours libre	Artikkel	10)	http://www.ledevoir.com/international/actualites-internationales/459484/charlie-hebdo-toujours-libre
07.01.16	«Charlie Hebdo» persiste dans l'esprit provocateur	Artikkel	4)	http://www.ledevoir.com/societe/medias/459495/medias-charlie-hebdo-persiste-dans-l-esprit-provocateur
07.01.16	Les caricatures de Garnotte	Karikatur	2)	http://www.ledevoir.com/galleries-photos/les-caricatures-de-garnotte-hentet-07.01.2016-12:38
08.01.16	Charlie ou l'amnésie	Kronikk	10)	http://www.ledevoir.com/international/europe/459643/charlie-ou-l-amnesie
09.01.16	Et soudain ils ne riaient plus	Utdrag av bok	1), 4), 6)	http://www.ledevoir.com/international/actualites-internationales/459803/extrait-et-soudain-ils-ne-riaient-plus
07.01.16	Au coeur des dernières conversations de djihadistes avant l'assaut	Artikkel	5)	http://www.ledevoir.com/societe/actualites-en-societe/459496/au-coeur-des-dernieres-conversations-de-djihadistes-avant-l-assaut
09.01.16	Un million d'exemplaires pour «Charlie»	Nyhetsartikkel	1)	http://www.ledevoir.com/culture/actualites-culturelles/459779/un-million-de-copies-pour-charlie
11.01.16	Hommage aux victimes des attentats de 2015	Nyhetsartikkel	8)	http://www.ledevoir.com/international/europe/459837/paris-hommage-aux-victimes-des-attentats-de-2015
09.01.16	Je ris, donc je vis!	Leserbrev	10)	http://www.ledevoir.com/societe/medias/459785/je-ris-donc-je-vis
14.01.16	La tante d'Alan Kurdi choquée par un dessin de «Charlie Hebdo»	Nyhetsartikkel	1)	http://www.ledevoir.com/culture/actualites-culturelles/460229/la-tante-d-aylan-kurdi-choquee-par-un-dessin-de-charlie-hebdo

Tabell 5: The New York Times

Pub.dato	Tittel	Sjanger	Bilde-kategori	Lenke
04.01.16	France: Charlie Hebdo Plans Edition to Mark Anniversary of Massacre	Nyhetsartikkel	10)	http://www.nytimes.com/2016/01/05/world/europe/france-charlie-hebdo-plans-edition-to-mark-anniversary-of-massacre.html
05.01.16	French President Honors Charlie Hebdo, Kosher Market Victims	Nyhetsartikkel	10)	http://www.nytimes.com/aponline/2016/01/05/world/europe/ap-eu-paris-attacks-commemoration.html
06.01.16	A Year After 'Je Suis Charlie', a Divided France Struggles	Nyhetsartikkel	10)	http://www.nytimes.com/reuters/2016/01/06/world/europe/06reuters-france-shooting-anniversary.html
06.01.16	Vatican Newspaper Denounces 'Woeful' Charlie Hebdo Cover	Nyhetsartikkel	10)	http://www.nytimes.com/reuters/2016/01/06/world/europe/06reuters-france-shooting-anniversary-vatican.html
06.01.16	Charlie Hebdo, Known for Its Satire, Commemorates Attack Accordingly	Nyhetsartikkel	6), 6)	http://www.nytimes.com/2016/01/07/world/europe/charlie-hebdo-attack-anniversary.html?ref=world&_r=0
04.01.16	France's Diminished Liberties	Leder	7)	http://www.nytimes.com/2016/01/04/opinion/frances-diminished-liberties.html?mabReward=A5&moduleDetail=recommendation_s-0&action=click&contentCollection=Europe&region=Footer&module=WhatsNext&version=WhatsNext&contentID=WhatsNext&src=recg&pgtype=article
06.01.16	Charlie Hebdo Shooting Anniversary	Video	8)	http://www.nytimes.com/video/world/europe/10000004127795/charlie-hebdo-shooting-anniversary.html?ribbon-ad-idx=4&src=recg&mabReward=A5&module=Ribbon&version=origin&region=Header&action=click&contentCollection=Recommended&pgtype=article
04.01.16	Charlie Hebdo Releases Special Anniversary Edition	Blogg/artikkel?	10)	http://artsbeat.blogs.nytimes.com/2016/01/04/charlie-hebdo-releases-special-anniversary-edition/